

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Diplomová práce

**Církev, stát a společnost v jednání
synodů ČCE 1918–1969**

Michal Karas

Katedra Praktické teologie
Vedoucí práce: prof. ThDr. Pavel Filipi
Studijní program: magisterské studium
Studijní obor: Evangelická teologie

Praha 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem *Církev, stát a společnost v jednání synodů ČCE 1918–1969* napsal samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů. Souhlasím s tím, aby práce byla zveřejněna pro účely výzkumu a soukromého studia.

V Praze dne 8. června 2009

Michal Karas

Bibliografická citace

Církev, stát a společnost v jednání synodů ČCE 1918–1969 [rukopis]: diplomová práce / Michal Karas; vedoucí práce: Pavel Filipi. -- Praha, 2009. -- 90 s.

Anotace

Práce usiluje o deskripci a teologické zhodnocení vztahu Českobratrské církve evangelické ke státu a společnosti v jednání jejích synodů. Jedná se o období let 1918–1968, od ustavení českobratrské církve po její XVI. synod, jež je v práci rozčleněno do tří částí. V každé části jsou postupně představeny vnější dějinné, politické a společenské podmínky, v nichž se církev nachází, a celková situace církve ve společnosti. Poté jsou nastíněny základní teologické a praktické problémy, jimiž se církev v rámci svého vztahu ke státu a společnosti musí zabývat, a následuje teologická reflexe a zhodnocení představené církevní praxe. Celá práce se svým pojetím zabývá otázkou, zda českobratrská církev v daném období plnila své poslání vůči společnosti a do jaké míry přitom zůstala věrna svému universálnímu založení, resp. do jaké míry ztotožnila své poslání s dobovými nároky společenskými a státními.

Klíčová slova

Českobratrská církev evangelická; vztah církve a státu; církevní dějiny; praktická teologie; moderní dějiny

Summary

Church, state and society in proceedings of Evangelical Church of Czech Brethren's synods 1918–1969

This diploma work attempts to describe and theologically evaluate the relationship between the Evangelical Church of Czech Brethren and the Czech state and society in proceedings of the evangelical synods. It concentrates to a period of 1918 to 1969, from the establishment of the Church till its 16th synod. The work is divided into three parts. In the beginning of each part, external historical, political and social conditions of the Church and position of the Church in the society are gradually introduced. Next, some essential

theological and practical problems the church has to deal with in the relationship with the state and the society are presented. Each of the parts ends with a theological reflexion and an evaluation of the presented theological praxis of the church. The main purpose of this diploma work is to examine whether the Evangelical Church of Czech Brethren fulfilled its mission in the society, how much it was loyal to its general substance and how much its mission was reconcilable with contemporary social and state claims.

Keywords

Evangelical Church of Czech Brethren; church – state relation; church history; practical theology; modern history

Poděkování

Tato práce by nevznikla, nebýt obětavého a tolerantního vedení a kritických rad prof. ThDr. Pavla Filipiho, ochotné spolupráce pracovníků archivu Synodní rady ČCE, morální a technické podpory MUC. Aleny Fialové a velkodušně poжатé pomoci s jazykovými a formálními korekturami, jichž se zhostila Mgr. Kristina Karasová. Jim všem patří mé upřímné díky.

Obsah

ÚVOD	9
1 OBDOBÍ 1918–1938	11
1.1 Nastínění daného období, charakteristika témat souvisejících se vztahem ČCE ke státu a společnosti	11
1.2 Vztah ke státu a společnosti v jednání synodů ČCE od Ustavujícího generálního sněmu po VII. synod – nástin a rozbor	12
1.2.1 Ustavení církve v novém státě a hledání jejího místa	12
1.2.2 Myšlenka tzv. blahovlnné odluky.....	14
1.2.3 ČCE, stát a Římskokatolická církev	19
1.3 Teologická reflexe řešení představených problémů	21
1.3.1 Teologická praxe církve a hledání poměru k novému státu	21
1.3.2 Teologická praxe církve a její emancipace od státu	24
1.3.3 Teologická praxe církve a starost o vliv Říma na stát.....	26
2 OBDOBÍ 1938–1947	29
2.1 Nastínění daného období, charakteristika témat souvisejících se vztahem ČCE ke státu a společnosti	29
2.2 Jednání synodů ČCE o vztahu ke státu a společnosti 1938–1947 – nástin a rozbor	31
2.2.1 ČCE a obrana státu, ideálů svobody a demokracie	32
2.2.2 ČCE a český národ	33
2.2.3 Útlak a boj o existenci ČCE	36
2.2.4 Církev hodnotí svůj vztah k bezbožnému režimu	38
2.2.5 Poválečné budování státu a role ČCE.....	39
2.3 Teologická reflexe řešení představených problémů	42
2.3.1 Teologická praxe církve a její vztah k národu a státu v době ohrožení... 42	
2.3.2 Teologická praxe církve ve vztahu k bezbožnému režimu.....	44
2.3.3 Teologická praxe církve ve vztahu k budování osvobozeného státu.....	46
3 OBDOBÍ 1948–1969	48

3.1 Nastínění daného období, charakteristika témat souvisejících se vztahem ČCE ke státu a společnosti	48
3.2 Jednání synodů ČCE o vztahu ke státu a společnosti 1948–1969 – nástin a rozbor	50
3.2.1 ČCE a její vztah k revolučním společenským změnám	50
3.2.2 ČCE perzekvovaná	57
3.2.3 ČCE hledá místo v „socialistické“ společnosti	64
3.3 Teologická reflexe řešení představených problémů	74
3.3.1 Teologická praxe církve ve vztahu k revolučním společenským změnám	74
3.3.2 Teologická praxe církve a služba společnosti v totalitním státě	77
ZÁVĚR	80
SEZNAM LITERATURY	84
PŘEHLED SYNODŮ ČCE KONANÝCH V OBDOBÍ 1918–1969	90

Úvod

V předkládané práci se snažíme uchopit a osvětlit vznik, vývoj a proměny vztahu Církve českobratrské evangelické (ČCE) ke státu a společnosti tak, jak se touto pro církev navýsost důležitou a namnoze fatální problematikou zabývaly církevní synody v období let 1918–1969.

Období, jež se ve výše zmíněném smyslu chystáme pojednat, počíná rokem 1918, což je rok spojení dvou nejpočetnějších evangelických církví v českých zemích v jednu, tedy vznik, ustavení ČCE. Mnohem složitěji jsme pak docházeli k určení konce probádaného období. Prvotní nejsmělejší plány sahaly nejméně do roku 1989, leč později se ukázalo hned několik překážek, které nás nutily tyto plány pozměnit. Jednak je doba po roce 1969, všeobecně popisovaná jako doba normalizace, z obecně historickoteologického, avšak i vůbec historického hlediska ještě málo probádaná, a tak bychom byli ve svém zkoumání tohoto období odkázáni kromě ústních a písemných pramenů toliko na vlastní subjektivní úsudek, a pro něco takového jsme se neshledali sdostatek kompetentními; jednak i proto, že ona doba je nepřilíš vzdálená a jakákoli kritická studie tak nedávných, čerstvých dějin by mohla trpět nedostatkem nadhledu a odstupu. Krom toho archiválie, jež byly pro tuto práci nejvydatnějším primárním zdrojem materiálu, byly dle archivního zákona přístupné bádání pouze do roku 1978. Z těchto všech důvodů jsme jako koncový bod probádaného období zvolili únorový XVI. synod v roce 1969. Je to zajisté rok, jímž se končí jedna důležitá epocha dějin československého státu a neméně i dějin ČCE, rok, kdy ustává čas všech obrodných snah, zájmů, usilování o zreformovaný socialismus s lidskou tváří a nastupuje zmrazení demokratizačního vývoje a nová vlna administrativního teroru a nesvobody.

Práce je logicky rozčleněna na tři hlavy, kopírující tři od sebe odlišné dějinné epochy československého státu, v němž jest církvi existovat a k němu vytvářet svůj vztah. Prvá ze tří hlav je vymezena lety 1918–1938, následující 1938–1947 a třetí rozmezím 1948–1969.

Každá z hlavních kapitol je pak dělena na uvedení do pojednávané doby a vymezení základních problémů, jimiž jest církvi se zaobírat, nástin a stručný rozbor synodních (pokud nutno i mimosynodních) jednání a nakonec teologicky reflektující kritické hodnocení.

Chceme upozornit, že předkládaná práce pojednává problematiku vztahu církve a státu toliko na podkladě oficiálních dokumentů, které vzešly z jednotlivých synodů, a z oficiálních zápisů jednání těchto synodů. V žádném případě si tato práce nedělá nárok předložit úplný obraz vztahu Českobratrské církve evangelické ke státu a společnosti, jenž jest určován nikoli jen jednáním

jednou za dva či tři roky zasedajícím synodem, nýbrž každodenním životem jednotlivých sborů, prací církevního vedení a občanským a mravním postojem jednotlivých údů církve. Závěry práce tedy svědčí výhradně o oficiálních postojích církevních synodů a o procesech jejich vzniku, nikoli o celkovém vnitřním životě církevního subjektu ČCE, který se může od schvalovaných vyjádření do značné míry lišit.

Základní otázka, kterou si v předkládané práci pokládáme, je tato: do jaké míry může církev Kristova uplatňovat loajální vztah ke společnosti, popř. státu, v němž musí existovat a plnit své poslání, aby zároveň nemusela rezignovat na své univerzální poslání a na svou podstatnou neztotožnitelnost s jakýmkoli pozemským sociologickým útvarem? Nebo – jinak vyjádřeno – jak je možné skloubit universalitu církve jakožto těla Kristova a její zcela jedinečný specifický vztah ke konkrétnímu státu a společnosti? Běží tu o problém, nakolik může být církev angažovaným a starostlivým soupeřem konkrétní lidské společnosti a zároveň se v ní nerozplynout, neztotožnit se s její vždy toliko světskou podstatou, jejími nároky a potřebami, ale zůstat společenstvím poutníků, cizinců na této Zemi, kteří dohromady tvoří posvátné tělo Kristovo a šíří zvěst o království, jež není z tohoto světa.

1 Období 1918–1938

1.1 Nastínění daného období, charakteristika témat souvisejících se vztahem ČCE ke státu a společnosti

Období se započíná koncem útlaku pod rakouským mocnářstvím, přičemž v české společnosti vzrůstá ohromná spousta nadějí na pozdvižení národa. Počátek zmíněného období se vyznačuje ohromnou důvěrou ČCE v „Masarykův stát“. Takový stát chtějí českobratrští evangelíci spoluutvářet, mít na něj vliv. ČCE se pod vlivem romanticko-idealistických představ, jež ovládly celou společnost, deklaruje za pravou národní církev, totiž církev, která prý nejlépe odpovídá duchovnímu nadání a potřebám národa.¹ Ve společnosti vládne národní nadšení a odpor k římskému katolicismu, vlastenectví a blaho národa se klade nade vše, dochází ke mstám na národnostních menšinách, zvláště těch národů, které před převratem náležely k utiskovatelům – Maďaři, Němci. Nastává výstupové a přestupové hnutí z katolické církve – pod heslem „kdo jsi správný Čech, buď v české církvi!“ Celé období je charakterizováno odporem českobratrské církve k církvi katolické a jakýmsi konkurenčním církevně-politickým bojem proti ní – jde o české duše, jde o přízeň státu a celé společnosti. ČCE očekává, že vliv katolické církve v českém národě bude slábnout, že převezme její výlučné postavení a bude se podílet na mravním a duchovním vývoji emancipovaného národa.

Církev zastává plně názor, jež razil T. G. Masaryk, že česká otázka je svou podstatou otázka náboženská, a je přesvědčena, že se československý národ a celý stát bude zdárně vyvíjet a růst, pouze pokud za svůj duchovní základ pojme ideály vzešlé z české reformace – ideály hnutí husitského a Jednoty bratrské. Tím si de facto osobuje jakousi duchovně-mravní vůdčí roli v nově vzniklém státě a nepřipouští si, že by dědicem či zprostředkovatelem těchto pro národ esenciálních ideálů mohl být někdo jiný.²

Avšak už přibližně rok po ustavujícím sněmu ČCE vstupuje na scénu československé náboženské scény jiný subjekt, který se rovněž považuje za dědice duchovních ideálů české reformace. Je to Církev československá, církev vzniklá odštěpením reformně a vlastenecky uvažujících a cítících údů

¹ *Ustavující generální sněm ČCE* (soubor dokumentů), rezoluce Svoboda církve, vydáno nákladem Synodního výboru, Praha 1918, s. 40.

² Srov. rezoluci Svoboda církve (op. cit.).

římskokatolické církve.³ Poznenáhlu se zde tedy objevuje církev s téměř miliónem členů, jež má zcela totožný poměr k novému státu a totožné ambice – být církví národní a národ duchovně a mravně vést. ČCE se s ní bude po celé námi zkoumané období v různé intenzitě vyrovnávat a nedokáže (krom sdílení bohoslovecké fakulty) k ní zaujmout žádný kooperativní vztah.

V tomto období tedy řeší ČCE především tyto aspekty vztahu ke státu: hospodářskou odluku, financování a míru všeobecné podpory od státu, restituce majetku zabaveného po Bílé hoře, neutěšený vztah s katolickou církví, nerovnoprávné postavení nekatolických církví vůči církvi katolické, svou vůdčí duchovní úlohu v demokratickém státě a svůj poměr k národu. Dalším velkým tématem je svoboda svědomí před státem a odpovědnost za společnost.

Vztah ČCE ke státu je v tomto období charakterizován vysokou důvěrou, loajalitou a snahou církve politicko-společenské dění a atmosféru ve státě ovlivňovat. Přestože ustavující synod jasně deklaruje, že ČCE nemá sebemenších ambic ovlivňovat řízení státu – jednoznačně trvá na zásadě důsledné oddělenosti sfér státní a náboženské, jež jsou autonomní a na sobě nezávislé.

Synody se ovšem zhusta usnašejí na relativně politických požadavcích na státní moc, přičemž většina z nich se týká především ochrany práv a svobod jednotlivců nebo snahy pozvednout či uchránit duchovní či mravní život národa. Jindy se však usnesení synodů snaží přímo vměšovat do záležitostí státu a radí mu i v takových věcech, které duchovní říší církvi příslušející daleko přesahují. Můžeme konstatovat, že tato dějinná perioda se vyznačuje intenzivním aktivismem synodů ČCE ve věcech společensko-politických.

1.2 Vztah ke státu a společnosti v jednání synodů ČCE od Ustavujícího generálního sněmu po VII. synod – nástin a rozbor

1.2.1 Ustavení církve v novém státě a hledání jejího místa

Na Ustavujícím generálním sněmu Českobratrské církve evangelické⁴, jež se konal krátce po vzniku samostatného Československa v prosinci 1918, vyjadřuje nově se ustavivší církev důvěru v nový stát, v jeho zakladatele a vůdce. Prezident Masaryk je prohlášen za Bohem vyvolaného bojovníka za

³ Církev československá vznikla 8. ledna 1920.

⁴ Dále jen generální sněm.

ideály české reformace, osvoboditelské národy vzešlé z reformačního úsilí (USA a Británie) rovněž za Bohem poslané k osvobození národa i evangelické církve z útlaku nesvobody.⁵

Velmi vysoko jsou na sněmu vyzdvíženy ideje, na nichž je tento svobodný a demokratický stát založen. V rezoluci s názvem Svoboda církve⁶, jež pojednává o vztahu ČCE k československému národu a státu, synod jednoznačně konstatuje, že ideály demokracie, sociální spravedlnosti a svobody svědomí jsou ideály, jimž dala vznik česká reformace. K těmto ideálům, na nichž jsou založeny všechny světové demokracie, se ČCE hlásí a na jejich ctění a udržování ve vědomí celého národa se hodlá podílet, jsouc si vědoma toho, že mravní vědomí a duchovní život národa velmi úzce a neoddělitelně souvisí s pravým životem náboženským.

Národ bez náboženství dle synodní rezoluce mravně chřadne a duchovně strádá, proto je pro nový národ náboženství neobyčejně důležité. Není však možné, aby národ setrval u náboženství spojeného se znesvobodňujícím mocnářstvím Habsburským; je třeba se vrátit ke kořenům, k náboženství, které je českému národu vlastní, které odpovídá jeho duchu – a tím je náboženství evangelické, vzešlé z jeho vlastních duchovních dějin a výšin. Proto nechť se národ přimkne k církvi mu nejbližší, tedy českobratrské, prohlašuje generální sněm ke společnosti nově vzniknuvšího státu.

Co se teologie vztahu církve (resp. křesťana) ke státu týče, rezoluce zde vychází z principu náboženské svobody individua. Náboženský život jednotlivce a jeho rozšíření – tj. život církevní – přísluší samostatné dimenzi, totiž dimenzi náboženské, do níž světská moc nesmí za žádných okolností zasahovat. Tato náboženská sféra je totiž dle teologie Jana Kalvína vyšší nežli oblast světských pořádků, je jí duchovně nadřazená a teprve ona dává této skrze společenství individuí seskupených ve stát smysl.⁷ Zároveň je deklarováno vzájemné nezasahování církve do oblastí příslušejících státu. Požaduje se tedy vzájemný respekt a svoboda obou zmíněných sfér či dimenzí.

Důležité je povšimnout si, že ve výsledné rezoluci i v takřka všech příspěvcích (v pražském Obecním domě⁸ se shromážděných) synodálů je vznášen nárok, že spojená evangelická církev má uprostřed národa výsadní domovské právo, je národu nejbližší, z jeho ducha vycházející a má o něj

⁵ *Ustavující generální sněm ČCE* (soubor dokumentů), rezoluce Svoboda církve, vydáno nákladem Synodního výboru, Praha 1918, s. 41.

⁶ Op. cit.

⁷ Viz referát L. Stěhule přednesený na generálním sněmu: STĚHULE, L., *Poměr církve a státu*, Ústřední výbor českých církví evang., Praha – rok neuveden, zřejmě 1918, s. 31–33.

⁸ V Obecním domě se odehrálo zahajovací zasedání generálního sněmu, další zasedání se konala v kostele evangelického sboru na Královských Vinohradech.

největší zásluhy.⁹ Tedy všechny církve je dle generálního sněmu třeba uznat a dát jim svobodné pole působnosti, ovšem ČCE je ve všech ohledech církví pro stát a národ¹⁰ nejdůležitější a stát by si měl být tohoto faktu vědom:

Dnešní protestantismus, resp. církev česká jako přímý a nepřetržitý dědic dávného českého husitství a české církve podobojí, naděje se od státu československého, že při stanovení svého poměru k jejímu poslání a práci v národu českém bude, pokládaje se taktéž za přímého a nejprvnějšího dědice reformačního státu českého, pamětliv toho, že česká církev podobojí byla ošetřovatelkou duchovní plnosti života českého, uchovatelkou nejčestnějších tradic národních, pěstitelkou ctností, jež revoluce francouzská začala nazývati občanskými, a vůbec palladiem státu českého a jeho svobod, pýchou a štěstím národa českého, na nějž vzpomínali ti, kdo po katastrofě bělohorské sobě staročeské vědomí zachovali, jako na „církev krásnou“, pro kterou trpěli, po které toužili.¹¹

Dále se dnešní evangelický křesťan zajisté zarazí, jak málo ekumenické snahy se zračí v jednání generálního sněmu. Musíme si však uvědomit, že myšlenka ekumenicity a spolupráce církví je ve zmíněné době teprve myšlenkou budoucnosti, jednotlivé církve si prozatím spíše konkurují a spolupráce neexistuje.¹²

1.2.2 Myšlenka tzv. blahovolné odluky

Již na generálním sněmu docházejí synodálové k závěru, že pro svobodnou a nezávislou církev, jejímž jediným pánem je Bůh a jeho Slovo, je ideální vztahovat se ke státu jako rovnocenný, ve všem soběstačný partner. Už na tomto sněmu je tedy odhlasováno rozhodnutí, že ČCE bude usilovat o úplnou

⁹ *Ustavující generální sněm ČCE* (soubor dokumentů), rezoluce Svoboda církve, vydáno nákladem Synodního výboru, Praha 1918, s. 42.

¹⁰ V projevech na generálním sněmu se neustále zaměňují, ba směšují pojmy stát a národ; navíc je podle potřeby uváděn buď národ český, nebo československý. Československý národ je však cosi, co bylo utvořeno z potřeby obhájit vznik národního státu Československého, kde jsou ostatní národy znerovnoprávněny. K tzv. československému národu tedy čistě česká evangelická církev vzešla z reformačního hnutí v Českých zemích vztah nemá (nota bene se ve všech vyjádřeních generálního sněmu bezprecedentně přezírá Slovenská evangelická církev a. v., církev početně mohutnější než samotná vznikající ČCE) a historicky spjata s ním býti nemůže. Lépe by bývalo bylo užívat pouze pojmu československý stát a český a slovenský národ. Úplně nejlépe by však bývalo bylo neusilovat národní založení státu, pokud se na jeho území nalézají národy hned několik a řádově podobně početných.

¹¹ *Ustavující generální sněm ČCE* (soubor dokumentů), rezoluce Svoboda církve, vydáno nákladem Synodního výboru, Praha 1918, s. 42.

¹² Viz dále, v tematicky příslušné kapitole.

odluku od státu, aby v žádné oblasti – ani ekonomické – nemusela na něm být závislá.¹³ Tento vztah by měl být dle prohlášení generálního sněmu vlastní všem církvím, aby tak byla všem náboženským subjektům zaručena ničím nedotčená svoboda, právo na sebeurčení a všestranná nezávislost na politické moci a též kvůli tomu, aby žádný náboženský subjekt nebyl státem protežován.

Avšak na samém počátku své existence se ČCE necítí na to, hospodářsky se zcela oddělit od státu – znamenalo by to (dle referátů v diskusi) přílišný šok, obrovský výpadek v rozpočtu církve, na nějž obětavost údů (ačkoliv není malá) není ještě připravena. Proto sněm jmenuje poradní komisi, aby vypracovala přesnější směrnice či jakýsi scénář, jakým způsobem tzv. blahovolné odluky dosíci.

Na I. synodu v roce 1921 pak delegáti schvalují Rezoluci o úpravě poměru církve a státu, již mezi synody vypracovala výše zmíněná poradní komise. Toto poměrně obsáhlé prohlášení řeší hned několik oblastí vztahu církví a státu.¹⁴

Pokud jde o absolutní požadavek odluky a naprosté nezávislosti, rezoluce už vůbec nehovoří tak naléhavým tónem pro odluku, jak navrhovala většina delegátů ve všeobecném nadšení se shromážděného generálního sněmu. V této době panuje především obava, zda mladá a zcela nemajetná církev samostatnou existenci zvládne a zda nebude ve značné nevýhodě oproti církvím, jež mají své ústředí v zahraničí, odkud mohou také čerpat značné prostředky (míněna pochopitelně církev katolická).

V sedmém bodě obsáhlé rezoluce je církví vyjádřen protest proti takové odluce, „která ničí historickou osobnost církvi, proměňuje je v pouhé kultické spolky a znamená v podstatě ubíjení jejich činnosti.“¹⁵ Synod vyjadřuje v citované rezoluci obavu z náhle velmi přísné politiky levicové vlády státu vůči všem církvím bez rozdílu a snaží se vysvětlit, že záměr státu oslabit radikální odlukou církví a státu politicko-společenský vliv největší, Římskokatolické církve se obrací proti církvi národu sloužící a jemu prospívající – církvi českobratrské.

Jako by zde synod rezignoval na záměry schválené generálním sněmem, jako by už nejdůležitějším aspektem poměru církve ke státu nebyla neodvislost a soběstačnost, ale jakási výlučnost, prvenství. Ač to není explicitně řečeno, žádá ČCE ústy synodu jiné zacházení než ostatní církve a argumentuje při tom svou prospěšností a loajalitou k československému státu. Ze synodních dokumentů vyplývá, že se synodálové po třech letech existence nově vzniklé Českobratrské církve evangelické mnohem více soustřeďují na problémy

¹³ Op.cit., s. 45.

¹⁴ *Rezoluce o úpravě poměru církve a státu*, zasedání I. synodu 24. 2. 1921, arch. složka I/1, s. 1. Jednotlivé oblasti, které rezoluce zmiňuje, pojednáme dále v podkapitolách tematicky adekvátních.

¹⁵ Op.cit., s. 1.

prostého přežití, prostého existenčního zabezpečení církve, než při jejím vzniku. Přísná a absolutní odluka všech církví od státu je tedy z ekonomických důvodů odmítnuta. Synod deklaruje povinnost státu ve svém zájmu církve všech uznaných konfesí podporovat. Stát by neměl zapomínat, že náboženství je pro stát bytostně důležité a že pro stát československý je z historických, duchovních i morálních důvodů nejdůležitější, nejpotřebnější právě ČCE.

Není v zájmu státu provést takovou rozlučku, která by ničila historickou osobnost církve a která by zvláště spoutala, ano ubíjela činnost menšinové církve, nesahající přes hranice státu. A zvláště není v zájmu státu takto poškozovati Českobratrskou církev evangelickou, jež vznikla tak jako sám český stát z husitství, měla s ním stejný osud a má s ním stejný zájem. Církev tato ani v minulosti, ani v přítomnosti nikdy nepřekázela a nemůže překážeti československému státu ve snahách jeho za svobodu, samostatnost, pokrok a vzdělání, naopak ona mu sloužila a slouží, snažíc se vychovávat nejen lidi křesťansky smýšlející, nýbrž i občany svobodné, samostatné, osobně zodpovědné a vlasti a národa milovné. Jestliže pak se cítí potřeba takovéto přísné rozlučky kvůli podstatě, zřízení a duchu církve římsko-katolické, není spravedlivé ani nutné, aby tím i malá, právě církví římskou a rakouskými panovníky pronásledovaná, ničená a ochuzená církev Českobratrská znovu byla i československým státem zeslabována, svobody zbavována a ochuzena. Zda-li to prospěje československému státu? Překáží ona státu a národu politicky, kulturně, mravně? Naopak, ona jej vší silou a celým srdcem podporuje (...).¹⁶

Takto ostrý a obranné pozice proti státní moci zaujímající text lze pochopit, jen uvědomíme-li si, že vláda v této době požaduje nejen razantní odluku státu od všech církví a ekonomickou neodvislost církví od státu, ale usiluje rovněž bez rozdílu zestátnit všechny církevní majetek, kromě kostelů, bohoslužebných prostor a far. Ač si synod uvědomuje, že je tento akt namířen proti příliš politicky a hospodářsky mocné církvi katolické, poukazuje na to, že takovýto přístup by poškodil i ČCE, jež státu nijak neškodí, ba je mu v mnohém užitečná a jeho lidu služebná. Synod odmítá, aby se zestátnění majetku týkalo také církve českobratrské, která majetek získala pouze z darů a sbírek, narozdíl od bývalým režimem protežované a štědře obdarovávané církve katolické. Nad to synod žádá stát o spravedlivé navrácení majetku zkonfiskovaného po Bílé hoře, či alespoň náhradu za tento zabavený majetek.

Ve věci církevního majetku jest nutno činit rozdíl mezi církví římsko-katolickou a českými církvemi evangelickými. (...) Než evangelické církve, když byly tolerančním patentem dovoleny, neobdržely nic z toho, co církvím jejich předků bylo konfiskováno. Co nyní mají – a je toho málo – musily si sami dary a příspěvky svých členů a částečně i dary zahraničních souvěrců opatřiti. A jakým právem a na základě jaké zásady by měl stát na tento majetek, který jest vlastně majetkem náboženských sborů, či obcí, sáhnouti? Jsou církevní obce tyto nepřátelské zájmům státu? Jestliže každému spolku sebemenší

¹⁶ Op. cit., s. 3–4.

důležitosti zachován jest majetek jeho, proč ne církvím evangelickým? Českobratrská církev pak, jako dědička víry otců, má právo na restituci toho, co jí bylo násilím vzato.¹⁷

Na II. synodu ČCE (1923) je však Synodní výbor nucen konstatovat, že vláda z politických důvodů (jednání s Vatikánem) k odluce nepřistoupila a stav postavení církví ve státě je de facto týž jako při minulém synodu. Stát stále všechny uznané církve hospodářsky podporuje, zestátnění majetku církvím nebylo provedeno, leč ani nebyl ČCE navrácen majetek bývalé Rakouské evangelické církve, na nějž si ČCE, jsouc (spolu)nástupkyní této, činila nárok.

Na III. synodu (1925) se pak po jisté pauze problém poměru ČCE a státu znovu otevírá, přičemž převažují hlasy těch, kdo úplnou hospodářskou nezávislost obhajují. Rozhoduje se tedy o tom, zda zůstat u řešení nastíněného rezolucí a směrnicemi schválenými I. synodem, či zda se odvážit nechat se vést ideálem zcela nezávislé a soběstačné církve a snažit se o odluku. Vše je komplikováno faktem, že pokud budou ostatní církve státem udržované, byla by ČCE odloučivší se od státní podpory oproti ostatním značně znevýhodněna.

IV. synod (1927) nakonec schválí rezoluci, která definuje vztah církve a státu heslem „svobodná církev ve svobodném státě“ a která de facto souhlasí se současným stavem, k němuž svou prací a vyjednáváním se státní správou dospěl Synodní výbor. Synod sice opět neopomene deklarovat snahu církve dospět k ideálu všestranné neodvislosti deklarované již generálním sněmem, avšak vychází realisticky ze současných hospodářských i politických podmínek, které zatím odluku neumožňují, nemá-li být církev ochromena ve své činnosti. Podstatný argument, s nímž přichází mj. Synodní výbor, upozorňuje, že církev si státní podporu zaslouží, neboť společnost nesmírně obohacuje – dává jí duchovní a mravní horizont, z čehož stát značně profituje.

Pokud československý stát z veřejných státních peněz poskytuje příspěvky na udržování církví a jejich duchovenstva, přijímá ČCE patřičnou částku těchto příspěvků. Přijímáním státních dotací nezadává ČCE své zásadní samostatnosti vůči státu, zejména ne naprosto své církevní autonomie. Považujeme však stav nynější za provizorium, které chceme překonat a jednou změnit ve stav, kde by církev nic nepožadovala od státu. Litujeme, že poměry u nás v církvi nejsou na té výši, aby stav takovýto hned mohl být zaveden. Ve svých řadách však chceme se na to vážně připravovati a chceme horlivě usilovati o finanční předpoklady, aby se mohla uskutečnit spravedlivá a blahovolná odluka církve od státu.¹⁸

Pozoruhodné ovšem je, že na VI. synodu (1931) je již otázka odluky zcela pasé a delegáti berou udržování státem a ekonomickou propojenost jako samozřejmou, nutnou, ba nanejvýš spravedlivou. Synod naléhá na Synodní

¹⁷ Op. cit., s. 5.

¹⁸ *Rezoluce o poměru církve a státu*, zasedání IV. synodu 21. 6. 1927, arch. složka I/2.

radu (dále též SR), aby všemi prostředky usilovala o státní příspěvky, o jejichž výši vedla se státem spor.

Synod zdůrazňuje Synodní radě, aby všemožným způsobem domáhala se udržení státních příspěvků, dosud církvi poskytovaných, které tak jako tak měly být od počátku větší. Je přesvědčen, že velká většina sborů by bez státních příspěvků nemohla obstát a že jako dobří a věrní občané, kteří svému státu poctivě slouží, máme na státní příspěvek jako všechny ostatní církve plný nárok.¹⁹

Je dobré si povšimnout, že absolutní odůvodnění synody ČCE nikdy na mysli neměly, a to ani v začátcích plných nadšeného budovatelství a naděje na soběstačnost. Vždyť již generální sněm v roce 1918 požaduje po československém státu, aby pro potřebu ČCE a ostatních reformačních církví zřídil bohosloveckou fakultu,²⁰ I. synod potom prosazuje její inkorporaci do české Karlovy univerzity.

Rovněž za samozřejmé považují synody od počátku, že stát umožní uznaným církvím výuku náboženství na školách, a to tak, že na všech obecných i středních školách ponechá svobodně vybranou náboženskou výchovu jako povinnou s možností volby nenábožensky vyučované morálky. Zároveň ČCE od státu očekává zajištění vhodných prostor pro tuto výuku.

Pokud jde o církevní školství, na generálním sněmu se nadšeně horuje pro zůstání všech církevních škol, včetně evangelických, tedy pro radikální odůvodnění školství a církve, odcírkevnění školství. Církev postátnění svých ústavů bude dle usnesení generálního sněmu sice těžce snášet, ale přispěje to k mnohem větší rovnoprávnosti všech církví a nesmírně klesne vliv církve katolické. Navíc tento vstřícný krok směrem ke státu jasně deklaruje značnou důvěru, již poslanci zmíněného sněmu vkládají do rukou svého státu a jeho vlády.

Avšak již na prvním synodu je jasné, že k tak radikálnímu kroku se nový stát neodhodlá, neboť už tak velmi špatný vztah s Vatikánem má snahu konsolidovat, a nikoli radikální sekularizací školství ještě vyostřit.

¹⁹ *Rezoluce o státním příspěvku*, zasedání VI. synodu 12. 11. 1932, arch. složka I/3.

²⁰ ČCE požaduje teologickou fakultu přesně podle německého vzoru. Tam zemským církvím vždy zřizoval teologické fakulty stát. Zcela jiný princip panuje (nikoli ovšem bez výjimek) v anglosaském světě, kde si církve svá teologická učiliště zřizují samy, jsouce tak zcela nezávislé na státní exekutivě.

1.2.3 ČCE, stát a Římskokatolická církev

„Všem Čechům, obeznámeným s dějinami českého národa, je společně vědomí, že mezi církví římsko-katolickou a českým národem jest staletý hluboký rozpor.“²¹ Tak začíná proklamace generálního sněmu k českému národu. Takový začátek dává tušit, že vztah českobratrské církve k církvi římskokatolické bude v celém zkoumaném období přinejmenším problematický. ČCE se pak skutečně po celou dobu trvání První republiky snaží vyrovnat se s mocenskou i početní převahou katolické církve v československém státě a především s jejím nesrovnatelně větším duchovním, kulturním i politickým vlivem.

Jak vyplývá ze synodních dokumentů, od počátku je zájmem ČCE, „vyprostit český národ z tenat Říma“²². Proto především poselství ustavujícího sněmu v roce 1918 vyzývá český národ, aby si uvědomil, že katolicismus mu není vlastní, že mu byl násilím vnucen po bělohorské katastrofě jako součást jeho porobení a ujařmení pod habsburským jhem. Nyní má národ procitnout a vedle okovů politických setřást i okovy duchovní – vedle Habsburského jařma setřást rovněž jeho římskokatolické, teprve pak bude svoboden. Prohlášení zmíněného synodu pak jako jedinou pravou a smysluplnou možnost odpoutání se od škodlivého a znesvobodňujícího, národ devastujícího katolicismu vidí návrat národa k jeho původní a jemu jediné vlastní duchovní tradici – tradici Husově a Českých bratří, od níž byl protireformací násilím odtržen. Český národ by se měl rozpomenout na své dějinné a duchovní výšiny a přijmout takovou církev, která není v rozporu s jeho dějinami, jeho zájmy, jeho svobodou. „Česká víra není katolická, ale husitská, českobratrská,“²³ deklaruje sněm naléhavě.

Je zajímavé, že veškeré vztahy a konflikty s církví římskou řeší ČCE výhradně skrze provolání buď k národu, nebo k moci státní, nikdy však přímo k církevním autoritám katolickým. Jak bylo řečeno, ekumena (a zvláště s církví katolickou) ještě z mnoha příčin neexistuje – katolická církev je v této dějinné epoše v ČCE považována za duchovního prznitele českého národa a jeho největšího nepřítele. S takovým postojem lze jen těžko budovat mezidenominační vztah.

Na III. synodu ČCE v roce 1925 se delegáti usnášejí na rezoluci²⁴ určené státu a politickým stranám, která konstatuje nerovnost církví a vyjadřuje obavu,

²¹ *Ustavující generální sněm ČCE, Poselství generálního sněmu českých evangeliků českému národu*, s. 38.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Rezoluce o spravedlivém přístupu státu ke všem církvím*, zasedání III. synodu 15. 6. 1925, arch. složka I/2.

že církev římskokatolická ovlivňuje ve svůj prospěch náboženskou politiku státu skrze vládní lidovou stranu. Lituje, že při schvalování zákonů týkajících se církví se nikdo ČCE nedotazuje na její mínění a postoj, a vznáší na vládu a parlament požadavek, aby se tato praxe změnila a věci týkající se ČCE byly s ní před schvalováním projednávány.

S lítostí synod konstatuje, že v politováníhodné politické situaci, jež ve státě panuje, je možné se jen stěží nadát uspokojivého a spravedlivého vyřešení poměru církví a státu. Tzv. politické strany pokrokové jsou pak vyzvány, aby neustupovaly politice Říma prosazované lidovou stranou, leč aby bránily nerovnoprávnosti při schvalování zákonů dotýkajících se církví. Je kritizována jejich lhostejnost vůči církevní politice vůbec. Dle memoranda je třeba v době, kdy katolicismus „opět svírá národ pevně v rukou“²⁵, aby se v národě spojily síly bezkonfesijních a evangelíků proti temným silám katolickým. Proklamuje se, že proti náboženství zkaženému (za něž je považován katolicismus) je třeba bojovat nikoli bezkonfesijností a lhostejností k náboženství vůbec, nýbrž náboženstvím čistším, nezkaženým, nezpuchřelým, což je náboženství evangelické. Přichází se s argumenty spíše moralistickými nežli teologicky založenými a je prohlášeno, že národ by si měl vážit čisté a tolik jej kultivující a duchovně vyživující ČCE. Řím je v synodním memorandu napořád považován za národního nepřítele a odpůrce čistého náboženství, prořímské zákony schvalované vládou a parlamentem (kde má katolická lidová strana nemalý vliv) potom za novou protireformaci. Společnost je vyzývána, aby se bránila „římskému vlivu, který stále více poutá a omezuje svobodný duchovní a kulturní rozvoj lidu a svobodu svědomí a náboženství.“²⁶

Synod Českobratrské církve evangelické vidí s hlubokým politováním, jak roste neoprávněná moc Říma v našem státě a národě. Řím svou organizací lidové strany víc a více poutá a omezuje svobodný rozvoj duchovní a kulturní našeho lidu a ohrožuje svobodu svědomí a náboženství. Za takovým poměru nelze doufat ve spravedlivé rozřešení poměru mezi církvemi a státem. Jest nebezpečí, že budou přijaty zákony nespravedlivé a menšiny náboženské tísnící. Toto nebezpečí je tím větší, že ostatní strany politické nemají žádného jednotného programu náboženského, a proto na konec rozhodne strana lidová ve prospěch Říma a k utlačení náboženských menšin v národě Husově a Komenského.

Vidouce toto nebezpečí, žádáme našich stran pokrokových, aby vypracovaly spravedlivý a ke všem církvím rovnoprávný program v otázkách náboženských a církevních, aby stály neochvějně na něm, potírajíce každý neoprávněný vliv Říma, aby nedopustily nové protireformace, jež by ohrozila budoucnost našeho národa, a ujasnily si, že proti náboženství porušenému lze bojovati se zdarem nejvíce náboženstvím čistším.

Do vlastních řad pak voláme: Nepřítel se nelekejme, na množství nehleďme (...)²⁷

²⁵ *Rezoluce o spravedlivém přístupu státu ke všem církvím*, zasedání III. synodu 15. 6. 1925, arch. složka I/2, s. 1.

²⁶ Op. cit., s. 3.

²⁷ Ibidem.

Na IV. synodu (1927) je schválena nová rezoluce²⁸, jež varuje stát, aby nepodleh nátlaku římské kurie a nepřistupoval na dohodu ohledně nedořešených církevně-právních otázek formou konkordátu s Vatikánem. Je vyjádřen důrazný protest proti odlišnému přístupu státu k jedné církvi, ale rovněž naděje, že stát nepřistoupí na smlouvu, která by omezila jeho svrchovanost a která by znamenala přednostní právo jedné církve na úkor rovnoprávnosti církví ostatních. Stát by dle synodu měl uplatnit svá výsostná práva bez jakéhokoli kompromisu a neměl by se nechat manipulovat církevně-politickým subjektem, jenž narušuje vnitřní integritu a svrchovanost československého státu. ČCE jako by se stále bála o své postavení a v církvi katolické a jejím vlivu spatřovala prozatím své největší ohrožení.

V téže rezoluci děkuje synod vládě československé, že nepodlehla římskému nátlaku a nedala se přimět ke zrušení svátku Mistra Jana Husa jako svátku státního. Synod je přesvědčen, že tento krok vlády schvaluje většina národa a mezi ní elita a část národa nejvěrnější – tedy českobratrští evangelíci.

1.3 Teologická reflexe řešení představených problémů

1.3.1 Teologická praxe církve a hledání poměru k novému státu

Zaměříme-li se na teologické základy poměru ke státu, jež si ČCE ve sledovaném období vytváří, zjistíme, že jsou poměrně nepevné, ba možná dokonce ve všeobecném spěchu a radostného národního nadšení ledabyly postavené. Ze všech zkoumaných dokumentů jako by se ozývala samozřejmost, s níž církve nové poměry přijímá jako jediné správné, jediné možné a Bohem darované. Tuto samozřejmost, oděnou až do jistého eschatologického hávu, totiž že dobro, reprezentované vítěznými mocnostmi, už nyní vítězí v dějinách nad zlem, že vnější osvobození národa je jakousi předjímkou plného osvobození všech lidí na konci dějin²⁹, církve v čase nadšení a převratných změn nikterak nepodrobují kritice víry, která se právě nikdy nedá a nesmí dát zcela strhnout do víru byť i pro národ či jednotlivce

²⁸ *Rezoluce o poměru státu k Vatikánu*, IV. Synod ČCE, arch složka I/3.

²⁹ Duch tohoto pojetí je nejvíce prostupuje rezolucí Svoboda církve. In: *Ustavující generální sněm ČCE* (soubor dokumentů), usnesení Svoboda církve, vydáno nákladem Synodního výboru, Praha 1918, s. 38-48.

významných, radostných a dějinně příznivých událostí. Tato samozřejmost a rovněž tak předpoklad naprosté spjatosti evangelické církve s českým národem pak jako by byly prvními synody postaveny nade vše a vše mělo sloužit jejich utvrzování. Proto se v rezolucích a memorandech sledovaných synodů neozve kritický hlas proti propojování podstaty českobratrské církve a českého národa³⁰, proto synody neusilují o těsné vztahy s německou a slovenskou evangelickou církví, proto církev nekritizuje nelogické a diskriminační založení československého státu jako státu národního, ačkoli v něm žije vedle sebe početných národů hned několik.

Církev přijímá a teologicky zaštiťuje nové rozdělení středoevropského prostoru na tzv. národní státy, vynáší osvobození svého národa (který měl štěstí a zůstal nerozdělený v jednom státním útvaru) a děkuje za ně, ovšem už nevidí a do svého teologického zorného úhlu nezahrnuje národy okolní, kterým je činěno příkoří. Tato lhostejnost k nespravedlnosti se národu, jakož ani církvi, jež se rozhodla být s národem těsně propojena, nemůže nevymstít.

Opravdu jen přemírou nadšení a národně orientovaných nadějí a také celospolečenským šokem z hrůz první světové války můžeme vysvětlit tak bezprecedentní strhávání Božích záměrů a soudů do vnitrodějinných událostí, jako tomu bylo na generálním sněmu na podzim 1918. Církev v této době národního nadšení příliš snadno zapomíná na neustálou nutnost podrobit všechny dějinné zvraty i národní a církevní úspěchy nestranné protestantské kritice, která nečerpá svá měřítká z dějin, ani z národa, dokonce ani z ideálů, jimiž je v tom kterém dějinném období přebudován svět, nýbrž toliko ze Slova Božího, jak se nám dává skrze Písmo svaté.

Církev se zdá být neopatrná a málo kritická, když si dovolí nazvat československého prezidenta vyvoleným Božím bojovníkem a vítěznou mocností těmi, kdo naplňují Boží vůli. Církev jako by byla z dějin schopna rozeznat Boží vůli a Boží úradky – i k tomu může vést odložení křesťanské protestantské kritiky. Absolutizování pouze lidských idejí a hodnot je pak na spadnutí. Na místo Božího Slova hrozí nastoupit láska k národu, politické přesvědčení či nacionalisticky laděná liberální teologie pohanského ladění.

Pozoruhodné je, že generální sněm explicitně vyzdvihuje ideály demokracie, sociální spravedlnosti a svobody svědomí, které si nový československý stát dal do štítu, jako ideály sobě vlastní, z reformace vzešlé, avšak v průběhu žádného ze synodů si nedovolí kriticky hodnotit jejich

³⁰ Neznamená to ovšem, že by na synodních jednáních kritické hlasy nezněly vůbec. Na VI. synodu (1932) např. synodní senior Josef Souček ve svém proslovu jasně napomíná církev a zdůrazňuje, že úkolem církve jest...držeti normu Boží pravdy ve světě a vésti hříšného člověka i lidskou společnost před ní“ a dále, že církev se „nesmí ztotožňovati s žádným zřízením společenským, se žádnou kulturou a žádným směrem.“ (Proslov syn. seniora J. Součka na VI. Synodu, arch. složka I/3, str. 2.)

uplatňování ve státní exekutivní praxi. Deklaruje sice, že se všemožně vynasnaží národ duchovně vzdělávat a tyto ideály mu vštěpovat, avšak kriticky (prorocky) usvědčovat stát z odvrhování těchto hodnot si ve skutečnosti veřejně nikdy nedovolí, stát a dobrý vztah s ním je jí příliš důležitým, příliš svatým. Dostává tím však svému poslání, svým společenským funkcím, když mlčí a nenazývá zlo zlem, pokrytectví pokrytectvím, bezprávi bezprávím?

Kalvínem načrtnutý koncept dvou samostatných dimenzí – světské a duchovní –, jež se vzájemně neprostupují a neovlivňují, a přece ona dimenze duchovní zakládá, odůvodňuje sféru světskou³¹ (narozdíl od Lutherova *Zwei-Reiche-Lehre*), je na Ustavujícím generálním sněmu jednou z vůdčích myšlenek; ovšem dodržení tohoto konceptu církev nejen zavazuje k výchově duchovně uvědomělých a zbožných občanů státu, ale zajisté též k hlasitému duchovními prostředky prováděnému vystupování proti všemu zapírání a pošlapávání základních křesťanských duchovních hodnot a vzpírání se Božím stvořitelským řádům. Podle Kalvínova učení nemá stát, který zapomněl na svou zakládající duchovní dimenzi, již žádný důvod k existenci – sám sobě totiž žádný smysl udělit nemůže, je jako loď bez plachet a kormidla.³² Církev, ať už silná či slabá, musí už pro svou příslušnost k duchovní říši státu tuto kritickou prostředkující službu v každé době poskytovat. V době přízně i v době pronásledování.

Důležité je pozastavit se ještě nad snahou evangelické církve vydobýt si v českém národě, potažmo v československém státě jakési výsadní postavení, prvenství mezi všemi církvemi a teologicky, historicky i jinak odůvodnit oprávnění tohoto úsilí. Časté argumenty synodů, že národ bez čistého a pravého náboženství mravně chřadne a duchovně strádá by za jistých okolností a při důkladném vyjasnění pojmu „pravé náboženství“ byly by přijatelné i pro nás, avšak teologicky nedostatečná a velmi neopatrná zdá se býti snaha vyargumentovat nejužší propojenost s českým národem na základě historických spekulací užívajících nacionalismus živící národní mytologii.³³ Je třeba poznamenat, že myšlenka o českobratrské církvi jako církvi národní substanci nejbližší či z jeho ducha vyvěrající se zakládá na idealisticko-romantickém pojetí národa a státu. Avšak žádný národ ani stát nemůže být nadán specifickou duchovností, resp. teologie žádné církve toto nesmí tvrdit, neboť by se nebezpečně blížila do oblasti náboženství pohanského. Je třeba si uvědomit, že veškerý duchovní život udílí Bůh sám, všechny jiné zdroje

³¹ Calvin-Studienaufgabe. Band 2, Gestalt und Ordnung der Kirche, Neukirchener 1997, s. 156.

³² Ibidem.

³³ Kritika se týká především mnoha neopatrných teologických formulací v rezoluci Svoboda církve. (Viz poznámka 26.)

duchovnosti a náboženského nadání je třeba v duchu reformační teologie odmítnout.³⁴

1.3.2 Teologická praxe církve a její emancipace od státu

Myšlenka ekonomické odluky církve českobratrské od státu našla hned v nadšených počátcích v církvi značné množství zastánců a stejně tak mnoho Písmem svatým podložených argumentů. Nejpádnejším argumentem pochopitelně byla teze, že bez úplné hospodářské autonomie nebude církev na státu nezávislá ani v jiných oblastech, zvláště dovolí-li si být ke státu kritická a nebude-li jednat v zájmu vládnoucích struktur státu, jež jsou proměnlivé a nemusí vždy brát za své výše zmíněné reformační ideály spravedlivé společnosti a Boží stvořitelské řády jako takové.³⁵ Řekněme na rovinu – hospodářská závislost na státu se stává pro církev (a pro její svobodu) nebezpečnou, pakliže stát přestane brát církvi hlásané ideály vážně a začne církvi vnucovat své podmínky. Církev se pak může stát lehce vydíratelnou a státním režimem zneužitelnou, pokud nedokáže včas rezignovat na svůj oficiální provoz a skrýt se před bezbožným státem do katakomb. Ochota nechat se vydržovat štedrým, s církvi kooperujícím státem se později vymstí také ČCE – únorový komunistický puč ji zastihne zcela nepřipravenou, vydanou nastupujícím mocným na milost a nemilost.

Jiným neméně významným smyslem odluky je rovnost všech náboženských subjektů ve státě. Tuto skutečnost sice v souvislosti s odlukou sněmy ČCE explicitně deklarují, avšak v jiných svých vyjádřeních a své praxi soustavně popírají – stále je nabíledni ono prvenství, ona historicko-mytická provázanost s českým národem. Argument o rovnosti všech církví je však synody vždy použit v situacích, kdy církev o odluce vážně uvažuje, či se k ní odhodlává, ostatní církve arci nikoli. Dobrovolné znevýhodnění před ostatními státem vyživovanými církvemi je pro synody nepřijatelné, existenčně-ekonomické argumenty v takových případech vždy vítězí. Nikdo nepočítá s možností, že dobrotivý, k církvím tolerantní a církve vydržující stát jednoho dne zatne drápy.

Nemůžeme se zbavit dojmu, jako by ideál, který byl na samém počátku církve jasně a halasně nalezen a vytčen, byl postupem času čím dál víc nahrazován ekonomickými rozvahami, až nakonec zcela zmizel z jeviště církevního rokování. Postupem času jím synodálové přestávají argumentovat a na pořad jednání se dostávají spíše nářky na nespravedlivost státu a na jeho

³⁴ Říčan, R., *Od úsvitu reformace k dnešku*, s. 126.

³⁵ *Ustavující generální sněm*, projev Adolfa Lukla, vydáno nákladem Synodního výboru, Praha 1918, s. 45.

lakotu; ČCE se čím dál víc porovnává s církví katolickou, jež má své zázemí a zdroje příjmů v zahraničí a již tedy na rozdíl od ČCE nedostatečná štedrost státu provozně neohrozí.

Ale není zde argumentováno příliš jednostranně? Nezapomínají synody na fakt, že provozně-ekonomické výhody a nevýhody, zisky či ztráty jsou zcela irelevantní před tím jediným, co může církvi přinést výhodu či nevýhodu – totiž ustavičným uvědomováním si toho, co církev zakládá a na co má svým životem, svou existencí odkazovat? Což není nepodstatné, má-li církev ekonomickou zajištěnost a díky ní značný vliv na společnost, pokud neustále nebojuje o to, aby ve středu jejích starostí a jejího života bylo to, co jí jediné osmyslňuje, co jí jediné dává právo v jakékoli (třebas sebechudší a sebebezmocnější) formě existovat? Nebere zde církev (pod vlivem společensky a politicky mocné církve katolické) příliš samozřejmě svou existenci, která jako by byla jednou provždy zaručena a oprávněna?

Je poněkud zvláštní, že na církevních synodech námi sledovaného období se vznášejí pro odůvodnění určité formy vztahu ke státu skoro jen samé neteologické, nýbrž spíše moralisticko-utilitaristické argumenty. Stát by dle apelů synodů neměl zapomínat, že pravé náboženství je pro stát bytostně důležité a že pro národ, který je historicky a duchovně spjatý s tradicemi ztělesněnými ČCE, je nejdůležitější a nejpotřebnější právě ČCE.³⁶ V rezolucích je napořád zdůrazňována právě ona pragmatičnost, prospěšnost, utilitárnost vztahu státu k ČCE, jediné ona může saturovat jeho dějinně, duchovně či dokonce substančně podmíněné potřeby. Zcela stranou při vymezování, odkrývání pravého poměru ke státu zůstávají na synodech důvody, jež dávají do svého středu povinnost k Bohu a jeho Slovu, které nás staví do jistého poměru ke vši skutečnosti, stát nevyjímaje, v němž zkrátka nemůžeme jinak. (Zde stojíme a nemůžeme jinak, státě, společnosti.) Vztah ke státu přece nelze odvodit od specifických potřeb státu, či jeho zvláštní duchovnosti, ale jen ze Slova Božího, nebo chceme-li ze Zákona, jenž je nám dán, abychom neztratili orientaci v právě velmi komplikovaných a možná svůdných vztazích světské reality. Může, či měl by stát a jeho nároky, potřeby či dokonce svody a lákavé nabídky ke spolupráci změnit jedinou jotu na povinnosti, kterou církev přijala tím, že na sebe vzala život pod Božím Slovem? Je pravda, že na stát platí specifické argumenty, zvláště žijeme-li v poosvícenské době, kdy se stát definuje jako společenská smlouva a jeho nejzákladnějším úkolem je starat se o blaho svých občanů, nikoli doptávat se na Boží řády. Ovšem neměla by církev ve svých rezolucích vedle těchto na stát platících argumentů hned vedle sešikovat teologické důvody, která má ona sama k tomu, aby se do složitých a často ne zcela bezbolestných vztahů ke státu a společnosti pouštěla? Hrát

³⁶ *Ustavující generální sněm ČCE*, usnesení Svoboda církve, vydáno nákladem Synodního výboru, Praha 1918, s. 41–42.

s otevřenými kartami, být upřímná sama k sobě? Jak by mohla církev lépe prospět státu a národu, v němž jest jí dáno zvěstovat Boží Slovo, než že svým postojem a jednáním ukáže, že bere Boží oslovení vážně, bez kompromisů a vyjednávání, a že se stane pro Boží Slovo svou praxí transparentní?

Argument Synodního výboru, že církev si státní podporu (a nikoli odluku) zaslouží, neboť společnost duchovně obohacuje a dává jí mravní horizont (z čehož stát profituje), lze přijmout jako legitimní, ovšem je nutné si uvědomit, do jak nerovného postavení ke státu se tu církev sama pokládá. Stát, na němž se církev stala materiálně závislá, může kdykoli svou podporu zrušit či církvi omezením podpory vyhrožovat a tak ji vydírat a uplatňovat na ni své nároky; církev však ze své služby společnosti vystoupit nemůže, nesmí, neboť rezignovala-li by na svou společenskou funkci, přestala by být církví a proměnila by se v jakýsi kultický klub.

1.3.3 Teologická praxe církve a starost o vliv Říma na stát

Jak vyplývá z výše uvedeného, vztah českobratrské církve k církvi katolické je od počátku, pochopitelně v důsledku dějinného vývoje, konkurenční, nepřátelský. Synody nechápou tento církevní subjekt jako jinou cestu stejného náboženství, jako jinou tradici s jinými důrazy a jinými interpretacemi téhož, nýbrž jako překážku pravého, čistého výkladu evangelia Ježíše Krista, jako útok na jediné pravé náboženství, jímž je dle synodních rezolucí pouze taková církev, jež vychází z reformačních myšlenek – v Československu pak především ČCE. (Slovenští a němečtí luteráni a maďarští reformovaní jsou synody ČCE v tomto období napořád v podstatě ignorováni.) Z tohoto důvodu se pak ČCE už na generálním sněmu snaží formulovat vztah mezi českým národem (a implicitně i československým státem) a katolickou církví. Vyhláší mezi českým národem a církví katolickou hluboký dějinný rozpor a českému národu sděluje, že jeho esenciálním zájmem je vyprostit se z tenat Říma, která znamenají jen život v klamu, područí a především překážku pro pravé ctění Boha a pravý mravní život.

Avšak jakým právem synod soudí katolickou církev? Právem dříve poníženého? Nebo právem toho, jemuž dal Bůh nahlédnout více do svého zákulisí? Soudila-li by církev evangelická pouze nešvary katolické praxe, bylo by vše v pořádku, avšak synody si dovolují posuzovat samotný smysl subjektu katolické církve pro národ, když vyhláší, že katolická církev není vůbec

blízká národnímu duchu a substancí³⁷, ba že je s nimi v příkrém rozporu. Povšimněme si také, že synody opět argumentují duchem národa, jeho blahem a podstatou, což ovšem bez protestantské kritiky může přerůst v jeho zbožštění.

Odkud ví evangelická církev, že je národu nejbližší? Snad odtud, že se tak velká jeho část přidala v 15. století na husitskou stranu? Nebo snad proto, že církev evangelická stojí blíže hodnotám, jež jsou národu vlastní? Ale není už samotná argumentace národními vlastnostmi, specifickou národní duchovností a substancí teologicky nepřijatelná a církvi zapovězená?

To, že existuje nějaká původní náboženská národní tradice, to že národ má jakési zájmy, „jímž odpovídáme lépe my nežli oni“, to všechno je otevřená cesta k novopohanské herezi.³⁸ A proč ČCE nekomunikuje s katolickou stranou? Snad proto, že ekumena ještě neexistuje a katolická církev všechny reformační církve vnímá jako odpadlíky, heretiky.

Avšak proč tolik vymezování se, nebylo by mnohem evangeličtější přesvědčit národ svou vlastní praxí, svým vlastním svědectvím, odkazováním k Bohu, nežli posuzovat a hanobit konkurenční (byť mnohem mocnější a v dějinách se zpronevřivší) církev? Nenakazuje zde tak trochu ČCE státu a národu, kým je a co má dělat? Nepřesahuje zde své pravomoci, svou službu společnosti, svou z Písma odvoditelnou společenskou funkci – totiž kázat evangelium a svědčit o Bohu, který přišel v Ježíši Kristu, aby vykoupil svět? Nebyla by takováto pozitivní praxe také mnohem působivější v „boji proti temným protievanglickým silám“³⁹ než přímé napadání a odsuzování, které zavání spíš světským bojem o vliv ve společnosti, nežli křesťanskou službou bližnímu a světu?

Řím – nepřítel a národní odpůrce, církev evangelická – ochranitel národa. Avšak je určování těchto rolí úkolem církve? Co je to za podivnou teologii a ekzeziologii? Soudí snad ČCE, že každý katolický křesťan je kvůli zpronevřilosti katolické církve zavržen a je třeba ho vysvobodit z jejích ďábelských osidel?

A čemu pomohou protiřímské zákony a protiřímská politika státu? Snad k tomu, že národovecky smýšlející katolíci konečně dostanou rozum, přestoupí na pravou českou víru a budou spaseni? Nepřičítá tu ČCE příliš velkou roli státní církevní politice v tom, zda bude Slovo Boží čistě a pravdivě zvěstováno? Nezáleží mnohem spíše na tom, jak jsou zapálena nitra evangelických křesťanů, než na tom, jaké stát poskytuje pro zvěstování církve

³⁷ *Ustavující generální sněm ČCE*, usnesení Svoboda církve, vydáno nákladem Synodního výboru, Praha 1918, s. 42.

³⁸ To je dosvědčeno již v 30. letech, kdy těmto schématům podlehnou Deutsche Christen a teologicky i eticky zcela vykolejí z křesťanského pravověří.

³⁹ Poselství generálního sněmu českým evangelíkům, arch. složka I/1, s. 1.

podmínky a zda jí nadržuje, či ji naopak zanedbává? Nesoustředí se tu ČCE opravdu příliš jednostranně na vnější instituční vliv a existenční podmínky?

Zákony schvalované vládou pod tlakem strany lidové mohou být jen sotva považovány za protireformaci. Církev není existenčně likvidována, vnitřní svoboda jí není ničím omezována. Zdá se, že tam, kde je nedostatek vnitřní síly, svádí se vše na vnější nepříznivé podmínky.

Důležitá je ale na druhou stranu starost synodů o svobodný duchovní rozvoj lidu a svobodu svědomí a náboženství, jež se zdá být tímto silicím institučním tlakem katolické církve ohrožena – všimněme si, že církev bojuje v tomto případě za obecné hodnoty lidské, ne za své postavení. Jako kritický hlas proti znesvobodňování svědomí a proti absolutizování věcí předposledních zní přesvědčivě a stojí na svém místě.

Rovněž apel na státní reprezentaci, aby nepodlehla tlaku římské kurie a neupřednostnila vymezením zvláštních podmínek jednu církev před všemi ostatními se jeví být v souladu s křesťanskou tradicí zasazování se o základní lidská práva vycházející z Božích stvořitelských řádů a spravedlnost.

2 Období 1938–1947

2.1 Nastínění daného období, charakteristika témat souvisejících se vztahem ČCE ke státu a společnosti

V letech 1938–1947 se církve nachází v čase plném dějinných zvrátů, kterými je chtějí nechtě formována a k nimž musí zaujímat postoj. Celé období je možno charakterizovat jako léta, kdy se církve (a nejen ona, ale i celá společnost) propadá do vnější nesvobody (druhá republika, říjen 1938 – březen 1939), žije v naprosté nesvobodě, tísní a ohromném nátlaku ze strany vládnoucí nacistické moci (Protektorát Böhmen und Mähren, 1939–1945) a naposled (třetí republika, 1945–1947) se ocitá ve svobodě sice pociťované, avšak stále více zdánlivé, manipulované a nakonec zmarněné komunistickým pučem.

Ještě na jaře 1938 je Synodní rada velmi aktivistická, velmi dobře tuší hrozící katastrofu, protestuje za celou církev proti ignorování zla, proti nesmyslnému izolacionismu západních mocností. Zároveň si je vědoma (i když s velkým zpožděním), že jedinou možností, jak se vyhnout konfliktu, je upokojit bohužel v této době již zfanatizované sudetské Němce, a požaduje reálnou rovnoprávnost pro národnostní menšiny v Československu. Rada deklaruje, že je třeba odstranit veškerou rasovou a národnostní nenávisť. Tyto veličiny jednoznačně identifikuje jako zbraně strany zla a volá do svých řad, aby byli věřící připraveni pevně stát na straně dobra i v situaci celospolečenské relativizace hodnot. Zároveň kritizuje rozhádanost státní politické reprezentace. Církev rozpoznává, že v době nastupující katastrofy běží o obranu národa, a naléhavě volá národ k semknutosti, k jednotě a deklaruje seřadit českobratrských evangelíků s národem.⁴⁰

Od podzimu 1938 pak aktivismus Synodní rady ustává, je nutno se vyrovnávat s nesmírně skličující ranou nespravedlivé Mnichovské dohody, která znetvořila poslední stát střední Evropy ustavený a do značné míry i fungující na demokratických principech. Ve společnosti a samozřejmě i v církvi vládne hluboká rezignace – nebránili jsme dobro, zadarmo jsme se poddali zlu. Nesplnili jsme nic z toho, co jsme deklarovali a co jsme si slibovali.

⁴⁰ Srov. Projev (memorandum) Synodní rady ze 13. dubna 1938, arch. složka I/5.

SR v tomto těžkém období apeluje na sbory a údy církve, aby se rezignaci postavily a pamatovaly, že vše má v rukou Hospodin, který vládne navzdory všem politickým zvrátům. Dopadá-li na národ a v něm i na ČCE tíseň, je třeba ji přijmout jako Boží soud; SR však zároveň varuje před přílišným soustředěním se na pokání, před fascinací těžkostmi doby. Sbory jsou nabádány, aby se nepoddávaly planým steskům, nesoustřeďovali se na politiku, jež se ocitla ve slepé uličce fašizujících tendencí a odhazuje demokratické ideály vzešlé z reformace. Církevní vedení vyzývá církev k pevnému přimknutí se k reformačním ideálům, zniternění vnitřního života údů a ke kultivaci celého národa, který buď zcela rezignoval a zapatičtěl, nebo se vydal cestou českého fašismu a antisemitismu. Je třeba důvěřovat, že církvi vládne Hospodin, který jí dává vnitřní sílu – nic z vnějšku ji nemůže od něho odtrhnout.⁴¹

Od dokonané okupace v březnu 1939, kvůli níž se podruhé odkládá jediný řádný synod konavší se v tomto tísnivém období, se situace národa i církve opět poněkud mění, vnější tlak se přiostruje a o jakékoli svobodě či lidských právech se již prakticky nedá hovořit. Rozbíhá se perzekuce Židů. Církev (resp. SR a jeden synod konaný v červnu 1939) již není ani aktivistická, ani nehorlí pro semknutí národa ke společné obraně před zlem. Spíše vyzývá ke klidu, přijetí Božích soudů, odmítá jakoukoli politickou činnost církevních údů a vnější společenskou neaktivitou, nekritičností a konformností se snaží existenčně se stabilizovat, nezavdat jedinou příčinu k perzekuci ze strany násilnického režimu. Na straně druhé však nabádá své údy, aby zintenzivnily život vnitřní. Otázky poměru církve a státu (resp. vládnoucí moci, tj. nacistů a kolaborantů) v této době SR ani synod explicitně neřeší, politicky a společensky je to již nepřijatelné téma. Toliko se snaží evangelické křesťany vést k uvědomění, že nad tím vším, co na ně dolehlo, nad všemi pozemskými autoritami, které nám za užití násilí rozkazují a jež národ a v něm i církev znásilňují, panuje Hospodin, jediný pravý Vůdce. Církev apeluje, aby křesťané nezapomněli kvůli autoritám, jež se jim vnucují, kdo je jim absolutně nejvyšší autoritou, kdo vládne jim i těm, kdo si bezbožně nárokují totální poslušnost.⁴²

V poválečném období pak ČCE ústy IX. synodu (1945 a 1947) vyjadřuje vděčnost za znovuzískanou svobodu – vítězné národy ze západu i východu považuje za Bohem vyvolené a proklamuje vůli aktivně se podílet na obnově národa, československého státu a na vybudování nového, sociálně spravedlivějšího řádu.

Pokud jde o řešení následků válečného konfliktu a reorganizaci československého státu, ztotožňují se závěry IX. synodu konaného v této době

⁴¹ Srov. *Slovo povzbuzení k církvi českobratrské evangelické* (23. září 1938), arch. složka I/5.

⁴² *Zpráva syn. kurátora o vývoji práce od minulého synodu* (8. prosince 1939), arch. složka I/5.

se státní politikou, totiž „odsunout“ nekompromisně naprostou většinu německého obyvatelstva z československého území. Velmi úzkostlivě však synod trvá na lidskosti, s níž se má ono vyhnání tří miliónů lidí vykonat. Užití nacistických metod, k němuž při excesech dochází, jasně odsuzuje, a v některých případech se postižených příslušníků německé menšiny zastává. Ale celkově zůstává synod loajální vůči státní politice a většinovému společenskému mínění – „Němci ven“. Nemá odvahu zastat se německé evangelické církve v Československu – pouze je připravena její zbytky po „odsunu“ vtělit do sebe a postarat se o jejich majetek.

Dobře si v této době církev uvědomuje nastupující nesvobodu – je zavedena cenzura, některé politické strany zakázány – a vymezuje se proti ní tichým hlasem. Odmítá diskriminaci v politice kvůli církevní příslušnosti. Požaduje striktně svobodu svědomí a názoru.

Své údy ovšem vyzývá synod k aktivní účasti na budovatelském programu, vytyčeném národní frontou. Trvá ovšem na svém přesvědčení, že pouze duchovním náboženským životem a obnovou mravních základů života bude vybudován nový řád a lepší svět. Ze všech sil se snaží církev ústy synodu ukázat státu a jeho reprezentaci (vedené arci stranou komunistickou), že ČCE není v rozporu s jejím programem, ale právě naopak, že bude motorem všech nastupujících společenských změn, nikoli konzervátorem pořádků starých.⁴³ Potíž je však v tom, že si řádně nedokáže uvědomit či připustit, že komunisté si ony změny představují v praxi zcela jinak, než jak je nazírá církev prizmatem svých duchovních ideálů.

2.2 Jednání synodů ČCE o vztahu ke státu a společnosti 1938–1947 – nástín a rozbor

Ve zmíněném období je nutno udělat výjimku z celkové naší formální koncepce a krom materiálů a dokumentů synodních vycházet rovněž z deklarácí, rozhodování a jednání Synodní rady, která v kritických válečných letech, kdy nebylo možno svolat synod, de facto bere na sebe, byvši donucena okolnostmi, rozhodování, jež v normálním čase náleží toliko řádným synodům.

⁴³ Srov. *Naše poslání* (projev syn. kurátora Boháče na IX. synodu), arch složka I/6.

2.2.1 ČCE a obrana státu, ideálů svobody a demokracie

Již na jaře 1938 vydává Synodní rada ČCE Projev k církvi a národu, který se vyjadřuje k závažné krizové situaci, v níž se ocitl československý stát. SR tímto dokumentem vyzývá vládu a všechny konstruktivní aktéry politického života v Československu, aby se začali urychleně angažovat v řešení vzniklé mezinárodně politické krize a semknuli se k obraně státu a ideálů, na nichž je tento založen.

Právě proto však, že nechceme, aby náš lid znovu musil krváceti za cíle, jež se protíví jeho ideálům, voláme v těchto těžkých dobách všechny k jednotě myslí i srdcí a ke statečné odhodlanosti brániti ze všech sil svobodu těžce dobytou. Členy své církve prosíme, aby všude, kamkoli jsou postaveni, stavěli zájmy společné před zájmy osobní, stranické a třídní, neboť spravedlnost sociální a individuální může se konati jen ve svobodném státě a národě.⁴⁴

SR důrazně upozorňuje vládu a parlament, že k zachování míru je třeba kodifikovat práva národních menšin a přehodnotit koncept státu jako národního, kdy jsou ostatní národy odsunuty do kategorie neplnoprávných. SR apeluje, aby byl stát k menšinám spravedlivý a mohl jít příkladem celému světu. Za každou cenu je dle ní nutno pomoci přemáhat národnostní, rasovou a třídní nenávisť, která vede svět do zkázy.

Zachování míru a svobody našeho státu závisí ovšem i na tom, jak bude rozřešena otázka jazykových a národnostních menšin. (...) Žádáme si, aby Československo vytvořilo takové národnostní a jazykové právo, jež by bylo vzorem spravedlnosti všem státům. Jsouce sami menšinou náboženskou, přejeme každé menšině všechno, co jí patří podle práva a spravedlnosti.⁴⁵

Zároveň však SR spěchá v projevu dodat, že demokratický stát a svoboda nejsou výsledkem lidského snažení, nýbrž Božím darem, a tudíž není třeba se o ně obávat. Vždyť Hospodin vládne nade vším, tak jako nad svobodným, právním státem, tak také nad vzpourou proti němu a zkázou všech práv a ideálů. „Hospodin bude zajisté mít poslední slovo – Hospodin sám je ustanovitelem práv našich a naší svobody, kdo by se bál těch, kdo se nás o ně snaží připravit.“⁴⁶

Těsně před Mnichovskou katastrofou, 23. 9. 1938, emituje Synodní rada ČCE List povzbuzení k Církvi česko-bratrské evangelické. V něm se snaží povzbudit politickou katastrofou šokované údy, aby nezoufaly, nerezignovaly, nýbrž naopak, aby napřely všechny síly ke kultivaci národa, aby ze všech sil

⁴⁴ *Projev k církvi a národu*, 12. 4. 1938, arch. složka I/5, s. 1.

⁴⁵ Op. cit., s. 1.

⁴⁶ Op. cit., s. 2.

bránily válce, z níž nikdo nemůže vyjít jinak, než jako poražený. „Je nutno usilovat o vyloučení války z dějin a i samotné myšlenky války z lidských duší“⁴⁷, provolává Synodní rada v listě.

V říjnu téhož roku, už po Mnichovské dohodě, pak SR vyzývá své kazatele, aby v kázáních zbytečně nepolitizovali, nepodlehli rezignaci kvůli krizové situaci Československého státu a nepřeháněli důraz na pokání. Dle SR je třeba neztrácet reformační ideály, na nichž byla postavena československá republika a jež jsou nyní v pomnichovské druhé republice společností odhazovány.

2.2.2 ČCE a český národ

Vztah ČCE k českému národu je v tomto druhém sledovaném období pro Českobratrskou církev na výsost důležité a poměrně projednávané a promyšlené téma. Církev se na počátku tohoto období nalézá v situaci, kdy je národ v intenzivním ohrožení ze strany německé nacistické říše. Z tohoto důvodu roste v celé české společnosti vlastenectví a patriotismus a neméně též nacionalismus. S takovýmto naladěním společností a takovou společensko-dějinnou situací se musí ČCE pochopitelně intenzivně vyrovnávat i ve svých veřejných proklamacích ke společnosti, i ve svém pojmání sebe sama a teologickém porozumění svému vztahu (či propojení) s českým národem.

Na osmém synodu ČCE, jenž se měl konat ke dvacetiletému výročí založení církve, leč musel být kvůli dvěma pro stát i národ katastrofickým událostem dvakrát přesunut, sepisují synodální Provolání k českému národu. V něm deklarují, že ČCE chce být ve všem s českým národem, že se (zde se nic nezměnilo) stále považuje za jeho duši, že chce s ním za jeho budoucnost přinášet oběti a že stále bude usilovat budovat jej na křesťanských, protestantských základech.

V době vzedmuté vlny špatně chápaného vlastenectví a nacionalistických nálad synod opětovně zdůrazňuje důležitost mravního poslání národa – národ ponechaný sám sobě jako účel, tedy národ, jenž je sám sobě transcendentí, není dle mínění synodu životaschopný a skončí v bezcestí posedlosti sebou samým.

ČCE se cítí nerozlučně spjata se svým národem pokrevně a nadto a především duchovně ve snaze těžiti duchovně z dědictví a stále věrněji uskutečňovat odkaz české křesťanské husitské a bratrské reformace a tradice. Prožívá osudy českého národa jako tělo z jeho těla a duch z jeho ducha.

⁴⁷ *List povzbuzení k církvi českobratrské evangelické*, arch. složka XV/A, s. 1.

Věří v jeho schopnost života, v jeho mravní poslání. Jest odhodlána ze všech sil přispívat ke snaze založiti jeho bytí a budoucnost na křesťanských základech a zásadách pravdy a lásky, spravedlnosti a svobody, služby a oběti. Jest ochotna k jakýmkoli obětem pro národní bezpečnost a blaho a pro jeho duchovní a mravní zdraví.⁴⁸

V poselství VIII. synodu církvi rozlišují delegáti ještě rozhodněji mezi opravdovou láskou k národu a mělkým nehumánním nacionalismem, který není křesťanské víře vlastní. Opět ujišťují, že církev Českobratrská má vřelý vztah k národu, že je s ním ve všech dějinných hrůzách a katastrofách, v upadání i povstávání a že je ochotna s ním pro jeho budoucnost a jeho mravní a duchovní růst trpět.

Jednoznačně však deklarují, že křesťanská víra, naděje a láska se nesmějí zastavit u hranic národa, nýbrž že tyto hranice dalekosáhle přesahují. Je poukázáno na to, že křesťanská církev je církev univerzální, že bratři a sestry ve víře jsou také v ostatních národech, a to i v národech sousedních, ke kterým katastrofická dějinná situace uzavřela národu českému cestu, ba jimiž je v dané době český národ utlačován. Jako by synod zoufale volal ke svým stísněným údům, ať neuvíznou v osidlech krátkozrakého a duchu evangelia odporujícího nacionalismu a šovinismu.

Týž synod pak velmi naléhavě připomíná nutnost ekumenických snah a spojení křesťanů všech národů. Velmi aktivisticky apeluje na svědomí všech křesťanů, kteří se bez ohledu na zájmy národní, kolektivní a soukromé mají semknout pod vedením jediného pravého Vůdce (tj. Ježíše Krista) a nenechat se svést nebo zotročit vůdci jinými. Pouze a jedině Ježíš Kristus je jedinou absolutní autoritou každého křesťana; tato nemůže být dle synodu spolutvořena žádnou autoritou národa, státu, či jiných lidských a světských mocí.

V době, kdy se pohybují království a soudy Boží dějí se na zemi, kdy sobectví a vášeň se rozmohla a násilí slaví své triumfy, shromážďujeme všechny věrné, aby přistoupili a přiložili svá srdce a své životy k živému základu Kristovu a na něm neohroženě a v bratrské spolupráci s oběťmi a sebezapřením budovali království Boží v nových Kristových osobnostech a ve společném úsilí po pravdě, spravedlnosti a lásce, bez ohledu na řeč, hranice, národnost a krev. (...)

Prohlašujeme, že s tímto naším náboženským základem a nejpřímějšími náboženskými snahami nestojíme mimo národ nebo nad národem, ale s národem a v národě, že se radujeme s radujícími a pláčeme s plačícími, a že svým duchovním úsilím chceme přispívat, jako jsme činili vždy během dějin, v dobách zlých i dobrých, slávy i pokoření k obnovení národa z nehlubších kořenů pro vznešené národní i všelidské cíle. Odtud má vyplývat naše zdravé obecenství v životě sociální spravedlnosti a kulturního zdraví, odtud také zdravý a pravdivý poměr ke všem sousedům.⁴⁹

⁴⁸ *Provolání k českému národu*, 6. 6. 1939, arch. složka XV/A, nestránkováno.

⁴⁹ *Poselství církvi*, 6. 6. 1939, arch. složka XV/A, nestránkováno.

Ovšem i divergentnost a neztotožňování se s cestami národa je na synodu zastoupeno. Synodní senior Nagy ve svém projevu upozorňuje na fakt, že po tolika porážkách a prohrách stojí národ a s ním i církvev na nesmírně tenké a nejisté půdě. Volá však k církvi, aby se nebála a neskláněla před katastrofou hlavu, a staví ji do kontrastu s národem, který „se podrobil diktátu doby (...), srazil se do jedné fronty, poslušen hlasu vůdců, které si sám nezvolil.“ Synodní senior tu vyzývá údy církve, aby „byli schopni ukázněnosti ještě vyšší, když přece princip vůdcovství, věrnosti, poslušnosti, důvěry je základním principem křesťanství a církve, neboť konáme běh uloženého boje, patříce na vůdce Ježíše, o jehož věc jde nyní ve světě i u nás.“⁵⁰

Na IX. synodu (1945), již poválečném, je vzdáván dík za osvobození národa. Církev deklaruje, že jediným principem udržení a zdárného vývoje osvobozeného státu je jednota národa (myšlen zde opět národ československý a stát „národní“). Synod je toho názoru, že sjednocování a rozvoji národa nejlépe prospěje sjednocení a sbližování křesťanských evangelických církví, k čemuž současně volá.

Na témže synodu je rovněž představeno memorandum O organizaci evangelických církví v Českých zemích, vypracované synodním kurátorem Antonínem Boháčem. Dokument pojednává především historii a vývoj vztahu státu k evangelickým církvím a porovnává v tomto ohledu evangelické církve s církví katolickou. Krom jiného však zmiňuje také postoj Českobratrské církve k německé menšině v Československu a k německé evangelické církvi, což těsně souvisí se vztahem k českému národu a tím, zda se církvev v kritické dějinné situaci dokáže přes všechnu lásku a úctu ke svému národu vymknout z jeho dobové ideologie a přesvědčení, jež tento považuje v daném čase za správné, které však nemají nic či jen pramálo společného s duchovními a morálními hodnotami křesťanskými.

Zmiňované memorandum však jako by přesně kopírovalo národní přesvědčení o odplatě a soudu pro německou minoritu v ČSR. Tak narážíme v memorandu na takové obraty jako „pokud tu zůstane německá menšina po odsunu nacistických Němců, nebude už užívatí práv, jako měla před válkou (srov. výše volání ČCE po zrovnoprávnění nerovnoprávných jazykových menšin v ČSR)“; „s novými politickými poměry není slučitelná existence a pod. Samostatnost německé evangelické církve stala se prý v nových politických poměrech anachronismem, a to „nejen z hlediska českého národa a československého státu, nýbrž pozbyla smyslu i pro církvev samu.“⁵¹ Myšlenka

⁵⁰ *Projev synodního seniora*, 5. 6. 1939, arch. složka XV/A, s.1–3.

⁵¹ *Ibidem*, s. 3.

nadřazenosti jednoho národa nad druhým a oprávněnosti odplaty a soudu tu z memoranda vystupuje jako ošklivý vřed.

2.2.3 Útlak a boj o existenci ČCE

Na VIII. synodu (červen 1939) se církev snaží nějak pojmenovat situaci, v níž se po okupaci v březnu 1939 ocitá a jež se dá charakterizovat jako vnějšně zcela znesvobodňující a církev na její existenci ohrožující. ČCE se nyní musí rozhodovat mezi vnější loajalitou k nacistickým režimem podmaněnému státu, umožňující zachování oficiální existence církve, jejího bohoslužebného provozu a možnosti být tu pro širokou veřejnost a v rámci tísnivých podmínek jí sloužit a být útočištěm v útlaku a nesvobodě, a mezi oficiálním vzdorem vůči bezbožnému režimu, jeho odsouzením a vyznávajícím bojem proti jeho nelidskosti a nesvobodě, s čímž by však bylo nutně spojeno zahrnutí do ilegality, stovky zaměstnanců (hlavně farářů) a jejich rodin v existenčním ohrožení a nemožnost být k dispozici potřebným a sloužit jim, aniž by byli ilegality organizace uváděni do nebezpečí.

Synodní rada (a poté i VIII. synod) se rozhoduje pro první možnost – vnějšně se přizpůsobuje a plní požadavky státní moci, vnitřně se však snaží zůstat svobodnou a nezneužitou, což se pochopitelně neobejde bez nejednoho vnitřního boje jednotlivých správců, duchovních, presbyterů i laiků. Synodní rada v předtuše krizové situace a velkého útlaku a u vědomí nemožnosti normálního spravování církve v průběhu hrůzných let okupace deleguje většinu pravomocí na jednotlivé sbory, takže v letech protektorátu funguje církev mnohem více na principu presbyteriální nežli presbyteriálně-synodní. Synodní rada samotná pak bere na sebe nesmírně obtížnou úlohu jakéhosi nárazníku mezi nacisty kontrolovanou vládní mocí a sbory církve.

V poselství VIII. synodu pro cizinu⁵² poslanci deklarují, že se církev nachází uprostřed světodějných bouří a v utrpení, čemuž však nechce a nesmí podlehnout, nýbrž se naopak tím více přimknout k víře v Ježíše Krista, jenž je jedinou autoritou nad všemi autoritami lidskými. Zároveň synod zdůrazňuje křesťanskou naději, že po čase temnot, hrůz a nepokoje přijde čas zjevení Boží pravdy, lásky a spravedlnosti – v nové době světla a pokoje mezi lidmi.

Zároveň je na tomtéž synodu v projevu synodního seniora Kamila Nagye znovu odvážně vyzdvíženo církvi vlastní chápání vůdcovského principu, jež jako jediného – všemu a všem nadřazeného – Vůdce uznává toliko Pána církve Ježíše Krista.

⁵² *Poselství VIII. Synodu ČCE pro cizinu*, arch. složka I/5, s. 1.

Podrobil-li se náš národ dvakrát v poslední době diktátu doby, zapomněl na všechno, co jej rozdvjovalo, srazil se do jedné fronty, poslušen hlasu vůdců, které si sám nezvolil, neměli my bychom býti schopni ukázněnosti ještě vyšší, když přece princip vůdcovství, věrnosti, poslušnosti, důvěry je základním principem křesťanství a církve, neboť konáme běh uloženého boje, patříce na vůdce Ježíše, o jehož věc jde nyní ve světě i u nás!⁵³

Na témže synodu ovšem Synodní rada, jako následně po celé období okupace, nabádá shromážděné, aby se na synodu i konventech jednalo pokud možno jen o otázkách nejnaléhavějších a nejlépe správních, a ne o jiných. Zdůrazňuje, že je třeba velké obezřetnosti, tzn. je třeba neprovokovat a vystříhat se vyjadřování, které by dávalo záminku k zásahu státní moci, což pochopitelně zahrnuje i řešení vztahu církve a totalitního státu, totalitní nacistické moci. Toto téma je tedy z rozhodnutí SR po celou dobu existence církve pod hrozbou zničení nacistickou mocí při veřejném jednání a vyjadřování v jistém smyslu „tabu“.

Na mimořádném synodu na podzim 1939 (kvůli volbě nového synodního seniora po náhlé smrti Kamila Nagye) je v proslovu náměstka synodního seniora i v projevu synodního kurátora zdůrazňována nutnost, aby církev, jež jest církví Ukřižovaného a Vzkříšeného, i pod křížem pokračovala se svým posláním. „Bůh dění světa nezastavil, nezastaví a volá nás, svou církev, abychom nezastavili ani my.“⁵⁴ Vztah církve a státu, resp. existence církve v totalitním státě je zde ztotožněna s křížem a nutností nést jej dál, nepoklesnout a i pod jeho tíží plnit své poslání, tj. svědčit o ukřižovaném a vzkříšeném Pánu. Stát a světská moc není tedy již v této teologii Boží řád, Bohem dané uspořádání k ochraně pořádku a míru, nýbrž toliko nutné zlo, jež je nutno vytrpět, přijmout.

Synodní kurátor pak ve svém proslovu ve vztahu k politické moci a dějinným zlomům vyzývá, aby církev trpěla, co na ni přišlo, nerevoltovala, nastavovala druhou tvář a pokorně snášela Boží soudy. „V apokalyptických časech, jako jsou tyto, nesmí křesťan revoltovat, ale bere na sebe kříž a vše snáší.“⁵⁵ Po přejití vichřic je pak dle proslovu třeba, aby se církev z hrůz oklepala a vyšla s uchovaným pokladem opět do světa.

⁵³ *Projev synodního seniora*, 5. 6. 1939, arch. složka XV/A, s. 3.

⁵⁴ *Ibidem*, s. 4.

⁵⁵ *Ibidem*.

2.2.4 Církev hodnotí svůj vztah k bezbožnému režimu

Na IX. synodu, který se konal na podzim 1945, církev především vyjadřuje nesmírný vděk za osvobození národa a obnovu státu, za skutečnost, že směla projít politicko-dějinnou katastrofou bez zásadní újmy a že mohla a dále může plnit své poslání. Zvláštní teologická pozornost se zaměřuje k národům, které měly na osvobození českého národa a obnovení československého státu největší podíl. O nich synodálové v memorandu prohlašují, že to jsou „Bohem vyvolené národy ze západu i východu, bojující za Boží věc – proti teroru a brutalitě, za lidská práva.“⁵⁶

V projevu synodního kurátora Antonína Boháče pak zaznívají slova, která popisují a hodnotí vztah ČCE k nacistickému režimu v průběhu sedmi let trvání okupace našeho státu. Vyplývá z nich, že církev musela v těchto letech zápasit o holou existenci, o to, aby se zachovala pro své poslání. Tato snaha však u církve nesměla jít tak daleko, aby církev snahou o zachování své holé existence zradila podstatu sebe samé. Dle synodního kurátora se toto církvi podařilo, dokázala obstát tváří v tvář zlu, které se na ni a na celý národ přivalilo, vnitřně se nepoddala a nedala se zapřáhnout do jeho služeb. Mnoho duchovních a dalších údů pak projevilo dle synodního kurátora obzvláštní odvahu a statečnost, nejen smělým slovem z kazatelen, nýbrž také ochotnou a neohroženou pomocí obětem režimu. „Církev si zachovala čistý štít v tom, že se ani nátlakem nenechala donutit, aby svým hlasem mravně podepřela otrokářský režim a aby se mravně postavila proti tomu, odkud přicházelo vysvobození.“⁵⁷

V témže proslovu synodní kurátor Boháč poukazuje na fakt, že ve světodějných událostech bojů proti zlu nešlo především o osvobození národů, nýbrž na prvním místě o svobodu člověka, o svobodu svědomí. Dle projevu se bojovalo „za poslední hodnoty lidské“,⁵⁸ myslet si, že šlo jen o svobodu národu, bylo by dle Boháče příliš málo. Synodní kurátor apeluje na synodály a církev, aby si uvědomili, že svobodný člověk, svobodná osobnost lidská, svoboda slova, myšlení a přesvědčení je mnohem víc než svobodný národ. Bez těchto základů není dle Boháče vnitřně svobodného národa.

Porážkou násilnických režimů německého a italského nebyl zprovozen ze světa duch násilí a lži, který chce si z druhého člověka činiti předmět svojí touhy po panování nad lidmi. Naopak, tento duch ve světě zůstal dále. Proto jest nutno položit největší váhu na to, abychom si plně uvědomili, že svoboda národa není celá, není-li založena na svobodě člověka. (...) Pro ni přinášel v minulosti český lid největší oběti. Jest naším úkolem, posláním a povinností státi za svobodou svědomí a přesvědčení do všech důsledků a brániti

⁵⁶ *Poselství IX. synodu*, arch.složka I/6, s. 1.

⁵⁷ *Projev syn. kurátora Boháče*, arch. složka I/6, s. 2.

⁵⁸ *Ibidem*.

ji proti všem formám duchovního i hmotného násilí, brániti ji proti lži, která vede národ do temnot a pádu, ať přichází odkudkoli.⁵⁹

Za zmínku stojí zajisté ještě rezoluce IX. synodu, která děkuje Synodní radě za to, že statečně vzdorovala nacistickému režimu a jeho snahám přinutit církve ke kolaboraci s totalitním režimem.

Synod schvaluje postup SR za let ohrožení a poroby českého národa a děkuje jejím členům za způsob, jak čelili náporům německých okupantům proti církvi myšlenkově i činně.⁶⁰

2.2.5 Poválečné budování státu a role ČCE

Na svém IX. synodu emituje ČCE poselství, v němž děkuje za Bohem znovu darovanou svobodu pro stát a národ a připojuje se ke společenskému programu vybudovat nový stát nejen na základě svobody, nýbrž také sociální spravedlnosti. Synod vyjadřuje důvěru, že „demokratická republika tento obrovský úkol čestně a důstojně provede, a tak osvědčí, že žije z hloubek humanitních ideálů, o něž se právě u nás průkopnický zápasilo od dob reformace, a které byly skrytou mízou, jež národ náš zachovala proti náporům největších nebezpečí.“⁶¹

Synod vyzývá církve, aby v onom velkém přerodu světa, který nastává po opadnutí záplavy zla, stála s aktivní a pozitivní účastí a působila svými mravními, duchovními a kulturními hodnotami. Sociální spravedlnost, o jejímž vybudování se v poválečné době všude mluví, církve bere za svůj bytostný cíl, o nějž vždy usilovala a do budoucna vždy musí usilovat.

K velikému zápasu o sociální spravedlnost přinášejme jako náš příspěvek osobní poctivost a spravedlnost, sociální citění a srdce vnímavé, sociální svědomí, vůli a odpovědnost za blaho obecné, o které tolik šlo našim reformačním otcům.⁶²

V proslovu synodního kurátora Antonína Boháče⁶³ na tomtéž synodu je zdůrazněno, že osvobozený národ se především nesmí nechat vnitřně znesvobodnit a svést lží, což je první a nejdůležitější podmínka pro to, aby byla možná jakákoli konstruktivní obroda národa a vybudování demokratické a sociálně spravedlivé společnosti. Implicitně tedy synodní kurátor varuje údy církve a národ, aby si vůči každé vládnoucí moci a vůči každé ideologii, již tato

⁵⁹ Op. cit., s. 2.

⁶⁰ *Rezoluce díky Synodní radě*, 5. 12. 1945, arch. složka I/6, s. 1.

⁶¹ *Poselství Devátého synodu*, 6. 12. 1945, arch. složka I/6, s. 2.

⁶² *Ibidem*, s. 2.

⁶³ *Projev syn. kurátora Boháče*, arch. složka I/6.

moc hlásá, vytvořili kritický odstup, aby se nenechali znesvobodnit ničím, co je hlásáno pod heslem jednoduché absolutní a povinné pravdy. Boháčovo varování střízlivě a jasnozřivě předpovídá události budoucích let, situaci, v níž se velká část národa nechá znásilnit a znesvobodnit oficiálně hlášanou lživou propagandou komunistické moci, příp. nevybíravou a nehumánní perzekučně-koruptivní praxí.

Ve zmiňovaném projevu zdůrazňuje synodní kurátor reformační původ demokratických idejí, na nichž musí církev za každou cenu trvat, a zároveň ujišťuje, že evangelická církev nemá žádný zájem na uchování kapitalismu, jehož duch je křesťanství zcela cizí, jako nutného společenského řádu. Boháč však důtklivě varuje proti špatně chápané demokracii v té době a snahám některých společenských proudů (především těch orientujícím se na historickém materialismu) o změnu společenského pořádku. Synodní kurátor prorocky předvídá, že „znárodněním podniků a majetků jedné třídy nezrušíme mamonismus a touhu po ovládnutí jako takovou,“⁶⁴ ta jde skrze všechny třídy. Namísto jedněch, kteří hromadili a kořistili, nastoupí dle syn. kurátora druzí, kteří budou kořistit a hromadit – samotná změna společenského řádu tedy není řešením společenských a lidských problémů.

Změna výrobních poměrů jest pouze jedním z předpokladů společenské nápravy, avšak lidská společnost spočívá především na duchovních základech, na ideách, na světovém názoru, na mravnosti. Marně čekáme příchod lepšího světa od reform společenského řádu, jestliže s nimi nejde zároveň zušlechtnění lidského charakteru, zjemnění mravního citění a proměna v mravních názorech.⁶⁵

Podle Boháče se neudrží žádný stát, který porušuje všelidské základy mravnosti, a žádný národ, který chápe sebe sama romanticky a vymezuje se vůči svému okolí pouze jazykově. Národ se dle Boháče musí vymezit jako společenství, které má vůli žít v jednom státě a tento budovat – z toho plyne rovněž nutnost dobrého vztahu s cizojazyčnými krajany, kteří v Československu zůstanou po provedených odsunech. Je třeba, aby národ tyto včlenil do sebe na základě mravní a duchovní superiority; národ musí být na takové mravní a duchovní výši, aby dokázal krajany přirozeně atrahovat a odstranit veškeré potenciální napětí, jež by mezi nimi a národem mohlo vznikat.

Pokud jde o smysl církví ve vztahu ke státu a národu, dle syn. kurátora je to mimo jiné úkol duchovně sjednocovat kulturní dimenzi společenského života – to znamená, že „vrcholné snahy lidské a společenské se musejí dostat do souladu s křesťanským duchem“⁶⁶. Je poukázáno na fakt, že po válečných

⁶⁴ Op. cit., s. 2.

⁶⁵ Ibidem, s. 3.

⁶⁶ Ibidem.

katastrofách a společenských krizích je nyní respekt k hodnotám, jež zastávají církev, vyšší – nevyplnilo se tedy očekávání, že revoluční dění církve smete.

K záměru československého státu vypovědět ze svého území miliony občanů německé národnosti se IX. synod ve svých usneseních staví rezervovaně. Opatrně tuto státní praxi schvaluje a teologicky ji interpretuje jako „zasloužený trest německému nacistickému lidu“.⁶⁷ Velmi naléhavě se však synodní rezoluce dožaduje humánního zacházení s vyháněnými lidmi, protestuje proti excesům, k nimž při vyhánění dochází, a vyzývá státní orgány ke zjednání nápravy. Rovněž tak přehmaty a zvěrstva, k nimž dochází ve složkách bezpečnostních a soudních, synod v rezoluci odsuzuje a upozorňuje státní správu, že „nejistota právního řádu a užívání nacistických metod padá na svědomí národa.“⁶⁸ Mravní úhona, která pak z takového nedbání spravedlnosti plyne pro československý národ, je dle rezoluce nedozírná a pro budoucnost hrozivá.

V Poselství církvi a národu se pak synod vyjadřuje ke snaze vedoucích činitelů státu vybudovat lepší a spravedlivější společenský řád a deklaruje, že ČCE stojí za touto snahou, jež vyplývá z reformačních a bratrských tradic. Synod dává na srozuměnou, že čeští evangelíci nehledí zpět a nechtějí konzervovat staré pořádky, ale že právě oni chtějí být avantgardisty v novém společenském vývoji směrem k sociálně spravedlivější společnosti. Rezoluce se však vymezuje vůči ateistickým ideologiím a připomíná národu, že bez křesťanských mravních základů je jakékoli budování beznadějné.

Dle synodu se v přerodu, jímž společnost prochází, musejí uplatnit Boží řády, které plynou z evangelia Kristova. Nový řád ob stojí dle rezoluce jen tehdy, bude-li založen na hodnotách duchovních a náboženských – na mravném životě, a zaručí-li všem občanům základní lidská práva a svobodu svědomí. Vést národ k uznávání těchto hodnot pak vidí církve jako svoji nejdůležitější službu společnosti. S tím souvisí i zaručení možnosti svobodného přesvědčení a svobodného politického angažmá každého jednotlivce. Synod vyzývá: „Nikomu ať není bráněno v politickém angažmá, pro jeho víru či přesvědčení.“ Uvádí, že českobratrská církev je pro větší rovnost a sociální spravedlnost a chce tomu obětovat i svůj prospěch, avšak „k tomu musí být zaručena svoboda svědomí, náboženství, náboženského projevu a hlásání náboženských myšlenek.“⁶⁹

Synod pak v rezoluci apeluje na údy církve, aby se zapojily do budovatelského programu státu a aby s ostatními církvemi a lidmi dobré vůle

⁶⁷ Rezoluce usnesené na IX. synodu, arch. složka I/6, s. 2.

⁶⁸ Op. cit., s. 3.

⁶⁹ Op. cit., s. 4.

přispívaly duchovním obecenstvím a obnovováním mravních základů života k vybudování nového světa. Nový svět může být vybudován pouze tímto nenásilným duchovním způsobem, nikoliv násilným převratem vedeným jednou společenskou třídou proti ostatním, deklaruje IX. synod v poselství.

2.3 Teologická reflexe řešení představených problémů

2.3.1 Teologická praxe církve a její vztah k národu a státu v době ohrožení

Je důležité pozastavit se nad skutečností, že ČCE nikdy verbálně nepřestala hájit hodnoty, jež jí byly vždy bytostně vlastní a na nichž byl postaven československý stát. Jako jeden z prvních společenských subjektů rozeznává důsledky nerovnoprávnosti národnostních menšin a naléhavě varuje stát, aby deklarovanou rovnoprávnost všech uvedl do praxe, leč už je pozdě. Národnostní menšiny už se odvrátily od demokratických ideálů a převládly v nich separatistické tendence a inklinace k totalitním režimům jejich národů. Volání Synodní rady po přehodnocení koncepce československého státu jako státu národního nepřichází včas, zfanatizované menšiny již žádné zastání nežadají.

Za důležité lpění na svém základu a bytostně křesťanských hodnotách musíme chápat volání Synodní rady ČCE po přemáhání vši národnostní, rasové a třídní nenávisti. Církev neustupuje ze svých nároků – které pochopitelně odrážejí nároky Boží, nároky evangelia Ježíše Krista – ani v době, kdy se na všech stranách mluví o čisté rase, nadřazenosti a méněcennosti národů a třídním boji. Ani v době, kdy naprostá většina německých evangelických církví otevřeně kolaboruje a přijetím zrušné ideologie se zříká svého Pána, česká evangelická církev nezakolísá, nehlásá opačnou nenávist, ale zůstává u prosazování duchovního boje o křesťanské hodnoty, v době ohrožení a celosvětového a celospolečenského zmatku v nejzákladnějších humanitních hodnotách vyzývá svůj lid a celý národ, aby se přimknul pevněji k evangeliu Ježíše Krista, k hodnotám, jež vynesla na světlo reformační zásada návratu k Písmu jako jedinému Slovu Božímu.

Nastalý hodnotový zmatek a relativizaci všech základních duchovních hodnot ve společnosti dokáže Synodní rada věrna Božímu Slovu interpretovat jako věc sice hroživou, ale přece přechodnou a podřízenou Boží vládě – povzbudivě nabádá národ, že o svobodu a humanitní hodnoty není třeba se bát: tak jako si je lidé sami nedali, nýbrž objevili je jako Boží obdarování, tak není možné, aby byly tyto hodnoty lidmi zrušeny a zlikvidovány. Zcela v intenci

starozákonních proroků Synodní rada věří, že poslední slovo v sebeapokalyptičtější dějinné epoše bude mít Hospodin, nikoli lidé, již se nechali svést zlem. Proto nesmí nikdo ztrácet důvěru v reformační ideály.⁷⁰ Synodní rada si je dobře vědoma svůdnosti zrudného přesvědčení, že se tyto ideály neosvědčily a je třeba vše přehodnotit a přimknout se k diametrálně odlišným světonázorům, zakládajícím se na zcela jiných antropologiích i na bezbožných teologiích. SR odsuzuje odhazování reformačních ideálů a hodnot, na nichž byl postaven československý stát, tzv. druhou republikou.⁷¹

Varuje, že je to přímá cesta ke katastrofě. Národ je Mnichovským šokem pomaten, opouští základní principy humanity, a ČCE už to jen reflektuje a zdvihá varovný prst. Tak jako mnoho prorockých hlasů je národem a jeho vůdci zcela oslyšena. Službu společnosti však odvádí čistě a bez zaváhání, jsouc orientována na Boží ochranné a spásné Slovo, které stojí vysoko nad mraky, které se stahují nad Československem, Evropou i světem.

V době, kdy v předvečer druhé světové války upadá český národ do úzkostného nacionalismu, zůstává ČCE u střízlivého patriotismu a kritické lásky k národu. Stále ovšem neopouští onu polopohanskou, romantickou myšlenku, dle níž se pokládá za duši českého národa, za ztělesnění jeho mravního směřování a nejbližší jeho duchovní a mravní substanci. Jako důsledek takového pojetí nicméně vyvozuje své odhodlání být ve všem zlém s národem, ale především jej vést a chránit na základě křesťanských reformačních idejí.

Fakt, že církev neztrácí střízlivost a neopouští protestantský kritický princip, ji vede ke zdůrazňování mravního poslání národa – v době, kdy mravní poslání je vůdčí elitou druhé republiky hozeno přes palubu a prim hrají národní vlastnosti zcela jiné spolu se strachem a kolaborací. Církev ústy SR důtklivě varuje společnost a národ před odtržením od křesťanských základů, před zbožštěním sebe sama a propadnutím zhoubným znesvobodňujícím a bezbožným ideologiím. Národ, jenž se zbožští, přestává mít mravní perspektivu – je vydán na pospas sám sobě. Synodní rada správně rozlišuje mezi láskou k národu, jež je kritická a přísná, a mělkým nacionalismem, který národ jen devastuje.

Velmi pozoruhodná je ekumenicita, s jakou ČCE varuje před zastavením se u hranic národa. Biblicky argumentuje, že křesťanská láska nezná žádné hranice, nacionalismus, který lásku omezuje na jedno etnikum, je pak tedy bezbožnost par excellence, pokud si dovoluje rozdílet lásku, kterou je vždy

⁷⁰ *Poselství VIII. synodu církvi*, arch. složka I/5, s. 1.

⁷¹ *Ibidem*, s. 2.

nutno chápat jako Boží dar. Zcela ve smyslu Barmenských tezí vyzdvihuje SR Ježíše Krista jako jedinou autoritu, vedle níž není žádné jiné (národ, stát) a jež vládne nade vším, přes hranice národů, států, ideologií. Hra synodního seniora Nagye s pojmem „vůdce“, který rezervuje ve výše citovaném projevu synodu v červnu 1939 pro Pána církve Ježíše Krista, je více než statečná. ČCE si zachovává prozatím evangelijní svobodu, lásku k pravdě a britkost v pojmenování skutečnosti.

Po válce však na IX. synodu (1945) nastává jistá proměna. Jako by se církev, tak jako celá společnost, nacházela již docela v osidlech nacionalistického nadšení, způsobeného několikaletým utrpením a dlouho očekávaným osvobozením. Sama církev staví hranice mezi český a německý národ, nedokáže se řádně a důsledně zastat německé evangelické církve.⁷² Protestuje sice proti zvěrstvům, jež jsou na německém obyvatelstvu masově páchána, ale schvaluje nehumánní rozhodnutí Postupimské konference vyhnat z domovů tři miliony Němců, nenajde dost odvahy zastat se nespravedlivě postižených, přizpůsobuje se národnostní linii, dle níž se posuzuje vina a nevina, dobro a zlo. Převažuje strach z nařknutí z kolaborace, ze zastávání se včerejších utlačovatelů a hanobitelů českého národa. Duchovní křesťanské hodnoty jako by najednou zeslábly, neusvědčují ústy církve většinou praxi národa z pokrytectví a mstivosti. ČCE jako by převzala onu zrůdnou myšlenku nadřazenosti jednoho národa nad druhým. Německý národ se provinil, proto je podřadnější – my nadřazení ho musíme vést, vychovat, naučit ho pravé morálce.⁷³

2.3.2 Teologická praxe církve ve vztahu k bezbožnému režimu

Jak řečeno výše, v situaci paralyzující nesvobody, způsobené nacistickým režimem, je církev postavena před nelehké rozhodování. Buď si udrží své oficiální postavení ve státě a společnosti a tak i určitý duchovní a morální vliv a možnost být omezeného veřejného zvěstování slova Božího, přičemž bude muset se zločinným režimem udržovat styk a do jisté míry vyhovět jeho diktátu, anebo před bezbožným režimem „zaleze do podzemí“, případně se vydá napospas hrozbě perzekuce s tím, že si udrží svobodu hájit ideály, které vycházejí z evangelijní zvěsti, které jsou nacistickým režimem pošlapávány.

⁷² Srov. *Memorandum Synodní rady českobratrské církve evangelické o organizaci evangelických církví v českých zemích*, říjen 1945, arch. složka I/5.

⁷³ *Ibidem.*, s. 14.

V prvním případě zůstává církvi možnost oslovit Slovem Božím velké množství lidí, kteří navíc ve válečných poměrech trpí nouzí a hledají duchovní útěchu a orientaci. Zároveň však musí do značné míry rezignovat na hájení svobody svědomí každého člověka, prorockou kritiku společenského zla a uplatňování Božích řádů ve státě a společnosti. V druhém případě zase klesá její společenský vliv na minimum, avšak nemusí přitom rezignovat na bytostné poslání ke společnosti a na protestantskou kritiku bezbožného režimu, jenž pošlapává lidská práva, a antihumánní ideologie, na níž je tento vybudován.

Církevní vedení se rozhoduje pro prvou variantu, s tím, že si je dobře vědomo nutnosti vzdát se části duchovní svobody a rezignovat na některé funkce církve ve společnosti.⁷⁴ Otázkou je, do jaké míry jest jí zapírat Slovo Boží, musí-li si v oné kritické ohrožující situaci naordinovat zákaz vší kritiky sociální a politické bezbožnosti a vůbec veškerých společenských aktivit. SR, jež v tomto modu vivendi musí de facto toliko odolávat náporům útlaku a nesvobody a udržet naživu církevní provoz, rozumně převádí co největší množství pravomocí a rozhodování na jednotlivé sbory, případně jednotlivé evangelické křesťany a jejich svědomí. Tím dává prostor pro Boží Slovo a jeho působení v jednotlivých sborech a myslích. Sama SR na sebe bere nezáviděníhodný úkol – stát jako nárazník mezi ve svobodě pod Božím Slovem stojícími sbory a církevními údy a násilnickým znesvobodňujícím režimem, jenž se stále více a explicitněji profiluje protikřesťansky.

Přes všechny úhybné manévry a úlitby režimu, jež musí během nelehkého období protektorátu Synodní rada provést (odsouzení odbojářů, slib věrnosti duchovních Adolfu Hitlerovi), je nutno konstatovat, že nikdy neopouští princip, že Ježíš Kristus je jedinou absolutní autoritou nad všemi autoritami lidskými, že jen jeho má církve i lidé poslouchat a na něj se spoléhat. V této naději církve dokáže projít bouří nacistické éry, aniž by zradila podstatu své existence – zvěstování evangelia Ježíše Krista všem lidem. Nikdy nepodlehla režimu natolik, aby přestala uznávat božskou autoritu Kristovu a na jeho místo umístila autoritu lidskou, vymyšlenou novodobou nacistickou mytologií.

Je zajímavé si všimnout, že po celou dobu ohrožení nacistickým státním režimem dokáže církve jasně vyjádřit naději, že doba doléhajícího útlaku a hrůzy přejde a nadejde čas zjevení „Boží pravdy, lásky a spravedlnosti – v nové době světla a pokoje mezi lidmi“. Je třeba se ptát, zdali církve v tomto případě příliš neztotožňuje zlou dobu nacistické okupace s posledními apokalyptickými událostmi, jež mají nadejít na konci času. Není zde zatahována eschatologie do středu lidských dějin? Má církve právo identifikovat eschatologické dění v dějích lidských? A nemůže svést církve na scestí naděje a očekávání, že to, co přijde po apokalyptických událostech války

⁷⁴ Srov. *Proslov synodního kurátora A. Boháče k VIII. synodu*, arch. složka I/5, s. 2.

a teroru, bude „nová doba světla“⁷⁵? V době krize, útlaku a utrpení je vždy eschatologické očekávání živé a ve středu pozornosti, avšak církve se musí mít na pozoru, aby neztotožnila konečné spásné události Boží se snahami a ději lidskými, byť by aspirovaly na spásu člověka a vybudování „nové říše světla“.

2.3.3 Teologická praxe církve ve vztahu k budování osvobozeného státu

Církev českobratrská (resp. její IX. synod) si v poválečné situaci jasně uvědomuje, že je třeba znovu se chopit poslání církve ve společnosti a být aktivní v celospolečenském dění a budování nových poměrů v politicky, sociálně i mravně rozvráceném státě.⁷⁶ Od počátku horuje pro myšlenku budovat nový stát na základě svobody a sociální spravedlnosti – reformačních humanitních ideálů, o něž vždy zápasila. ČCE si jasně uvědomuje svou roli a úkoly ve společnosti, jež je krizovým děním minulých let v rozvratu. Uvědomuje si touhu národa po změně sociálních pořádků, ale dokáže nazří, že tato změna musí pramenit z duchovních hlubin lidí, z proměněných srdcí a ze v Kristu svobodných myslí. Proto volá národ k základům a zdrojům humanitních ideálů svobody a sociální rovnosti, a ty pramení jedině ze Slova Božího a z porozumění Božího nároku na člověka.⁷⁷ Církev ústy synodu tedy souhlasí s obecně rozšířenou snahou a touhou společnosti, ale teologicky je staví na základ, bez něhož nemají sílu, vysychají a kazí se. Církev českobratrská se v tomto klíčovém momentu dějin rozhoduje vyživovat konsolidující se společnost v kritické distanci k ní mravními, duchovními a kulturními hodnotami, bez nichž společnost bloudí a ustrne ve stagnaci nebo se nechá svést povrchní politickou ideologií. Církev, jsouc si vědoma svého úkolu chránit společnost před novým duchovním znesvobodněním, stává se jakýmsi sice slabým, ale přesto prorockým hlasem. Vyzývá národ ke kritickému vyrovnávání se se vším, co přichází a co se společnosti vnucuje jako jediná správná interpretace skutečnosti, a k hledání skutečného základu všeho dění, jenž udílí tomuto dění smysl a na němž se ovšem toto také tříbí. Varování před společensko-politicko-ideologickou povrchností a kritické volání na hlubinu ke Slovu živého Boha, k oslovení, ke změně smýšlení, k touze po smyslu osobní i společenské existence je to, oč se církve v situaci převratných společenských změn snaží, jsouc si vědoma sama sebe jako loajální součásti společnosti, k níž promlouvá. Hlavní důraz klade nikoli na to, aby se společnost explicitně hlásila

⁷⁵ *Projev VIII. synodu pro cizinu*, arch. složka I/5, s. 1.

⁷⁶ *Poselství IX. synodu*, arch. složka I/6., s. 2.

⁷⁷ *Ibidem*.

k reformační církvi a jejím hodnotám, ale aby se upřímné lidské snahy o společenskou proměnu a nápravu dostaly do souladu s duchem evangelia a Božími řády.⁷⁸

⁷⁸ Op. cit., s. 3.

3 Období 1948–1969

3.1 Nastínění daného období, charakteristika témat souvisejících se vztahem ČCE ke státu a společnosti

V poúnorovém období je církev nucena vyrovnávat se s explicitně protináboženskou, atheistickou politikou státní moci. Na rozdíl od církve katolické však ČCE v počátečním období zůstává stranou všech hrůz a perzekucí. Justiční vraždy, monstrprocesy a nenávistná propaganda se ČCE vyhýbají, protikatolické postoje jsou odměňovány, režim počítá s tím, že se ostatní křesťanské církve katolické nezastanou – a počítá správně. Poté, co si je státní moc jistá tím, že katolickou církev dost oslabil a či dostala pod svůj vliv, obrací se paralyzační snahy mj. i na církve protestantské. Už v roce 1949 jsou vydány a všem církvím pod pohrůzkami vnuceny tzv. Zákony o hospodářském zabezpečení církví⁷⁹, jejichž hlavním smyslem je církve zcela dostat pod kontrolu státní moci. Zřizuje se tzv. Státní úřad pro věci církevní (SÚC), který si osobuje právo v součinnosti s tzv. krajskými a okresními církevními tajemníky kontrolovat veškeré církevní aktivity, schvalovat či odvolávat duchovní všech stupňů a který svou praxí napořád ignoruje presbyterně-synodní zřízení ČCE – k odpovědnosti žene vždy duchovní, jedná výhradně s nimi, demokratický presbyterní princip církve důsledně ignoruje a úmyslně narušuje.

V tomto počátečním období přežívání pod totalitní komunistickou mocí se ČCE vypořádává především s převratovými událostmi poválečné éry, s tzv. socialistickou revolucí, se zánikem starého a budováním nového politického a společenského řádu a v neposlední řadě s rozdělením světa na dvě protistojné poloviny, na dva studenoválečné tábory.

Pokud jde o postoj k politickému převratu v československém státě, ČCE volí od samého počátku smířlivý tón. Vychází z myšlenky, že to, co se odehrává a v čem se nyní církev nalézá, je jakási dějinná nutnost, jakýsi Boží soud, jemuž se neradno vzpírat, v němž je ovšem důležité najít smysl existence církve. Tento fatalistický přístup pak církev neopustí až do převratných událostí Pražského jara.

Hlavním protagonistou tohoto postoje (a vůbec nejvlivnějším teologem ČCE v tomto období) je Josef Lukl Hromádka, jenž vede Husovu

⁷⁹ Církevní zákony z roku 1949 zevrubně popsány a zhodnoceny v monografii: OTTER, Pavel, *Církevní politika 1949*.

bohosloveckou fakultu (HBF) – později Komenského evangelickou bohosloveckou fakultu (KEBF) – a prosazuje myšlenku nutnosti koexistence a symbiózy křesťanství a socialismu. Pod jeho vlivem a jeho impulsy pak ČCE volí ve vztahu ke státu a nově budované socialistické společnosti postoj veskrze pozitivní, akceptující. Veškeré politicko-spoločenské zvraty pokládá za víceméně nutné a snaží se s nimi vypořádat na základě idejí, na nichž je úsilí o novou spravedlivější a beztrždní společnost založeno (ideje socialismu). Zde však již od počátku velmi tvrdě naráží na propastný rozpor mezi idejemi, jež komunistický režim hlásá, a jeho těmto ideám zcela odporující, brutální a násilnickou mocenskou praxí. ČCE – ani Synodní rada, ani synody – tento bytostný a fatální rozpor nikdy zcela neodhaluje a napořád předpokládá, že výše zmíněné ideje a zásady jsou komunistické moci vlastní, že ji zavazují a že se jimi při svém vládnutí (či lépe řečeno ovládnutí) řídí. To je důvod, proč se téměř veškeré závěry, provolání a rezoluce synodů v této dějinné epoše konaných téměř nestřetají s otřesnou realitou komunistického vládnutí, nýbrž toliko s idejemi, jež vládnoucí komunisté lživě hlásají jako sobě závazné, jimž se však svým jednáním ustavičně zcela zpronevřují a vysmívají. Proto tedy bezzubost, proto tedy neadekvátnost výsledků synodů k politické a společenské skutečnosti. Synody ani SR totiž nikdy neberou vládnoucí moc vážně, jednají s jakýmsi jejím obrazem, vztahují se k něčemu, co ve skutečnosti neexistuje, a vládnoucí moc, která existuje a koná, neodhalují ve její pravé skutečnosti. Zdá se, že se synody neustále nechávají ujišťovat a chlácholit vzcnými formulami o idejích socialismu – praxi, jež je těmto idejím na hony vzdálená, však nedokážou (či se neodvažují) usvědčit z násilnictví, bezbožnosti a nehumánnosti. ČCE tak jednou realitou trpí a zcela jinou na svých synodech řeší, ovšem nikoli bez výjimek. Synody a jejich rezoluce se napořád vztahují ke státu, který hodnotí dle jeho propagandy, přičemž sbory, jednotlivé údy a celá společnost trpí jeho bezbožnou zločinností a snahou je co nejvíc paralyzovat.

Jakési přerušení této synodní praxe, této teologie mimo realitu, nastává pouze na konci let šedesátých, kdy se církev probudí ze spánku a přidušenosti a začne jasným, silným a konečně i pro společnost věrohodným hlasem nazývat komunistickou státní moc a její praxi pravými jmény. Nesvobodu si SR i synod ČCE rázem dovolí nazvat nesvobodou, náboženský útlak náboženským útlakem, lež lží. Církev zvedá hlavu a rozpomíná se na svůj kritický protestantský princip, jenž ze svého pole působnosti nesmí vyloučit společenskou situaci ani praxi státní moci.

3.2 Jednání synodů ČCE o vztahu ke státu a společnosti 1948–1969 – nástin a rozbor

3.2.1 ČCE a její vztah k revolučním společenským změnám

Na revoluční změnu společensko-politických pořádků, která byla nastolena únorovým pučem KSČ, reaguje ČCE již v jednáních X. synodu v roce 1950 velmi smířeně, ba vstřícně.⁸⁰ V projevech, návrzích i schválených rezolucích můžeme pozorovat jakýsi fatalistický přístup k převzetí moci komunistickou stranou. Jako červená nit se synodem vine teologická teze, že nástup převratných nových pořádků je součástí Božích zámyslů, že je to jakási nutná Bohem chtěná součást dějin, proti nimž nemá cenu se vzpouzet, ale právě naopak, je třeba ono dění pochopit jako pro lidstvo, pro celý svět (a tedy i pro církev) smysluplné, osvobozující, jako správný krok směrem k růstu Božího království na zemi. A to i tehdy, je-li církvi tento pohled zastřený, to i tehdy, očitá-li se církev mimo kormidlo tohoto dění, to i tehdy, když Boží lid pod tímto děním trpí a jemu nerozumí, neočekává ho.⁸¹ Bůh si zvolil jiné hybatele dějin spásy, jiné nositele životaschopných dějinných ideálů, které mají být uskutečněny, a církev se s tím vším musí smířit, musí projevit dost prozíravosti a pokory a nebránit tomuto Bohem předzvěděnému vývoji světa, nýbrž právě naopak: pochopit jej jako ten jedině možný, jedině spásný a spravedlivý a spolupůsobit při jeho prosazování, být jeho duchem (alespoň nyní, když doteď byla církev jeho brzdou a obhajitkou starých neživotných a nespravedlivých pořádků), nepokulhávat za komunisty, ale jít před nimi.⁸² Z této teze vyplývá, že pokud církev pochopí tento vývoj jako Boží soud, jako Boží vůli, může a možná musí být revolučnější než sami komunisté, jež si Bůh povolal za svůj dějinný nástroj, kteří ale nedohlédnou k nejvyššímu smyslu všech společenských zvrátů a zvraty samé se jim stávají jakousi pozemskou eschatologií.

Tento přijímající přístup vůči komunistickému převzetí moci se na tomto a i dalších synodech a ve vedoucích kruzích církve (zpočátku ještě málo perzekvované a spíše relativně protežované) rozšíří především pod značným vlivem J. L. Hromádky, který – jak řečeno shora – věnuje ohromné úsilí prostředkování mezi křesťanstvím a socialismem, nalézání jejich společného poslání a modu smysluplné a světu prospěšné koexistence. Prostředkovat se

⁸⁰ Srov. *Poslání církve v dnešní době* (poslání X. synodu údům ČCE), arch. složka 7/I.

⁸¹ *Ibidem*, s. 2.

⁸² Teze J. L. Hromádky, k níž se X. synod hlásí, viz *Poslání církve v dnešní době*.

ovšem Hromádka nesnaží mezi jejich teoretickými východisky – to zásadně společné a sblížující nalézá výhradně v jejich praktických důsledcích pro člověka a společnost.⁸³ V situaci, v níž je církev zaskočena násilným uchopením moci komunisty a terorem, který tito nastolili, je Hromádka jediný, který neztratil řeč, kterému nepřestal společenský vývoj dávat smysl – a církev je mu za to vděčná a sešikuje se za ním.

Na X. synodu v roce 1950 nově instalovaný synodní senior Viktor Hájek ve svém projevu deklaruje, že církev souhlasí s probíhajícími společenskými změnami (aniž by je ovšem konkretizoval) a hodnotí je kladně, a ujišťuje, že českobratrští evangelíci nikdy neměli vřelý vztah k majetku, není tedy důvod těmto změnám směrem k sociálně spravedlivější společnosti bránit. Úkolem církve v této době je dle něj pod autoritou Písma „tiše a pokorně sloužit Bohu a pomáhat svému lidu“.⁸⁴ Církev českobratrská je tedy dle synodního seniora něco, co by vládní moc měla brát jako partnera či pomocníka v naplňování vznešených společenských ideálů, jež si vytkla, nikoli jako součást reakce či opozice.

Poslání X. synodu⁸⁵ zdá se pak jít dále, když synodálové deklarují, že převratné změny řádů lidské společnosti chápou jako Boží soud nad světem i církví. Církví nezbyvá, nežli dějinnou realitu takto pochopit, činit pokání a ve jménu Božím pak bojovat o spravedlivější řád na světě. Je třeba pochopit, že revolučními společenskými změnami je bořena tisíciletá nespravedlnost, jsou odstraňovány společenské vzorce, na jejichž konzervování a udržování se podílela samotná církev, tím, že proti nim dost nevystupovala, ale naopak se s nimi konformovala. Boření starých nespravedlivých pořádků dopadá dle poslání nyní bolestivě i na církev, ale není třeba zmatkovat a obávat se zničení toho hodnotného, co dělá církev církví. Bolesti vyplývají právě jen z přílišného propojení s tím starým, odumírajícím a nespravedlivým. Jedinou správnou odpovědí je dle poslání synodu pokání a usilování o nové pořádky, jež jsou nyní za porodních bolestí nastolovány komunisty, přičemž je církev napomínána, aby nepropadala zoufalství, že jsou Bohem zamýšlené zlomy v dějinách uskutečňovány jinak, jinými silami, nežli jsme se my křesťané nadáli.

Dívejme se zrakem víry na to, co se děje v dnešním světě, zejména na hluboké proměny celého našeho národního života. Připomínejme si nejprve stále znovu, že dnes je souzena a bořena – právem souzena a bořena – staletá, ano tisíciletá nespravedlnost a neupřímnost staré společnosti, v níž bylo vytvořeno mnoho kulturních, mravních a podle jména i křesťanských statků, přece nesčetné zástupy, a to nejen v zemích evropské civilizace, nýbrž

⁸³ Srov. HROMÁDKA, Josef Lukl, *Komunismus a křesťanství*.

⁸⁴ Instalační projev synodního seniora V. Hájka, arch. složka I/7, s. 1.

⁸⁵ *Poselství Desátého synodu*, 16. 2. 1950, arch. složka I/7, nestránkováno.

ještě více v národech jiných oblastí byly bez účinné pomoci ponechávány v tělesné i duchovní bídě. Buďme sami na sebe přísní, a nechtějme udržovat, obnovovat nebo alespoň oplakávat tyto staré pořádky a výsady s nimi spojené; připomínejme si, jak mnoho viny na jejich mravní neudržitelnosti a proto i na jejich dnešním bolestném odstraňování mají také vyznavači křesťanské víry svou neoprávněností, duchovní pýchou, tvrdostí srdce a slepotou mysli.

Ve víře v Boha naděje učme se rozpoznávat, že se v dnešním světě – a zejména také v naší zemi – netoliko soudí a boří, nýbrž také podniká, byť často s velikou lidskou porušeností, veliké úsilí, aby na troskách starého řádu byly budovány spravedlivější pořádky společenské, v nichž by ke svému lidskému právu přišli ti, kdož byly po dlouhé věky odstrkovaní, a v nichž by byly odstraněny společenské příčiny útisku, ponížení a zneužívání člověka. I když se to děje z jiných předpokladů, než jsou poslední pravdy naší víry, jest přece na nás, abychom – právě pro víru, kterou vyznáváme – zhodnotili klady toho úsilí a abychom v naději a lásce svým způsobem pomáhali při budování spravedlivějšího společenského řádu, především nejmocnějším nástrojem, který je v rukou církve, totiž přímělnou modlitbou, ale i službou svých rukou a podporou každého dobrého díla. Na tomto základu jsme my kazatelé nejen z vnější povinnosti složili, ale i pro svědomí chceme plnit slib, uložený nám novým církevním zákonem, že budeme věrni Československé republice a jejímu lidově demokratickému zřízení a že se vynasnažíme podle svých sil podporovati budovatelské úsilí směřující k blahu lidu.

Ve víře v Boha pokoje učme se rozpoznávat, které síly ohrožují pokoj na zemi, a přemáhejme zbraněmi víry vše, co šíří přímo či nepřímo zárodky nové války a zesiluje nebezpečí nové zkázy.⁸⁶

Vztahem křesťanství k přelomovým dějinným událostem pojednávaného období se intenzivně zabývá projev profesora Hromádky, přednesený na XI. synodu ČCE v listopadu 1953 a týmž synodem s povděkem přijatý jako poselství sborům a údům ČCE.⁸⁷ V tomto poselství vysvětluje prof. Hromádka, že všechny církevní pořádky a instituce mají jen přechodnou platnost a není třeba na nich lpět. Upozorňuje na nebezpečí snahy schovávat se za tradice, instituce, konfese a řády, kterými se křesťané chrání nejen před soudy lidskými, ale i před soudy Hospodinovými, jež Hromádka identifikuje v revolučních událostech toho času. Takovéto fatální schovávání se by však dle Hromádkova poselství mohlo mít za následek, že církev neporozumí, co velkého, přelomového a nebezpečného se děje, že se zakuklí a stane se jakýmsi úkrytem zbabělosti. Hromádkovo povzbuzení spočívá v přesvědčení, že církev je církví poutníků, církví, která v žádné dějinné epoše nemá svůj domov, církví která nesmí ustrnout v žádném konkrétním dějinném či institucionálním tvaru, musí naopak všechny instituce, řády a konfese překonávat, jsouc tím svobodna pro naslouchání Slovu Božímu.

Hromádka chápe, že dějinné zvraty sociálního řádu, jež církev prožívá, jsou překotné a příliš náhlé, než aby jim mohli křesťané hned porozumět jako soudům Božím, avšak má za to, že církvi nic jiného ani nezbývá, než tyto

⁸⁶ *Poselství X. synodu*, 16. 2. 1950, arch. složka I/7, nestránkováno, s. 2.

⁸⁷ *Poselství XI. Synodu všem úđům ČCE*, arch. složka I/8.

zvraty přijmout jako nutné, Bohem zamýšlené, nezpochybňovat jejich smysl a neobávat se jich jako něčeho pro církve a křesťanství zhoubného. „Stojíme na přelomu dějin“, říká Hromádka. „Musíme pochopit, že je to nutnost, a musíme pochopit, kde je naše místo. Jít proti dějinám je bláhové.“⁸⁸ Hromádka vysvětluje, že právě proto, že se jedná o dobu přelomovou, o dobu boření starých a výstavby nových pořádků, proto je tak těžké dojít ke správnému pochopení, proto tolik bolesti a utrpení – žádný přerod se dle Hromádky neobejde bez bolestí.

Vztah církve ke státní moci pak musí vycházet z onoho správného pochopení převratných událostí a církve mu musí podřídit i své jednání. Důležité je především, aby křesťané byli sami duchem těchto převratných změn, aby nepokulhávali za komunisty v nějakém nuceném přizpůsobování se, ale naopak aby svět pochopil, že „když my vyznáváme Ježíše Krista, je to to nejrevolučnější, co může být...“⁸⁹ Křesťanství musí dle Hromádky přestat být jednou provždy spojováno s konzervativismem a podporováním starých nespravedlivých pořádků a musí být znovuobjevena a brána vážně jeho pravá revolučnost, od níž samotné je teprve možno odvodit revolučnost socialistického a komunistického hnutí. Že nás křesťany berou komunisté a priori jako reakční a protisocialistické je dle děkana Hromádky naše chyba, je to proto, že církve v průběhu dějin zapřela revolučnost své zvěsti a svého poslání, nasákla nespravedlivými společenskými řády a sloužila jim. Je třeba praxí přesvědčit komunisty, že přes rozdílná východiska je nový sociálně spravedlivý společenský řád naším společným ideálem a cílem.

V Poselství zahraničním protestantským církvím⁹⁰, vypracovaném rovněž profesorem Hromádkou a přijatém XI. synodem jako jedna z rezolucí, je pak znovu apelováno na nutnost nechápat přelomové události jako útok na samotnou podstatu církve – na to, co ji zakládá. Hromádka se v poslání západním souvěrcům snaží dát najevo, že ví, jak obtížné je takové chápání si osvojit, když křesťanská církve (bez ohledu na konfese) „nasákla vším tím starým, co se teď likviduje, ale čeho se i církve musí zbavit“⁹¹, a tak očistit pravé jádro a pravý smysl církve, nelpět na věcech, institucích, vzorcích, které jen zastřely to, čím církve být má. Poselství celým svým obsahem vyjadřuje přesvědčení, že změny v zemích a společnostech tzv. Východního bloku jsou dobré a smysluplné a ČCE se k nim hlásí a podporuje je. Na západní protestantské církve je pak apelováno, aby těmto revolučním změnám hleděli porozumět upřímně a bez předsudků. „I když to možná vypadá, že trpíme,“ –

⁸⁸ *Projev děkana Hromádky na 6. zasedání XI. synodu*, 1. 11. 1953, arch. složka I/8, s. 2.

⁸⁹ *Ibidem*, s. 3.

⁹⁰ *Poselství k zahraničním protestantským církvím*, předneseno a synodem schváleno 2. 11. 1953, arch. složka I/8.

⁹¹ *Ibidem*, s. 2.

uvádí poselství – „není tomu tak. Vše přijímáme. Vy žijete možná v jiných dějinných podmínkách a proto ve vašich zemích půjde vývoj jiným směrem, ale u nás se musí ubírat takto a je nutné to pochopit a přijmout jako něco pro společnost i církev očistné a blahodárné.“⁹²

Díváme se na dnešek jako na dobu hlubokých převratů dějinných, které zasahují do mezinárodních vztahů, mění mocenské síly světové, přetvářejí společenské řády a určují nový způsob života. Každodenně si uvědomujeme, že sama stavba dosavadního dějinného života nabývá nových forem. Naše církve a sbory jsou povinny vyrovnat se vnitřně s tímto děním. Události kolem nás v posledních dvou nebo třech desetiletích nás přesvědčily, že ústup jedněch z jeviště dějin a nástup druhých k činné odpovědnosti za veřejný život má hluboké důvody jak v hříchu, tak v touhách po vyšší spravedlnosti. Není snadno to pochopit a uznat. My, křesťané, jsme se stali účastní starých útvarů mocenských, hospodářských i kulturních. Proto se těžko oprošťujeme od světských zájmů a lehce pokládáme nápor událostí na naše politické formy, společenské a mravní konvence za útok na samu podstatu církve a víry. Je to o to lehčí, že světské a hmotné zájmy pronikly do samé podstaty naší svatyně a porušily ryze naší víry. Dnešními událostmi jsme voláni, abychom hledali na pravém místě niternou svobodu. (...) Jen tato vnitřní svoboda a statečnost nám dají schopnost, abychom porozuměli božím soudům a přijímali je vděčně, jako výzvu k pokání, obratu a nápravě.⁹³

Na XIII. synodu ČCE v prosinci 1959 se pak společenským přerodem a probíhající společenskou přestavbou zabývá opět Hromádkou přednesená řeč, jejímž hlavním tématem je vztah státní marxisticko-leninské ideologie, jež v náboženské otázce připouští toliko tzv. vědecký ateismus, a ČCE, jež chce ve státě založeném na této ideologii existovat a plnit své bytostné poslání.

Hromádka zde již mnohem otevřeněji a realističtěji hovoří o těžkostech, především administrativních persekčních opatřeních namířených proti církvi (ne tedy již jen o nahodilých přehmatech nedokonalého lidského „materiálu“). Klade sobě i synodu otázku, co s nimi, a důtklivě varuje, že ať už se s nimi bude církev vyrovnávat jakkoli, „za žádnou cenu se nesmí nechat zatlačit do reakční pozice.“⁹⁴

I když tomu dle prof. Hromádky nahrává režimní ideologie, která všechny církve bez výjimky do reakčních pozic zařazuje, nesmí církev tuto pozici přijmout a musí svým životem vyznávat, že křesťané v mnohém rozumějí velkým cílům lépe než komunisté. Podle Hromádky je zapotřebí bojovat proti názoru, že komunisté jsou nepřátelé církve a křesťanství – jako církev potřebujeme, aby každý nezkresleně a nezastřeně pochopil, kdo je Ježíš Kristus, a to se týká i komunistů – i jim jsme toto svědectví dlužni.

⁹² Op. cit, s. 3.

⁹³ *Poselství k zahraničním protestantským církvím*, předneseno a synodem schváleno 2. 11. 1953, arch. složka I/8, s. 1.

⁹⁴ *Proslov prof. Hromádky*, předneseno 9. 12 1959, arch. svazek XIII. synod, s. 2.

Na synodu XVI., po dvaceti letech prvním, který se konal v relativně svobodném, nestísněném prostředí, se vztahem k novým společenským pořádkům zabývají shromáždění synodálové v Synodní radou přednesené zprávě, jež hodnotí minulý synod. Zde ovšem posuzují ne již vztah k samotnému popřevratovému pořádku (který konečně jednoznačně a nezastřeně hodnotí jako znesvobodňující a nedemokratický), avšak spíše ke společenskému pořádku opravenému tzv. Pražským jarem a vůbec celým demokratizačním společenským vývojem započatým vývojem na jaře 1968.

Tyto opravné, demokratizační a liberalizační snahy komunistických vůdců – reformátorů vítá zmiňovaná zpráva jako bohulibou snahu „vyčistit ovzduší a napravit křivdy a deformace minulých let“.⁹⁵ Ovšem realisticky dodává, že „úsilí dosáhnout v našem státě občanských demokratických svobod stejných pro každého, v tom zejména svobody projevu a náboženského vyznávání, úsilí o překonávání ideologického monopolu, o právní ochranu platnou pro všechny – to vše by nebylo možné a nikdy neprotrhlo hráze strnulých pozic, kdyby tu nepůsobila hluboká nespokojenost v širokých vrstvách obyvatelstva, pozitivně pak přesvědčení, že cesta vpřed je možná jen tam, kde člověk je svobodný, a proto také odpovědný, kde má pocit, že se s ním nemanipuluje, ale že sám vnáší do společenského života podíl na utváření přítomnosti a budoucnosti. Toto pojetí odpovědnosti v svobodě a svobody v odpovědnosti vyvěrá z našich nejlepších duchovních tradic křesťanských, zejména husitských a bratrských.“⁹⁶ Z obrátů a formulací v této zprávě lze bez pochybnosti vysoudit, že poměry před reformním procesem v citované zprávě SR nepřímo hodnotí jako nesvobodné, nedemokratické, manipulující, bezprávné – což na synodech předešlých dosud nikdy nezaznělo. Pozitivně pak SR ve zprávě pro synod hodnotí mnohem více snahu režimem zneužívaných a znesvobodňovaných vzbouřit se a prosazovat svá práva, nežli úmysly a kroky představitelů moci, kteří i dle zprávy spíše museli ustoupit zmiňovanému demokratizačnímu tlaku zdola.

V uplynulém období jsme prošli třiletím, kdy v našem národním životě přišla zase ke cti pravda, jakkoli byla často bolestná. Kladla i nám jako církvi otázky, zda jsme při ní stáli, když byla v pohrdání; zda jsme se zastávali ponižovaných, zda jsme byli schopni přinášet oběti a nasazovat vlastní kůži, když se dala druhým křivda.⁹⁷

Dalším významným dokumentem, který se dotýká hodnocení nových společenských pořádků a je na XVI. synodu projednáván a schválen, je elaborát Politická odpovědnost církve v domácí situaci i v mezinárodním

⁹⁵ *Zpráva SR o XIV. synodu*, archivní svazek XV. synod, s. 2.

⁹⁶ *Ibidem*, s. 2.

⁹⁷ *Ibidem*, s. 3.

měřítku.⁹⁸ V něm teologická komise jmenovaná XV. synodem vyjadřuje názor, že církev považovala společenské změny po katastrofické události 2. světové války za nutné, avšak podtrhuje, že jí velmi záleželo na „svobodě a demokratičnosti těchto změn“.⁹⁹ Únorové události pak ČCE dle elaborátu přijala „s rozpaky a zdrženlivostí“¹⁰⁰, je však zdůrazněno, že mnozí členové církve se upřímně snažili o pochopení a podporu myšlenky a cílů socialismu. Porevoluční společenský vývoj (církví oficiálně vždy přijímaný) však komise hodnotí jako podléhající mnohým deformacím, což se ve vztahu k ČCE projevovalo zejména v intenzivní velice primitivně založené protináboženské propagandě a intenzivní administrativní perzekuci. Demokratizační snahy a vývoj po lednu 1968 pak zmiňovaný elaborát hodnotí jako navazující na dějinný odkaz českých evangelíků a v úsilí o demokratický socialismus vidí pokračování českých reformačních snah, jež „se hluboce opírají o důsledky evangelia Ježíše Krista“.¹⁰¹

Své zřetelné stanovisko k polednovému¹⁰² nápravnému společenskému vývoji vyjadřuje XVI. synod v přijatém dokumentu Stanovisko k současné politické situaci. Zde synodálové deklarují, že polednové události chápou a hodnotí jako pokus uznat nárok pravdy v osobním i politickém životě – té pravdy, jež stojí nad všemi dějinnými institucemi a skutečnostmi a v jejíž konečné vítězství my křesťané doufáme. Z těchto důvodů stojí církev od počátku za požadavkem zrušit ideový monopol komunistické strany a „budovat zdola, demokraticky a pod kontrolou veřejnosti nový politický systém“.¹⁰³ Dále synod ve stanovisku připomíná nutnost služebného charakteru vůdčího postavení KSČ, pokud si je tato usiluje udržet, a proklamuje, že při tvorbě institucí a vykonávání politické správy by měl být podtržen „humánní princip namísto ideologizovaných a nedemokratických praktik.“¹⁰⁴ Vůdčí role Komunistické strany je tedy pro synod únosná, pouze pokud tato setrvá na obrodním procesem stanoveném vývoji k tzv. demokratickému socialismu a budování demokratických struktur. Tím se jasně vymezuje rovněž k neblahému společenskému vývoji po srpnu 1968, tendujícímu k opětovnému utužování totalitního způsobu vládnutí.

XVI. synodem vypracované poselství veřejnosti Synod svému národu jde pak v hodnocení poúnorového vývoje ještě dál, když tento pokládá za vývoj

⁹⁸ *Politická odpovědnost církve v domácí situaci i v mezinárodním měřítku* (elaborát teologické komise jmenované XV. synodem), archivní svazek XVI. synod.

⁹⁹ Op. cit., s. 4.

¹⁰⁰ Ibidem.

¹⁰¹ Op. cit., s. 5.

¹⁰² Rozumí se počátek obrodného procesu v Československu v lednu 1968.

¹⁰³ *Stanovisko k současné politické situaci*, arch. svazek XVI. synod, s. 1.

¹⁰⁴ Ibidem.

krizový, jenž umožnil, aby se v naší zemi ve jménu socialismu, který byl zamýšlen jako vrchol vši humanity, páchaly „činy namířené v různých podobách proti základům lidství“.¹⁰⁵

V Usnesení synodu, určeném všem staršovstvům a sborům, se pak XVI. synod znovu vrací k hodnocení polednového vývoje „cesty k humánnímu socialismu“,¹⁰⁶ hlásí se k němu a znovu deklaruje, že tento vývoj chápe především jako „nápravu minulých deformací, otevření a demokratizaci veřejného života, pravdivost a upřímnost ze strany vedoucích politických osobností a osvobození od strachu a nedůvěry“¹⁰⁷, čímž opět implicitně vyjadřuje svůj postoj k vývoji předlednovému. V neutuchající důvěře ve smysl a blahodárnost polednové cesty k humánnímu socialismu dokáže synod tuto věnčit až eschatologickými atributy:

Jde o program socialismu opravdu humanistického, program uskutečňování důstojnosti, svobody a odpovědnosti všech, spoluvytváření politiky i veřejným míněním. A také program svobody pro církev, v jejich práci a naprosté rovnoprávnosti věřících občanů.(...) Jsme přesvědčeni, že tato polednová cesta a program, který získal vedoucí komunistické straně takovou důvěru a podporu široké veřejnosti, jakou nikdy předtím neměla (...), že tento program nemůže být opuštěn nebo potlačen. Jako křesťané jsme přesvědčeni, že tento program má své hluboké kořeny v evangeliu, v realizaci plného lidství v Ježíši Nazaretském, lidství svobodného, ze svobodné lásky se vydávajícího v službu pro druhé.¹⁰⁸

3.2.2 ČCE perzekvovaná

Na prvním poúnorovém¹⁰⁹ synodu, na synodu X., jenž se sešel v únoru 1950, zaznívá hned z kraje varovný proslov náměstka ministra pro věci církevní J. Plíhala.¹¹⁰ Ten konstatuje dosavadní dobrý vztah mezi ČCE a lidovědemokratickým státem a především vymezuje podmínky, za nichž budou dobré vztahy pokračovat. Tyto podmínky mají společného jmenovatele v uvědomělé podřízenosti a lojalitě církve komunistickému režimu.

V projevu je pak zdůrazněn význam nových církevních zákonů z roku 1949 a jejich blahodárny dopad na všechny církve bez rozdílu a také na jejich vztah ke státu. Tyto zákony na jednu stranu staví všechny církve do jedné řady ve vztahu ke státu a zajišťují finanční zabezpečení církví státem, avšak na druhou

¹⁰⁵ *Synod svému národu*, arch. svazek XVI. synod, s. 1.

¹⁰⁶ *Usnesení XVI. synodu*, arch. svazek XVI. synod, s. 1.

¹⁰⁷ Op. cit., s. 1

¹⁰⁸ Ibidem.

¹⁰⁹ Vztahuje se ke komunistickému převzetí moci v únoru 1948.

¹¹⁰ Projev Josefa Plíhala, náměstka ministra pro věci církevní (JUDr. Alex. Čepičky) při zahájení zasedání X. synodu, arch. složka I/7.

stranu zatlačují všechny církve (a tedy i ČCE) do pozice celkové závislosti na komunisty ovládaném státu. Zákony, které je SR ČCE vlastně donucena přijmout, církev staví pod přísný dohled státního aparátu a církve do značné míry znesvépravňují, znesvobodňují a narušují její tak cenný a mezi církvemi výjimečný presbyterně-synodní princip rozhodování a odpovědnosti.

Náměstek ve svém projevu vyjadřuje naději (ale ve skutečnosti se jedná spíše o podmínku), že církve nové církevní zákony vezme za své, do svého čela si zvolí muže s dobrým vztahem k novému lidovědemokratickému řádu a že celkově bude jednat v intencích budování nové, lepší společnosti pod vedením KSČ a boje s reakčními silami. Od kazatelů pak stát dle proslovu očekává, že budou vést členy církve k pozitivnímu postoji k novým pořádkům, že budou kázat „bez jinotajů a temných narážek, které by mátlý kolísající a vzbuzovaly v nich marné naděje, které se nikdy nesplní“¹¹¹. Jen tak se prý vytvoří v církvi ty nejlepší předpoklady dobré spolupráce se státem.

Velmi důrazně je pak ČCE varována před jakoukoli solidaritou s církví katolickou, které – poté co se čeští biskupové odmítli podřídit nátlaku a svodům komunistického režimu ke kolaboraci a zůstali věrni Římu – stát vyhlásil otevřený boj. Hned vzápětí se však konstatuje, že k žádné solidarizaci ze strany ČCE nedochází, že si představitelé uvědomují svou odpovědnost k novým pořádkům a nemají tendenci spolčovat se „s temnými silami protikomunistické opozice“.¹¹²

Na témže synodu je pak jako jediný aspekt znesvobodnění a ovládnutí církve komunistickým režimem tematizován problém, proč nemůže synod svobodně (dle presbyterně-synodních pořádků) volit své zástupce do Synodní rady. Nečetní synodálové si takto uvědomují již přicházející nesvobodu a útlak, který se valí na církev, a dotazují se SR, proč je nutné volit pouze z kandidátů, jež SR předjednala s Státním úřadem pro věci církevní, a ne z více různých kandidátů. Podivují se, proč to najednou nejde, když přece ministr Čepička přislíbil, že bude souhlas udělovat kandidátům i v průběhu synodu.

Bratr J. P. Šebesta (...) má na mysli váhu a autoritu synodu samého. Je-li schůze seniorů a sen. kurátorů kompetentní, aby podala kandidátku, pak ostatní synodálové nemohou se zbavit dojmu, že byli úplně opomenuti. Podle státního zákona lze si vyžádat souhlas SÚC¹¹³, který sídlí v Praze a jehož zástupci jsou i přítomni tomuto našemu jednání – jistě k naší radosti – také i během zasedání synodu, a bylo slíbeno, že odpověď můžeme dostat třeba i během dvou hodin. Všichni duchovní jsme skládali v minulých dnech SLIB VĚRNOSTI, s vážností a plnou odpovědností, doufáme proto, že máme důvěru státní a že můžeme proto bratrsky hovořiti o možných kandidátech. Při platnosti zákonů státních

¹¹¹ Op. cit., s. 2.

¹¹² Ibidem.

¹¹³ Státní úřad pro věci církevní (pozn. M. K.).

zachovejme nejvyšší právo synodu rozhodovat o těch, kteří mají být postaveni v čelo církve.¹¹⁴

Pozoruhodné je, že se na X. synodu téměř vůbec neprojednávalo nucené přijetí církevních zákonů z roku 1949. Synodní kurátor pouze vysvětluje synodálům, že Synodní rada neměla jinou možnost, než zákony (k nimž měla zajisté mnohé výhrady) přijmout, neboť státem nebyla dána možnost, aby se jakákoli církev přihlásila jako církev tzv. svobodná, na státu nezávislá.

Na témže synodu pak ještě SR referuje o deputaci, která byla jednat u ministra Čepičky, především o dopadu církevních zákonů na ČCE a o udělování předběžných souhlasů kandidátům na církevní funkce všech stupňů. Tato konstatuje milé přijetí a jednání, avšak z požadavků a návrhů nebylo ministrem akceptováno nic, zástupci byli pouze obojetnými výroky ujištěni, že spolupráce církve a státu je možná a prospěšná pro obě strany. Přišlo však rovněž varování, že se církev má soustředit výhradně na svou práci náboženskou, neboť její poslání je dle ministra Čepičky pouze a ryze náboženské a duchovní. Že o těchto pojmech má v tomto okamžiku církev a komunistický ministr zcela odlišné představy a naplňují je odlišnými významy, nemusíme dodávat. Intence tohoto Čepičkova výroku je však jednoznačná: věnujte se náboženskému provozu bohoslužebnému a nepleťte se do politiky, nezabývejte se společenskými tématy.

Na synodu XI. (1953) se pak trpné postavení církve v lidovědemokratické společnosti netematizuje (stejně jako na XI. synodu v roce 1956), pouze se podaří prosadit tzv. Rezoluce o evangelické kultuře, v níž synod konstatuje, že se evangelická kultura téměř nepodílí na celkovém kulturním životě národním, a zdvořile žádá, aby směla být vydávána alespoň evangelická náboženská a krásná literatura.

Na synodu XIII., konaném v prosinci 1959, pak jen v projevu synodního seniora zazní potvrzení celocírkevní praxe, totiž snahy neprovokovat režim angažováním se ve věcech veřejných a stáhnout se do ústraní, příp. plnit svévolná nařízení církve stále víc omezující. Z úst synodního seniora na synodu tedy zazní pouze, že se „církve vždy loajálně vztahovala k lidovědemokratickému zřízení“¹¹⁵. A rovněž prohlášení: „své členy vedeme k naprosté loajalitě k našemu státnímu zřízení“¹¹⁶.

Ve svém projevu zmiňuje synodní senior neúnavnou snahu Synodní rady hájit presbyterně-synodní zřízení církve. Stát se prý ovšem na tuto věc dívá jinak a chce mít dozor nad duchovenskou činností všech církví. Dle stanoviska

¹¹⁴ *Zápis o druhém zasedání X. synodu ČCE*, arch. svazek X. synod, s. 2.

¹¹⁵ *Zápis z prvního zasedání XIII. synodu*, arch. svazek XIII. synod, s. 3.

¹¹⁶ *Ibidem*.

SR nezbyvá církvi než toto respektovat a dovolit státu administrativní zásahy, jež nerespektují jeho vlastní zákony. Na naléhání orgánů státního církevního dozoru rovněž vyzývá SR všechny duchovní, aby se více stýkali se státní správou. SR je přesvědčena, že bude stát pak církev méně terorizovat.

Zajímavým důkazem naprosté rezignace vedení církve, pokud jde o starost o věci veřejné, je zápis z druhého zasedání pojednávaného synodu, v němž Synodní rada odbude hlasy synodálů, kteří volají po usnesení se na prohlášení veřejnosti. „Takové rezoluce mnoho nepomohou,“ píše se v zápise. „Hlavní úkol je dnes duchovně vzdělávat sbory. A i kdyby se synod na takové resoluci usnesl, je dnes otázkou, jak ji zveřejnit?“¹¹⁷

Na témže synodu je pak třeba zmínit dlouhý proslov děkana Hromádky, v němž částečně tematizuje i vztah církve k lidově demokratickému státu. Hromádka zde stále ještě ujišťuje, že současné těžkosti církve souvisí s přestavbou společnosti. Není třeba zoufat a svalovat vlastní slabosti a malověrnost na nepříznivé vnější podmínky. Hromádka pokládá synodálům řečnickou otázku, co s persekucními administrativními opatřeními, aniž by na ni našel odpověď, a opět důrazně varuje delegáty, že se církev za žádnou cenu nesmí nechat zatlačit do ilegality, do reakční opozice.

Úzký manévrovací prostor církve a tedy i synodu, pokud jde o formování vztahu ke komunistickým režimem ovládanému státu, podtrhuje řeč přednosty Odboru pro věci církevní Ministerstva školství. Zde konstatuje, že církevní zákony a jejich naplňování státními úřady (administrativní šikanování farářů a Synodní rady) zcela vyhovují a nic se, přes opakované prosby SR, měnit nebude.

Jakýsi obrat v pohledu na příkoří a administrativní šikanu, které církev zažívá ze strany lidovědemokratického státu, lze zaznamenat na synodu XV., konavším se v únoru 1966. Především jednotlivé seniorátní konventy si poznenáhlu dovolí pojmenovávat jednotlivá bolavá místa vztahu ČCE-stát a ve svých návrzích synodu požadují jejich nápravu. Mezi mnoha opakujícími se návrhy zaznamenáme především požadavek, aby děti věřících nebyly omezovány ve svých právech kvůli náboženskému přesvědčení. Dále je požadováno vypustit ze školních osnov povinné vyučování ateismu a marxismu-leninismu a skoncování s diskriminací učitelů vyznávajících jiný světový názor než onen státem vynucovaný. Důležité je rovněž zmínit požadavek náhradní vojenské služby beze zbraně pro ty, jejichž náboženské přesvědčení a svědomí se vojenské službě ve zbrani vzpírá. (Zde je za vzor a příklad dávana NDR.)

Většina návrhů z konventů pak požaduje, aby byly zásadním způsobem upraveny církevní zákony z roku 1949, které jsou přežití a neodpovídají

¹¹⁷ Zápis z druhého zasedání XIII. synodu, arch. svazek XIII. synod, s. 3.

současným podmínkám, kdy církev prokázala, že se na ni stát může spolehnout, a tudíž je účelné zmírnit státní dozor (jenž působí častá nedorozumění a hořkost) a dát jí větší svobodu.

Můžeme tedy zaznamenat, že se církev po mnohaletém trpném mlčení začíná zdola bouřit proti panujícímu útisku, sevřenosti a znesvépravňování ze strany komunistického režimu.

Dokonce i synodní senior V. Hájek na 2. zasedání XV. synodu připouští, že se na pracovníky, kteří jsou členy církve, mnohdy pohlíží jako na lidi druhého řádu, a to jen proto, že věří.¹¹⁸ Uvádí, že se o těchto problémech jedná s ministerstvem, to prý však ujišťuje, že je vše v pořádku. Synodní senior Hájek ovšem střízlivě upomíná synod, aby si uvědomil, že „žijeme v socialistickém státě vedeném komunistickou stranou, jež hlásá ateismus. Nemůžeme si myslet, že nám bude vycházet vstříc a přebírat naše požadavky a že se komunistická ideologie nebude ve vztahu k nám nijak projevovat.“¹¹⁹ Mínil, že jde spíše a jedině o to najít nějaký modus vivendi v existujícím vztahu se státem.

Fakt, že vedení církve ani synod v dané situaci nemohou uspět s jediným svým požadavkem směřujícím k větší svobodě a svéprávnosti církve a naopak menšímu útlaku a doзору, podtrhuje řeč zástupce ministerstva školství a kultury, odboru církevního, Karla Hruzy, který postupně odmítne veškeré požadavky a prosby ČCE s argumentem, že církevní zákon vyhovuje a vztah ČCE a státu je vynikající. Rozhodně popírá, že by docházelo k jakékoli diskriminaci věřících jak v podnicích, tak ve školství, avšak upozorňuje, že dle ústavy se politika, kultura a školství konají (sic!) dle tzv. vědeckého světového názoru a zásad marxismu-leninismu – požadavku církve, aby bylo možno učit i z jiné perspektivy, tedy nelze dostát. (Synod pak musí řešit problém, jak je slučitelné s křesťanským svědomím vyučovat ateisticko-materialistické ideologii.)

Stížnosti synodu na nerespektování církevního zřízení a vlastní legislativy praxí dozorčích orgánů státu (tzv. církevních tajemníků – jejichž existence ovšem nemá oporu v církevních zákonech státu) odbývá přednosta Hruza odvoláváním se na vládní výklad církevních zákonů (rozpory mezi tímto výkladem a zřízením církve musí být dle tajemníka odstraněny změnou zřízení – presbyterně-synodní demokratický princip je totalitnímu režimu napořád trnem v oku), a souhrnně pak přebíjí všechny námitky církve argumentem nejudernějším, totiž že „jde o to, co slouží dělnické třídě. Není možné, aby byl

¹¹⁸ Proslov synodního seniora V. Hájka na 2. zasedání XV. synodu, zápis z druhého zasedání, arch. svazek XV. synod, s. 3.

¹¹⁹ Ibidem.

zlehčován marxismus. Je vědecký názor a je náboženská ideologie. Nějak spolu v republice musíme vyjít.¹²⁰

V usneseních synodu XV. se pak vskutku objevují některé ze shora zmíněných požadavků konventů, a to i těch, které SR nedoporučuje a proti nimž se na synodu vyjádřila státní správa. Jde zvláště o požadavek na zmírnění cenzury církevních časopisů a především zasazování se o novelizaci stávajících církevních zákonů, zejména pokud jde o již zmíněný církevní dohled. (Církevní orgány by podle mínění synodu měly respektovat presbyterní zřízení sborů a k odpovědnosti za dění ve sboru nehonit faráře. Za sbor je odpovědné staršovstvo.) Nutno však podotknout, že se nejedná o nijak rezolutní požadavky směrem ke státní správě, nýbrž pouze o pověření Synodní rady o schválených požadavcích se státní administrativou jednat.

Beze zmínky pak ještě nesmí zůstat, že vůbec poprvé po únorovém komunistickém převratu se synod v oficiálním usnesení (v dopise synodu církevnímu tajemníkovi) zastává režimem perzekvovaného a církevním tajemníkem svévolně obviněného faráře, totiž Jakuba Trojana. Po dlouhé diskusi, zda se synod má, či nemá utiskovaného faráře zastat a zda je to účelné a prospěje to vztahu ČCE-stát, synod rezoluci inkriminovanému církevnímu tajemníku vskutku schvaluje:

Synod si uvědomuje, že obvinění, které se týká činnosti a pastýřské péče faráře Jakuba Trojana, se dotýkají způsobu práce všech církevních pracovníků. Synod doufá, že jednání v této věci budou v brzké době vyřešena tak, aby tím byl posílen kladný vztah mezi církví a státem.¹²¹

Teprve synod XVI., konavší se za všeobecného uvolnění v únoru 1969, dokáže přímo pojmenovat tíživou situaci, do níž režim ČCE svým administrativním útlakem zahnal.

Synod ve svých usneseních konstatuje mnohá příkoří, kterých se stát v uplynulých letech dopustil, a požaduje už poměrně razantně, ve formě rezolucí obracejících se přímo na státní exekutivní orgány, nápravu. Synod rovněž konstatuje, že ČCE státním zásahům příliš ustupovala a neměla dost odvahy postavit se státní mašinérii především v takových případech, kdy byly omezovány základní funkce církve, jako je služba sociálně slabým a ohroženým, zastání se utiskovaných, boj za spravedlnost a střežení základních lidských práv. Je konstatováno, že provádění všech těchto zásadních funkcí církve bylo po únorovém puči režimem velmi omezeno, případně zcela znemožněno. Synod dále s lítostí vyznává, že církev neměla v těchto letech

¹²⁰ Projev přednosty církevního odboru Ministerstva školství a kultury Karla Hruzy, arch. svazek XV. synod, s. 2.

¹²¹ Zápis z 2. zasedání XV. synodu, arch. svazek XVI. synod, s. 3.

dost odvahy hájit svou svobodu zůstat církví činnou a že mlčela tam, kde se měla zasazovat o právo a spravedlnost.

Zajímavé je vystoupení nového vedoucího Sekretariátu pro věci církevní Ministerstva kultury, který konstatuje, že dosavadní přístup státu k ČCE byl chybný a že nyní je třeba zrušit omezování a kontrolu církve státem a navázat vztah, který definuje jako vztah partnerství. Náprava je však dle jeho proslovu teprve v počátcích, omezující církevní zákony z roku 1949, jež doposud platí, je dle vedoucího SVC třeba přesně dodržovat do doby, než vstoupí v platnost zákony nové. Dokáže však přislíbit, že napříště se církve samozřejmě budou podílet na vytváření politiky státu, která se jich týká – dle zásad demokratického socialismu vyhlášeného obrodným procesem Pražského jara. Vždyť přece „vztah k menšinám a respekt k právům každého občana je mírou každé demokratické společnosti“, ujišťuje vedoucí SVC.

Ve svých usneseních pak XVI. synod požaduje odstranění nejvíce do očí bijících deformací ve vztahu ČCE-stát. Jedná se především o požadavek zrušit urychleně praxi státních souhlasů pro duchovní všech stupňů. Synod důrazně odmítá zejména tzv. předběžné souhlasy státu pro volbu duchovních. Za nejvýše únosné (a neporušující svobodný a demokratický způsob správy církve) považuje maximálně souhlasy dodatečné.

Další požadavky se týkají zrušení diskriminačního vyměřování platů duchovních, jež synod považuje za součást proticírkevní represe; dále je v synodních rezolucích požadováno navrácení zestátněných domovů pro seniory do církevní správy, možnost náhradní vojenské služby beze zbraně, umožnění církevní pastorače v nemocnicích, možnost dodávat Písmo svaté do věznic a vojenských zařízení a dostupnost církevní literatury a tisku ve veřejných knihovnách.

V provolání ostatním křesťanským církví pak XVI. synod mj. vyzývá všechny křesťanské církve v Československu, aby se společně podílely na přípravě nové zákonné úpravy postavení církví ve státě.

Národní shromáždění pak synod žádá, aby byl z ústavy státu vypuštěn diskriminační a nedemokratický článek 16, jenž vyhlašuje marxistickoleninský světónázor za ideologii a který křesťany všech denominací a vůbec všechny věřící a jinak smýšlející omezoval v základních lidských právech.

V nové ústavě necht' není žádný článek, podle něhož je marxismus-leninismus jedinou státní ideologií. Na jeho základě byli do ledna 1968 všichni občané, kteří tuto ideologii nesdíleli, tedy i členové křesťanských církví, diskriminováni v celé řadě oblastí, především školské, a to učitelé i žáci. V tomto duchu byly také sestavovány učebnice a vedena kulturní politika, která nepřipouštěla veřejné křesťanské projevy mimo rámec církevní, na příklad vysílání bohoslužebného pořadu v rozhlasu a televizi.

Žádáme zároveň, aby do ústavně-právní komise, která bude pracovat na nové ústavě, byli přizváni také křesťanští právníci.¹²²

3.2.3 ČCE hledá místo v „socialistické“ společnosti

Již na X. synodu ujišťují delegáti v pozdravu prezidenta Klementa Gottwalda o poslušnosti a loajalitě vůči státu vedenému Komunistickou stranou a odvolávají se na 1Pt 2, 17 – „Boha se bojte, krále v poctivosti mějte.“ Synod připojuje ujištění, že ČCE je a zůstane věrná lidově demokratickému zřízení, vždyť přece všichni duchovní složili slib věrnosti lidovědemokratickému státu.

Písmo svaté nás učí, že máme býti poddáni vrchnosti, a proto všichni duchovní v těchto dnech složili slib věrnosti Československé republice a jejímu lidově demokratickému zřízení(...)

K Vám, pane presidente, máme jednu prosbu, abyste jako hlava státu laskavě bděl nad tím, aby nám byla i nadále zachována ústavou zaručená svoboda náboženská, svoboda kázání slova Božího. My pak se budeme modlit za Vás, aby Vás dobrotivý Bůh zachoval při zdraví a síle, abyste mohl i nadále konati svou práci k prospěchu našeho státu a našeho lidu.¹²³

Ve svém instalačním projevu spatřuje nový synodní senior Viktor Hájek roli církve v nově budované společnosti v tom, že se nesmí oddělit od lidu, z něhož vzešla, musí lidu sloužit a jemu pomáhat. Vládní činitelé se dle synodního seniora nemusí obávat, že by církev nebyla novému zřízení loajální, právě naopak. „Souhlasíme se společenskými změnami,“¹²⁴ konstatuje synodní senior Hájek a připomíná, že vřelý vztah k hmotnému majetku Českobratrská církev nikdy neměla a dosud nemá. Hájkovo pojetí postavení církve ve státě lze shrnout větou: Chceme pod autoritou Písma tiše a pokorně sloužit Bohu a pomáhat svému lidu.

V poselství pojednávaného synodu sborům¹²⁵ je připomenuto, že ČCE nesmí chtít udržovat či oplakávat staré pořádky, spojené s nespravedlivým uspořádáním společnosti, že na sebe musí pohledět sebekriticky, uvědomit si svou vinu, svůj podíl na konzervování těchto nespravedlivých a zlo působících společenských pořádků a zapojit se aktivně do budování pořádků spravedlivých, „především přímluvnou modlitbou, ale i úsilím rukou a

¹²² Usnesení XVI. synodu č. 24, arch. svazek XVI. synod.

¹²³ Pozdrav prezidentovi Klementu Gottwaldovi, arch. složka I/7, s. 1.

¹²⁴ Proslov synodního seniora V. Hájka na X. synodu, zápis z druhého zasedání, arch. složka I/7, s. 3.

¹²⁵ Poselství X. synodu sborům, arch. složka I/7, s. 2.

podporou všeho dobrého díla.¹²⁶ Poselství se opět dovolává slibu věrnosti všech duchovních ČCE režimu, které je zárukou loajality. Dále pak proklamace zdůrazňuje nutnost „boje za mír“. Církev by měla po boku vůdčích sil režimu (který nutí do zbraně i ty, jimž to svědomí zakazuje) bojovat za mír a také „rozpoznávat, které síly jej ohrožují“.¹²⁷

Na témže synodu přednáší pak děkan KEBF prof. J. L. Hromádka proslov (jakousi předmluvu k rezoluci Poslání církve v dnešní době, vypracovanou kolektivem profesorů KEBF), jenž zdůrazňuje především nutnost nestát se sběrnou protirežimní reakce, pomáhat těm, kdo pomoc potřebují, i těm, kdo jsou stíhaní z politických důvodů. Dle Hromádky se církev musí stavět vůči všemu, co je nespravedlivé, i když je to pro ni těžké a ohrožující. Církev dle Hromádky nesmí mlčet jen kvůli svému špatnému svědomí, ani beztřídní společnost nesmí zůstat bez kritického hlasu církve, pravá církev dle projevu nezanikne se zánikem starých pořádků – má své místo v každé dějinné situaci a společenském řádu, neboť saturuje společnost morálními hodnotami, jež si tato ze sebe samé odvodit nedokáže.

My jsme církví Kristovou, která má nejenom úkol, aby shromažďovala lidi kolem slova božího, má úkol, aby mluvila proti všemu, co je nespravedlivé, špatné a zlé. Jak to uděláme, aby nám bylo rozuměno? Když tak děláme, že to jsou důvody víry, které nás vedou? Toto konat s velkou otevřeností a čestností je velmi těžké. Po analýze bychom zjistili, že mnozí lidé – faráři – mlčí, protože nemají čisté svědomí. Procházíme dobou veliké zkoušky. Je otázka, zda obstojíme v tomto velkém zápase. Jestliže my prohrajeme, mají pravdu ti, kteří prohlašují, že náboženství a církev je dočasným zjevem, který se stane zbytečným, až se uskuteční spravedlivý sociální řád, socialismus – komunismus, pak my toho budeme vinni, poněvadž jsme nebyli dost věrní. Budeme s tím muset zápasit pozitivní věrou. V každé společnosti je místo pro církev Kristovu. Ani společnost neobstojí, jestliže tady nebudou mravní síly, které plynou z církve Kristovy.¹²⁸

Již na synodu XI. (1953) však zpráva Synodní rady¹²⁹ obsahuje nebezpečnou tezi vyřčenou exekutivním činitelem na minulém synodu – totiž že poslání církve je „ryze náboženské“¹³⁰. Dále ve zprávě pro synod SR ujišťuje, že vztah církve a ÚVC je dobrý a vše je řešeno ke vzájemné spokojenosti. „Je v intencích naší zvěsti, když vedeme naše bratry a sestry k poctivé práci na každém úseku“¹³¹, uvádí se ve zprávě. „Naše víra nás vede

¹²⁶ Op. cit., s. 2.

¹²⁷ Ibidem.

¹²⁸ Hromádkova předmluva k Poslání církve v naší době, arch. složka I/8, s. 2.

¹²⁹ Zpráva Synodní rady pro XI. synod, arch. složka I/8, s. 1.

¹³⁰ Ibidem.

¹³¹ Ibidem.

k údernictví, k boji za mír a proti válečným štváčům¹³², opakuje zpráva SR již na minulém synodu užité, režim chlácholící zaklínadlo.

Na témže církevním shromáždění ovšem vystupuje se svým Poselstvím zahraničním bratřím protestantským J. L. Hromádka, který narozdíl od SR neopouští svou koncepci církve jako společensky činného faktoru, ba dokonce faktoru avantgardně revolučního. Hromádka se hrozí toho, že by se církev stala „útočištěm zbabělosti“¹³³, pokud by se skrývala za hráze institucí, dogmat, společenských tradic a přeslechla tak Boží volání, jež stojí nad všemi těmito útvary. Církev si musí uvědomit, že „jít proti dějinám je bláhové“¹³⁴.

Hromádka na synodu důtklivě nabádá církve, aby „stála oběma nohama na zemi“¹³⁵ a učila se od těch, kdo jsou v čele všech společenských změn, tedy od komunistů (rozumějme od ideálů, jimiž jsou poháněni). Hromádkovi jde ústředně o to, „aby svět pochopil, že když vyznáváme Ježíše Krista, je to to nejrevolučnější, co může být.“¹³⁶ Záleží mu na tom, „abychom nepokulhávali za komunisty, nýbrž kráčeli daleko vpředu a byli duchem těchto změn.“¹³⁷

V poslání XI. synodu sborů a údům ČCE je pak opětovně zdůrazněna potřeba světového míru a role ČCE v boji za tento mír. „Nepřispívejme svou ustrašenou lhostejností k rozpoutání války, postavme se do řady těch, kdo bojují za mír“, apeluje se ve zmíněném poselství.

Synod XIII. (1959) zůstává, pokud jde o vize postavení církve ve společnosti, na stejných pozicích jako synod XI.¹³⁸, a to jak v synodem odhlasovaných rezolucích, tak ve vyjádřeních diskutujících, a především stále ještě nejvlivnějšího bohoslovce ČCE – J. L. Hromádky.

Ve zprávě SR ČCE¹³⁹ opět nalezneme ujišťování, že se církev vždy loajálně vztahovala k lidovědemokratickému zřízení a podílela se na budovatelském úsilí. SR ve zkoumané zprávě synodu uvádí: „vedeme své členy k naprosté loajalitě k našemu státnímu zřízení“ a rovněž prohlašuje, že „veřejná činnost církve se týkala hlavně práce mírové“; tím se zpráva SR, co se týče našeho tématu místa a role církve ve společnosti, vyčerpává.

Ve svém referátu¹⁴⁰ na zmíněném synodu se pak J. L. Hromádka, stále věrný svému přesvědčení o možnosti smysluplného soužití reálného marxismu-leninismu a křesťanství, zabývá postavením a rolí církve ve společnosti

¹³² Ibidem.

¹³³ *Poselství zahraničním bratřím protestantským*, arch. složka I/8, s. 1.

¹³⁴ Op. cit., s. 2.

¹³⁵ Op. cit., s. 1.

¹³⁶ Op. cit., s. 2.

¹³⁷ Ibidem.

¹³⁸ Na synodu XII. se problém postavení a role církve ve společnosti netematizuje (pozn. M. K.).

¹³⁹ Zpráva SR ČCE XIII. synodu, arch. svazek XIII. synod.

¹⁴⁰ Projev J. L. Hromádky ke XIII. synodu, arch. svazek XIII. synod.

určované ateistickou ideologií a protináboženskou propagandou. Hromádka je přesvědčen a stále opakuje, že se církev ani za těchto otevřeně nepřátelských vnějších podmínek nastolených komunistickým režimem nesmí nechat zahnat do tzv. reakční opozice. I za takovéto nepříznivé situace (za tlaku režimní ideologie) je dle Hromádky třeba, aby církev vyznávala: „rozumíme velkým cílům lépe než komunisté“.¹⁴¹ Dle Hromádky „musíme bojovat proti zakořeněnému názoru, že komunisté jsou naši nepřátelé“. Církev stojí a padá s tím, že se snaží každému zprostředkovat, kdo je Ježíš Kristus, Pán církve a nastolitel pravých revolučních pořádků, a to se v Hromádkově intenci týká i komunistů – „i jim jsme to dlužni“.¹⁴²

Na synodu XIV. se probírané téma objeví především v projevu děkana Hromádky nazvaném případně Co jsme jako věřící údově dlužni tomuto světu. Zde Hromádka rozvíjí myšlenku, že i církev je odpovědná za probíhající přestavbu společnosti, z níž nemůže a nesmí utéci. Přeměna společenských pořádků, která se děje a na které má církev svou účast, však není něco, čím má vše skončit, není cílem sama o sobě. Vydobyté nové společenské pořádky je naopak třeba chránit před zkažeností a porušeností – a to je dle Hromádky úkol církve. Z církve musejí vycházet lidé, již jsou tohoto ozdravného, kritického, ochranného působení schopni.

Tématu se dále dotýká projev synodního seniora V. Hájka o stavu církve, v němž se však opět jen velmi opatrně konstatuje, že věřící církve českobratrské vydávají svědectví víry svou přičinlivostí a pracovitostí ve společnosti. Synodní senior však hned nato ve své zprávě vyjadřuje obavu, že i všchnu pracovitost a údernictví církevních úřadů by mohla zničit válka, a také proto se podle něj ČCE angažuje v mírových iniciativách, což implicitně označuje synodní senior za ústřední téma služby církve společnosti, za jakýsi hlavní bod jejího společenského působení.

Na toto poněkud zjednodušené chápání služby církve společnosti – už po tolikáté opakované – reaguje v diskusi farář Karel Matějka vyjádřením podle všeho rozšířené obavy některých úřadů církve, aby se totiž nezaměřovalo evangelium Ježíše Krista za práci pro mír, neboť z vnějších projevů se to tak může jevit. Zaměňování zvěstování evangelia světu (kterým je církev Kristova povinována a jež dělá církev církví) za mírovou práci by mohlo být dle Matějky pro církev osudové.¹⁴³

Na XV. synodu bude středem našeho zájmu Návrh nových zásad ČCE v autorství J. L. Hromádky a členů teologické komise. O místě církve ve státě a společnosti se v těchto nových Zásadách dozvídáme poměrně hodně. V oddíle

¹⁴¹ Op. cit., s. 1.

¹⁴² Op. cit., s. 2.

¹⁴³ Rozprava k návrhu č. 10 Západočeského seniorátu, zápis z druhého jednání XIV. synodu, arch. svazek XIV. synod, s. 6.

Křesťan a právní řád se Hromádkova komise vyjadřuje k postoji církve, resp. křesťana ke státu a k úloze, již na sebe tento musí vzít. Dle komise byla biblická víra vždy hrází proti zneužívání moci, a proto je povinností každého křesťana vystoupit proti každému mocenskému režimu, který přestává být ve službách člověka a stane se absolutistickým, totalitním (tj. přestává plnit funkci zajišťování lidských práv, spravedlnosti a pokojného života). Proti nespravedlivému právnímu řádu se křesťan dle svého svědomí smí odhodlat i k revoluci. Odpovědnost církve, jednotlivých křesťanů a vůbec každého občana pak dle Zásad je „dbát o to, aby stát ostříhal meze své moci.“¹⁴⁴ Dle Hromádkových Zásad „poslušnost Bohu činí člověka svobodným ke každé autoritě, která zapomíná na milosrdenství a která potlačuje hlas svědomí.“¹⁴⁵ Vztah křesťana ke státu spojuje dle dokumentu důraz na důstojnost a svobodu člověka a úzkostlivou odpovědnost sloužit lidské společnosti.

Církev se pak dle zmiňovaných zásad nesmí nikdy stahovat do svých hradeb, aby chránila svůj provoz a své tradice bez zájmu o lidskou společnost a odpovědnosti k ní. Církev žije v opravdové solidaritě s člověkem, a přitom odpírá nárokům, jež znetvářejí její duchovní poslání, nárokům, které se přičí jejímu mravnímu vědomí a které neodpovídají venkoncem ani smyslu a podstatě státu. Církev loajální státu (resp. jeho podstatě a smyslu) a přitom naprosto poslušná Pána tak dle dokumentu ozdravuje společenské vztahy ve státě a stát samotný.

Na XVI. synodu (1969), konaném v atmosféře všeobecného politického uvolnění, je pak pro naše téma místa církve ve společnosti důležitá především skutečnost, že církev na synodu nejen promýšlí, jaké místo by ve stávající společnosti měla zaujmout a v jaké roli, ale především se snaží působit na společnost praktickými kroky – zejména rezolucemi, jimiž se na ni obrací – a tak se pokouší plnit svou funkci a poslání, jež ku společnosti má.

Církev se na XVI. synodu poznenáhlu dokáže vyjadřovat i k věcem čistě politickým, memorandem protestuje proti okupaci Československa spřátelenými armádami, jiným memorandem ČCE protestuje proti zastavování obrodného procesu a celospolečenské rezignaci a apatii a staví se za politické vůdce Pražského jara, horuje za program socialismu s lidskou tváří, požaduje nápravu minulých křivd a pokřiveného vztahu státu k církvím.

Podstatné je také, že církev na XVI. synodu hodnotí svou roli ve společnosti a uchovávání svého poslání vůči ní v uplynulé době omezené svobody a politického útlaku a střízlivě shledává, že nedokázala býti společnosti dostatečně platnou, a to nejen kvůli vnější nemožnosti, ale rovněž díky nedostatečné odvaze, přílišnému strachu a nedostatku opravdové odpovědnosti

¹⁴⁴ Návrh nových Zásad Českobratrské církve evangelické, arch. svazek XV. synod, s. 7.

¹⁴⁵ Op. cit., s. 7.

za společnost, režimem v praxi humanitními ideály pohrdajícím významně válcovanou. Tyto skutečnosti vedou církev k pokání.

V uplynulém třiletí jsme prošli obdobím, v němž v našem národním životě přišla zase ke cti pravda, jakkoli byla často bolestná. Kladla i nám jako církvi otázky, zda jsme při ní stáli, když byla v pohrdání; zda jsme se zastávali ponižovaných, zda jsme byli ochotni přinášet oběti a nasazovat vlastní kůži, když se dala druhým křivda. Kdo z nás tu obstojí před tímto pronikavým pohledem? Pokud jde o synodní radu, není snad neskromné říci alespoň její snahu. Nechtěla být zbabělá, ponižovat se před mocnými a nahrávat těm, kteří církev hubili. Nechceme také říci, že byla velmi statečná a dovedla říci vždy pravé slovo. (...) Nechceme proto říci, že učinila všechno, co mohla. Snažila se však zachovat si tvář, aby se nemusela stydět před svou církví, i když spolu se svou církví se sklání v zahanbení a pokání před svým Pánem.¹⁴⁶

V synodní rezoluci, jež je nazvána *Výhledy pro církev*, pak synod precizně formuluje roli církve ve světě a společnosti, a to jak z hlediska obecného, tak také z hlediska současné situace politicko-společenské.

Tak dokáže synod říci, že církev má specifické určení, jež nelze zaměnit žádným určením jiným, partikulárním, přitom se však dle rezoluce stýkají její úkoly a její snahy s každým úsilím, „které opravdově zápasí o nového člověka a nový svět.“¹⁴⁷ Synod v rezoluci zcela odmítá, aby se církev uzavírala do sebe a oddělovala se od světa, jak se to ovšem dělo v letech jejího administrativního omezování ze strany státu. „Je tu – jako církev – pro druhé a spolu s ostatními hledá, aby svým obdarováním pomáhala a zachraňovala. A i když je vázána na tajemství kříže a vzkříšení, snaží se srozumitelně mluvit a přesvědčivě jednat.“¹⁴⁸

Z poslušnosti Slova Božího pak dle synodní rezoluce vyplývají mj. následující společenské úkoly: „Veřejně se hlásit k politickému, hospodářskému, kulturnímu, sociálnímu rozvoji a pokroku našeho společného života, všestranně mu pomáhat a hledat pokoj mezi lidmi a národy.“ Dále chce církev dle dokumentu ve společenském měřítku „bojovat za poctivost k sobě i k druhým“ a v kulturní sféře pak „sledovat kulturní život ve všech jeho oblastech, kriticky jej hodnotit a angažovat se v něm“.

Značné důležitosti je pro téma postavení a role církve ve státě a společnosti dokument *Politická odpovědnost církve v domácí situaci i v mezinárodním měřítku*, vypracovaný pro XVI. synod teologickou komisí složenou především z učitelů KEBF.

V něm je církev ve vztahu ke státu chápána jako subjekt, který tím, že vyznává univerzálnost vlády Ježíše Krista, deklaruje zároveň, že žádná lidská

¹⁴⁶ *Zpráva SR o plnění usnesení XV. synodu*, arch. složka XVI. synod, s. 2.

¹⁴⁷ *Rezoluce Výhledy pro církev*, arch. složka XVI. synod, s. 3.

¹⁴⁸ *Ibidem*.

pospolitost nemá právo pokládat se za dokonalou (absolutizovat se) – což je základní předpoklad odpovědnosti za uspořádání pospolitého života. Dle zkoumaného elaborátu tak „církve nepřímou vnášejí do politické oblasti mravní hlediska a každou pospolitost tím vystavila neodbytné otázce, jak se vypořádat s problémem slabých, nemocných, hladových a ponížených.“¹⁴⁹

Tento evangelijní pohled – totiž že stát neoplývá žádnou samostatnou autoritou, nýbrž jen autoritou odvozenou od své služby – pak dle dokumentu, ač zatemňován církevním klerikalismem a konzervativismem a nejrůznějšími politickými ideologiemi, pronikl skrze staletí díky mnoha reformním hnutím (církevním i necírkevním) až do současnosti a v sekularizované podobě se promítá do demokratických snah, „jež nejsou jmenovitě křesťansky předznamenány, nicméně jsou aplikací Ježíšových slov“¹⁵⁰. Proti vší zbabělosti církve vystoupit proti absolutistickým a totalitním nárokům státu (v konkrétní dějinné situaci pak komunistického režimu) je namířena průzračná formulace elaborátu: „Zápas o tuto služebnou autoritu státu je úkolem odpovědné společnosti, živého křesťanství pak zejména.“¹⁵¹ Podle českobratrských teologů, již memorandum vypracovali, mají tedy v první řadě křesťané bojovat proti státu, který přesáhne onu hranici služebného pořádku a začne uplatňovat na své občany totalitární nároky.

Dle memoranda tedy z výše zmíněného vyplývá, že církve nestojí nad vztahy tohoto světa ani mimo ně, „ale je také zařazena do vztahů a krizí pospolitého života“.¹⁵² Komise tedy varuje, že oné spoluodpovědnosti za to, aby politika měla pouze služebnou povahu, a úkolu „chránit před zabsolutněním a sebezbožštěním jakoukoliv autoritu vůbec – státní, společenskou i církevní“¹⁵³ – se vyznávající církve nemůže vzdát. Církve musí být dle memoranda společensky aktivní, má zasahovat do politického dění, má se podílet na zákonodárném procesu, a to ne pouze pokud jde o její sebezáchovu, nýbrž také aby naplňovala svou funkci sloužit pravdě a lidem. Podle autorů elaborátu to ovšem neznamená, že by církve měla k plnění těchto funkcí užívat mocenských prostředků, prolínat se státní mocí či organizovat vlastní křesťanskou politickou stranu. Je však povinna vystupovat „aktuálně situačními výzvami, podněty, žádostmi (peticemi) a protesty“.¹⁵⁴ Předpokladem k tomu je dle komise především soustředění se na tzv. politiku nepřímou – tzn. vychovávat své údy k pravdomluvnosti, samostatnosti,

¹⁴⁹ Elaborát *Politická odpovědnost v domácí situaci i v mezinárodním měřítku*, arch. složka XVI. synod, s. 2.

¹⁵⁰ Op. cit., s. 3.

¹⁵¹ Ibidem.

¹⁵² Ibidem, s. 4.

¹⁵³ Ibidem.

¹⁵⁴ Ibidem, s. 3.

demokratičnosti a statečnosti. Tímto způsobem se má dle memoranda každý křesťan zařadit do politické struktury státu – tedy uznávat autoritu služebného státu a vystupovat proti jeho zvlášti, k čemuž má nezpochybnitelnou míru: službu lidem a pravdě.

Velmi podnětná a tehdejší situaci církve dobře charakterizující jsou doporučení, jež teologické memorandum dává „všem, kdo se hlásí k osvobozujícímu evangelium Ježíše Krista“.¹⁵⁵

Zde stojí za to citovat, jaký je dle československých teologů úkol církve vzhledem k sociálně-politickým výzvám, jimž musí v únoru 1969 čelit:

- oprošťovat se od ideologických pohledů všeho druhu a přecházet stále více k pohledům kritickým, to jest nevnučovat skutečnosti předem stanovená schémata, ale snažit se poctivým rozumovým rozbořením dobírat se reálným vztahům mezi společenskými a hospodářskými jevy
- pomáhat věcným kritickým rozbořením odhalovat na všech úrovních řízení společnosti každou myšlenkovou prázdnotu a frážovitost
- podporovat pozitivní programy reformy společenských a hospodářských struktur, opírajících se o seriózní výsledky činnosti lidského rozumu, Božího daru člověku
- bojovat proti formalismu jako nejnebezpečnějšímu faktoru vnitřního rozkladu naší společnosti
- v souladu se střízlivým, ale hluboce zhodnocujícím evangelijním pohledem na člověka a jeho poslání vzpírat se jakékoli manipulaci s lidmi
- s pochopením a vnitřní účastí podpořit úsilí naší komunistické strany v její dnešní snaze vést naši společnost postupně k socialismu s lidskou tváří
- při budování nového politického systému je třeba zaměřit se na postupné vytváření přímé demokracie, to jest v praxi podporovat vznikající prvky občanské samosprávy všude tam, kde jsou pro to mezi lidmi duchovní předpoklady, odpovědnost a odvaha.¹⁵⁶

Memorandum dokáže tedy po mnoha letech mlčení k politickým deformacím a veletočům v situaci uvolnění vnějších hrozeb církvi formulovat zcela transparentně a konkrétně, co je v politickém vývoji vzhledem k měřítku vší politiky (služba lidem a pravdě) dobré a co by křesťané měli vzhledem ke svému přesvědčení podporovat, a co je naopak vzhledem k onomu měřítku nedobré, ba zlé, a čemu je tedy třeba se pro křesťanské přesvědčení a vyznání vzepřít.

Dalším výrazným hlasem na XVI. synodu, jemuž leží na srdci právě místo církve ve společnosti a její společenská funkce, je dopis studentů KEBF XVI. synodu. Ti v dopise předneseném na synodním shromáždění obviňují vedení církve, že místo aby dalo přednost hlasu svědomí a volněji interpretovalo církevními zákony z dob největší nesvobody zdeformované církevní zřízení, raději hlas svědomí umlčuje a přizpůsobuje se vůli mocných. (Konkrétně mají studenti na mysli především smířenost s nesvobodou volby nového církevního

¹⁵⁵ Op. cit., s. 8.

¹⁵⁶ Ibidem, s. 8–9.

vedení, jež se koná podle stále platných církevních zákonů, resp. dle pozdějších vládních prováděcích nařízení, které církev zbavují autonomie a svobody a staví ji pod důkladný dozor totalitního režimu.)

Dále se zmíněný dopis vyjadřuje k faktu, že přes veškerou rétoriku některých prominentních teologů a nyní i celého církevního vedení se v přítomné době církev nenachází v popředí boje „za svá základní práva a spravedlnost mezi lidmi“, ale poslušně stojí za hranicemi, které jí byly nadekretovány v době největšího útlaku a nesvobody.¹⁵⁷

My, kteří k vám hovoříme, se hluboce stydíme za to, že nejprogresivnější síly v národě nenalzáme v obecenství církví, ale mezi spisovateli, novináři, odboráři atd., kteří neváhají se zasazovat o své přesvědčení, o věci týkající se nás všech, hájit právo, pravdu a spravedlnost a riskovat tím i svou existenci. Domníváme se, že církev, která je skutečnou svědkyní Kristovy pravdy, nemůže vegetovat na okraji všeho dění a vyčkávat v ústraní těchto zápasů, protože žije z naděje a zaslíbení Pána, který ji neopouští do skonání světa. Zdá se nám, že jako církev jsme falešně poslušní, raději zdůvodňujeme, než riskujeme, neodvažujeme se překračovat hranice, které jsme si jednou vytkli nebo které nám vymezili jiní. Nejde o to prosazovat se za každou cenu, hledat výhody pro sebe, žádat vlastní prospěch, ale stát pevně za tím, čemu věříme, se všemi důsledky, které z víry plynou, bez ohledu na účelnost a přízeň mocnějších, a to odvážně a nekompromisně. Potom bychom se snad nemuseli cítit zahanbováni a naše církevní práce nebude předznamenána pudem sebezáchovy.¹⁵⁸

Dalším dokumentem XVI. synodu, jenž je důležitý pro pochopení toho, jak ČCE chápe své místo ve státě, je poselství synodu adresované nejširší veřejnosti, nazvané Synod svému národu. V něm církev (ústy svého nejvyššího orgánu – synodu) jak zmíněno výše neřeší teoretickou otázku svého místa a svých kompetencí, ale čile svou funkci plní a svých kompetencí užívá, aniž by se ptala, kde jsou její hranice určené režimními nařízeními či co jí bude či nebude povoleno úřady pro církevní dozor. Církev, jsouc vedena vyznavačskou přímostí a odvahou k boji za pravdu, v rezoluci dokáže volat na poplach, říkouc, že je vážně ohrožena existence národa, a to jak „z vnitřku polopravdami, tak z vnějšku hrozbou násilí.“¹⁵⁹ Oceňuje nepoddajnost těch, kteří vedou obrodný proces přes všechny těžkosti kupředu, kladně hodnotí citlivost národa vůči pravdě a její nenásilné hájení, jak se to projevilo po lednu 68 a zvláště ve dnech srpnových. Dokáže pojmenovat příčiny hluboké sociální a politické krize, v níž se společnost po letech komunistické vlády dostala. Odvážně odhaluje kořeny této krize, když konstatuje, že „ve jménu socialismu, který byl zamýšlen jako řád nejhumánnější, byly po léta páčány činy namířené v různých podobách

¹⁵⁷ *Dopis studentů KEBF XVI. synodu*, arch. složka XVI. synod, s. 1.

¹⁵⁸ *Ibidem*.

¹⁵⁹ *Synod svému národu*, arch. složka XVI. synod, s. 1.

proti základům lidství“.¹⁶⁰ Církev v poselství dále protestuje proti okupaci státu cizími vojsky a kritizuje všechny politické důsledky, jež z tohoto agresivního útoku na polednový demokratizační proces vyplývají. Při tom všem má církev na mysli především pravdu, jež se dostává krizovým vývojem stále více do ohrožení a nebezpečí, že se od ní národ opět nechá větším či menším násilím odvést. Církev se snaží vyburcovat čím dál tím rezignovanější, lhostejnější a zúskostněnější československou společnost, když popisuje hloubku celospolečenské krize, jak je možno ji odhalit v únoru 1969:

Nejvážnějším projevem této krize je, že „pravda přestává být pravdou“ a že se věci nenazývají pravými jmény. Jsme v nebezpečí, že sami začneme uznávat, že mír nelze upevňovat jinak než zvyšováním vojenského potenciálu, že se k svobodě dostaneme přes cenzuru, že internacionalismus znamená podrobit se zájmům velmocí. Otřesné je, že to, co jedni považují za bezpráví a křivdu, někteří nazývají bratrskou pomocí.

Toto všechno rozkládá snahu o vnitřní pravdivost, otupuje svědomí, křiví páteř. Snadno se pak podléhá náladám, že máme-li fyzicky přežít, je potřeba přijmout tuto situaci jako realitu a omezit se na spotřební život.¹⁶¹

Pro sebe samu pak vidí církev v nastalé krizi soud, skrze nějž se však přibližuje i osvobozující milost Kristova a „naděje, která činí nemožné možným“.¹⁶² V této naději, apeluje synod, už církev nikdy nesmí přestat vidět věci tak, jak jsou, a nesmí přestat rozeznávat svým měřítkem víry pravdu od lži. „Nemůžeme a nechceme se navzájem vmanipulovávat do postojů, které nezastáváme, nechceme volit za své představitele lidi, kterým nevěříme, a odmítáme potlačování věcné kritiky ideologickými schématy“¹⁶³, deklaruje synod v poselství.

Církev tu svým prohlášením dává najevo, že se považuje za pevnou a sebevědomou součást společnosti, na jejíž obranu proti vnitřnímu nebezpečí lži a vnějšímu nebezpečí útlu a znesvobodňování chce svým kritickým a vyznávajícím hlasem vystupovat.

Významným počinem XVI. synodu majícím relevantnost pro téma místa církve ve státě a společnosti je zajisté Poselství XVI. synodu sborům. Zde církev vyznává, že své místo ve společnosti v minulých letech neobhájila a na mnohé své funkce, jimiž společnosti má sloužit a tak svědčit o pravdě, na niž se odvolává, rezignovala.

Vyznáváme, že i naše církev v tlaku minulých let v mnohém neobstála; příliš podléhala pocitu únavy a křivdy, ztrácela svou vnitřní svobodu i schopnost misie, splatila povinnou daň kultu moci, nedržela strážnou službu proti ovládnutí člověka organizací. Vyčerpávala

¹⁶⁰ Op. cit, s. 1.

¹⁶¹ Ibidem, s. 2.

¹⁶² Ibidem.

¹⁶³ Ibidem.

své síly v obhajobě vlastního existenčního minima, takže ve svém celku nebyla kvasem a svědomím společnosti.

Církev však čerpá oprávnění své existence uprostřed společnosti z funkce, kterou vůči ní plní.¹⁶⁴

Synod v poselství dále nabádá sbory, aby církev byla tím, kdo orientuje společnost k pravdě, kdo odhaluje každou lež a manipulaci, a neméně tím, kdo dbá o ty, kdo jsou slabí, zavržení a „kdo se octlí v soukolí společenských mechanismů“:

Chraňte svou vnitřní svobodu a čistotu své řeči. Neuchylujte se k polopravdám a neuzavírejte kompromisy se svým svědomím. Ve všem se chovejte jako Boží služebníci. Pamatujte, že neplatí výjimky od úzké cesty následování. Odpovědnost vůči pánu církve je zároveň a nerozdílně i odpovědností občanskou.¹⁶⁵

3.3 Teologická reflexe řešení představených problémů

3.3.1 Teologická praxe církve ve vztahu k revolučním společenským změnám

Zdá se, že teologická praxe církve po převzetí moci ve státě komunistickou stranou do jisté míry trpí dějinným fatalismem a jistou (avšak teologickými argumenty nepodloženou) důvěrou, že dějinné zvraty, k nimž v oné době dochází, jsou jakýmsi Božím úmyslem, vykonávaným dějinnými Božími nástroji. Církev tak ústy synodů (pod značným vlivem teologie a společenského angažmá J. L. Hromádky) chápe teologicky současný dějinný vývoj státu a společnosti jako nutný, člověku a světu ve své podstatě prospěšný, neboť od Boha daný, jemuž by bylo bláhové a nerozumné se vzpouzet. To, co se děje, je správný krok směrem k růstu Božího království, dává najevo teologická praxe církve. Na rozdíl od vyjádření předúnorových, která se odvážila klást kritické otázky snahám o změnu společenského řádu, odhalovala jejich slabiny a trvala na duchovním základě nového pořádku,

¹⁶⁴ Poselství XVI. synodu sborům, arch. složka. XVI. synod, s. 1.

¹⁶⁵ Ibidem, s. 2.

vycházejícím z křesťanských hodnot a reformačního učení,¹⁶⁶ vyjádření poučující postrádají tuto kritickou dimenzi a napořád se snaží nacházet toliko jakýsi modus vivendi s režimem, který je otevřeně proticírkevní a křesťanské hodnoty a ideje lidských práv, jež z nich vycházejí, od počátku pošlapává. Církev si v synodních memorandech a rezolucích (ba i v jednáních synodů) jakoby zapoví položit otázku, zda pouhé změny sociálních pořádků (v komunistickém revolučním pojetí) někam vedou a ideály, kterým křesťané mohou přitakat – jako např. sociální spravedlnost, beztřídní společnost – nejsou zde zneužity politickou ideologií a stranou, jež chce uchopit moc a ovládat stát i svědomí jeho občanů.

Ve shora zmíněných vyjádřeních jako by si církve do jisté míry zabsolutizovala, glorifikovala ony ideály a cíle, které nový režim vyhlásil jako povinné a závazné, a z těchto důvodů dokáže stát toliko na stanovisku tzv. „kritické loajality“ – což znamená přitakat nové společenské realitě a cílům nového pořádku a omezit se pouze na dílčí, podstatu nového režimu nezpochybňující kritiku některých dopadů oné státní praxe a to ještě ve značně loajální, opatrné formě.

Pozoruhodná je skutečnost, že synody ve svých rezolucích zcela akceptují Hromádkovu tezi, že by pro církve bylo fatální a bláhové jít proti dějinám, nepřijmout revoluční proměny společenských pořádků jako nutné a pro lidský rod blahodárné. Ovšem může tato implicitně stále přítomná teze obstát před ostrou kritikou pod Božím Slovem stojícího teologického myšlení? Obstojí absolutizování dějinných skutečností a sociálních zvrátů před kritickým protestantským principem, jenž nemůže uznávat žádné jiné normy a žádného jiného východiska než nad všemi společenskými řády a nad veškerým dějinným vývojem a pozitivními i negativními dějinnými zlomy stojící Boží Slovo? A smí církve Ježíše Krista, jehož uznává jako svého jediného Pána a jedinou nade vším stvořením stojící autoritu, vyjmout část dějinné skutečnosti či některý společenský útvar či utváření z kritického evangelijního, vše pod soud samého Boha stavícího pohledu?

Není fatalistický a smiřující se pohled na lidské dějiny (a dějiny jsou a v křesťanském pohledu musí být vždy hodnoceny jako lidské, božskými absolutními atributy neoplývající) společenský a politický vývoj v rozporu s křesťanskou odvahou a odhodláním odhalovat vše, co se falešně absolutizuje a neoprávněně si nárokuje poslušnost a spoutává lidská svědomí? Z církevních prohlášení je zjevné, že církve nemá dost odvahy inkorporovat do utváření svého vztahu ke státu a společnosti také další, relevantnější Hromádkovy teze, totiž, že křesťané by měli přijmout ony změny společenského pořádku působené komunisty, avšak zároveň se neúnavně snažit být jejich duchem,

¹⁶⁶ Viz jednání IX. Synodu.

domýšlet je a v případě, že vedou k důsledkům v rozporu s duchem evangelia a Božími řády, nebát se je napravovat, chránit před zkažením.

Ježíš Kristus je to nejrevolučnější, co může být – to je Hromádkova teze. Je třeba toto vysvětlit i komunistům a touto revolučností Ježíše Krista neustále poměřovat společenskou revoluci lidskou. Církev ve svých synodních jednáních a rezolucích tento pohled neuplatňuje, jako celek nedokáže vystoupit tak odvážně a radikálně jako Hromádka, pro něhož rezignace křesťanů na kritiku a úsilí o duchovní vůdcovství společenských změn znamenalo by zapření evangelia a ignorování Božího nároku na společenské utváření.

Církev však až do XV. Synodu (1966) opravdu rezignuje na vyjadřování kritických postojů ke společenskému a politickému vývoji ve státě a omezuje se pouze na přitakávání komunisty deklarovanému úsilí o spravedlivou socialistickou společnost, které je však v příkrém rozporu s politickou praxí vládnoucích činitelů. Tento rozpor – onu kazící se, puchřící revoluční společenskou změnu – synody zmíněné doby nevidí, nezmiňují, nezabývají se jí. Vyjadřují se napořád velmi úzkostně (ve snaze, aby nebyly považovány za disidentskou reakční opozici) pouze k idejím a ušlechtilým cílům, deklarovaným komunistickou mocí, nikoliv k politické praxi, jež má k oněm propagovaným a dokola omílaným cílům na hony daleko a jež je založena na hodnotách, cílech a touhách zcela jiných než oněch deklarovaných a na piedestal postavených.

Zdá se, že deklarovaný poměr ČCE k nominálně lidovědemokratickému a později socialistickému společenskému zřízení, vyjádřený v zachycených jednáních a rezolucích synodů (od X. v roce 1950 do XIV. v roce 1963), není založen na autentické zkušenosti církve s hluboce nehumánní a bezprávnou mocenskou praxí vládnoucích a administrativní režimní perzekucí církve samé. Je důvodné se domnívat, že souhlasná a nekritická stanoviska synodů ke státní politické a společenské praxi byla důsledkem rezignace na teologickou důslednost v řešení problému pro církev existenčně ohrožujícího. (Nesmíme zapomenout, že jakákoli kritika režimu byla jím samým hodnocena jako reakce a vlastizrada a nevybíravě sankcionována.) Máme tedy za to, že autentický teologicky založený poměr ke státu a vládnoucímu společensko-politickému režimu církev v synodních dokumentech ani jednáních nevyjadřuje, snažíc si uchovat svou institucionální státem jakž takž tolerovanou existenci a usilujíc o to, nedostat se s komunistickým státem do konfliktu.

Výraznou změnu v uplatnění protestantského kritického principu a teologické důslednosti v problematice vztahu církve a státu znamenal XV. a především XVI. synod, kde si církev v rezolucích dovolí odhalit politickou a společenskou praxi vládnoucího režimu jako odporující evangelijnímu a duchu neslučitelnou s Božími řády. Dokáže deklarovat jeho nehumánní a lidskou svobodou a idejemi lidských práv pohrdající atributy a volá po nápravě.

Zlepšené vnější podmínky znamenající zmírnění útlaku a nesvobody tedy přimějí synody k odvaze k pravdě a skutečné kritické loajalitě ke státu, v němž církev dlí a o jejíž společnost má starost. Ke slovu se tak dostává postoj, jenž stojí pouze pod autoritou Božího Slova, usvědčuje všechny absolutizující se autority lidské (byť na sebekrásnějších idejích postavené) za autority falešné, vzpírající se Božímu Slovu a deformující lidskou svobodu.

3.3.2 Teologická praxe církve a služba společnosti v totalitním státě

Pokud jde o teologické pojetí služby církve společnosti, vychází toto do značné míry z výše zmiňovaného neautenticky pojatého poměru církve ke státu a novým revolučním pořádkům (míněno je období od X. synodu v roce 1950 do XIV. synodu v roce 1963). Zatímco v projevech profesora Hromádky najdeme vyznavačská slova a teze o církvi jako avantgardnímu elementu všech společenských změn, elementu, který udílí změnám, které provádějí komunisté, smysl a ducha, kterého oni sami nedokáží dohlédnout, oficiální synodem schválené rezoluce působí dojmem rezignace a fatalistickým přístupem k útisku církve komunistickým režimem.

Tak Hromádka ve svých synodních projevech horuje pro církev, která stojí a padá s tím, že se snaží zprostředkovat každému, kdo je Ježíš Kristus, Pán církve a nastolitel pravých revolučních pořádků, což se v Hromádkově pojetí týká i komunistů – i jim je církev povinna svědectvím. Jen tak může dle Hromádky zůstat církev církví. Rovněž tak se dle Hromádky musí církev stavět proti všemu, co je nespravedlivé a znesvobodňující, manipulující se svobodou a svědomím lidí. Ani v beztřídní společnosti nesmí církev mlčet, ale vždy pomáhat těm, kdo jsou potřební, na nichž je pácháno bezpráví, i těm, kteří jsou stíhaní z politických důvodů. Biblická víra musí dle Hromádkova přesvědčení vést církev k tomu, aby se stávala hrází proti zneužívání moci, aby byla bdělým a aktivním kritickým hlasem uprostřed společnosti, jakýmsi jejím orientujícím bodem, zprostředkovatelem duchovních hodnot, jež udělují společnosti pravý smysl. Církev je dle Hromádky ve společnosti nepostradatelná a svým svědeckým hlasem chrání společnost před pádem do sebespokojenosti a zotročení absolutizovanými ideologiemi.

Synodní rezoluce a memoranda této Hromádkou deklarované odvahy nedosahují. Vycházejí jakoby z pozice poražených, poslušných a za každou cenu loajálních, kteří nechtějí vzbudit nevoli společnost ovládajícího režimu. O společenské funkci a poslání církve tak mluví napořád v teologicky mlhavých tezích, kterými se na jednu stranu snaží vyjádřit, že církev nerezignovala na své

nezadatelné poslání vůči společnosti, které vyplývá z její svědecké funkce a z dobrovolně přijaté odpovědnosti za společnost, v níž se nachází, na druhou stranu však neustále projevuje loajalitu státnímu režimu, jež si, jak bylo výše pověřeno, nedovolí kritizovat, jeho společenskou praxi nestaví pod Slovo, dostatečně mu nepřipomíná jeho pouze služebnou funkci a bezbožnost jeho totalitních nároků na člověka a společnost.

Církev se ve zmiňované době nechává zahnat do společenské izolace, není ve znesvobodňující atmosféře schopna ke společnosti promluvit, natož být duchem společenských změn. Svými rezolucemi pak synody z jakési zadní pozice toliko podporují cíle, jež vytkl vládnoucí režim, a deklarují svou hotovost se na vybojovávání těchto společenských cílů podílet. – Církev si tímto vytýká už jen jakousi pomocnou roli, v níž je hlavním prostředkem „přímluvná modlitba a práce rukou a podpora každého dobrého díla.“ V rezolucích lze pak zaznamenat, že synody zcela rezignují na kriticky-svědeckou společenskou funkci a nestaví státní společenskou a politickou praxi pod Slovo Boží, nepoměřují ji jím. Zcela proti Hromádkově explicitní řečené intenci, že církev musí být za všech okolností kritickým hlasem ve společnosti. O chránění vydobytých nových pořádků před zkažeností pak nemůže být ani řeči.

Církev žel přistupuje v intencích svých rezolucí na zcela protievangelijní požadavek moci, aby se soustředila jen na „práci náboženskou“, čímž režim rozumí naprosté mlčení církve k politickému a společenskému dění – a církev se až překvapivě bez námitek podvoluje. Avšak, co kdyby se nepodvolila? Měla by šanci působit na společnost? Nepropadla by se do ilegality, v níž by na společnost už neměla vliv prážádný? A mohla vůbec dostát Hromádkově požadavku být legální, oficiální a loajální a zároveň kritická, napravující, volající státní moc k pořádku a Božím řádům?

Ve značném kontrastu se zmiňovaným obdobím je doba XV. a XVI. synodu, kdy se církev jakoby probírá ze paralýzy, způsobené strachem a obavami o oficiální existenci v církvi nenakloněném státním režimu, a začíná si uvědomovat důležitost svého společenského poslání, důležitost svobodného zvěstování Slova Božího celé společnosti a kritiky znesvobodňujících a lidská svědomí devastujících praktik totalitního státu. Tak v nově vypracovaných Zásadách ČCE¹⁶⁷ synod schvaluje tezi, že proti nespravedlivému právnímu řádu se křesťan dle svého svědomí smí odhodlat i k revoluci, že odpovědnost církve, jednotlivých křesťanů a vůbec každého občana spočívá v tom, „dbát o

¹⁶⁷ *Zásady Českobratrské církve evangelické*, vypracoval J. L. Hromádka a Komise pro nové vyjádření víry, Praha: Synodní rada 1966.

to, aby stát ostříhal meze své moci.¹⁶⁸ Dále se dokáže postavit za formulaci, že „poslušnost Bohu činí člověka svobodným ke každé autoritě, která zapomíná na milosrdenství a která potlačuje hlas svědomí, a že vztah křesťana ke státu spojuje důraz na důstojnost a svobodu člověka a úzkostlivá odpovědnost sloužit lidské společnosti“.¹⁶⁹

Tak jako se XV. synod staví za jasně formulované poslání křesťanů a církve ve společnosti, dokáže hájit také prostor a svobodu pro toto poslání. Jednoznačně pak pojmenovává skutečnost státní praxe, která církev administrativně paralyzuje, a požaduje nápravu – svoboda svědomí církve a jednotlivých jejích úřadů je pro synod předpokladem ke smysluplné existenci církve ve svobodě pod Slovem Božím, ve svobodě k poslání, k němuž toto Slovo církve podněcuje.

Synod XVI., konaný za relativně svobodných vnějších podmínek, pak jen výše zmíněný vývoj a zcela otevřeně následuje a již bez obav o svou existenci klade státu požadavky nápravy poměrů, které v době minulé vedly k znesvobodňování svědomí lidí, bezprávnému jednání a absolutizování státní moci. Zároveň dokáže XVI. synod vyznat, že církev „neměla v těchto letech dost odvahy hájit svou svobodu zůstat církví činnou a že mlčela tam, kde se měla zasazovat o právo a spravedlnost a že své místo ve společnosti v minulých letech neobhájila a na mnohé své funkce, jimiž společnosti má sloužit a tak svědčit o pravdě, na niž se odvolává, rezignovala.“¹⁷⁰ Církev se tak po dvaceti letech odváží ústy synodu odhalovat pravou tvář společenských pořádků a politické praxe vládnoucích a zároveň nezastřeně a pravdivě, podrobuje sama sebe evangelijnímu kritickému pohledu, hodnotit své vlastní místo a vlastní jednání v těchto společenských a politických podmínkách.

¹⁶⁸ Op. cit., s. 90.

¹⁶⁹ Ibidem, s. 92.

¹⁷⁰ *Poselství XVI. synodu sborům*, arch. složka. XVI. synod, s. 1.

Závěr

V úvodu jsme si položili základní otázku, jež by nyní po deskripci a zhodnocení jednotlivých období vztahu Českobratrské církve evangelické ke státu a společnosti měla dojít svého zodpovězení. Je třeba povědět, že ona tři námi vytčená období mají svá specifika, a to pokud jde o vnější společenské podmínky, v nichž církev pěstuje své společenské postoje i své teologické zacházení se společenskými tématy, tak i pokud se jedná o vnitřní složení církve a teologickou orientaci církevních představitelů a teologů.

Po důkladném prozkoumání a zhodnocení archivních materiálů, jež – jak shora řečeno – obsahují jak zápisy jednání pojednávaných synodů, tak i synodní rezoluce, memoranda a jiná vyjádření, docházíme k závěru, že církev se v žádném z uvedených období zcela nevzdala své společenské funkce, jejíž základní důležitosti si byla vždy vědoma. V různých obdobích však musela volit odlišné možnosti, jak své poslání plnit, a ne vždy bylo kvůli vnější nepřítizni možné onu funkci veřejně a explicitně ústy nejvyššího církevního orgánu proklamovat. Je však třeba podotknout, že společenská funkce církve se neuskutečňuje toliko skrze synodní prohlášení a rezoluce, nýbrž rovněž nejdrobnější prací sborovou a především explicitním a implicitním osobním zvěstováním slovem a životem jednotlivých údů církve. Tuto dimenzi církevní služby církve společnosti jsme ovšem nedokázali (a ani jsme to neměli v úmyslu) do našeho záběru pojmout, a tak není zahrnuta ve výsledcích předkládané práce; tuto skutečnost je třeba brát v potaz a nehodnotit vztah církve jako celku ke státu a společnosti pouze na základě našeho zkoumání synodních jednání a závěrů. Vždy bude nutno do onoho celkového posuzování zahrnout rovněž teologickou a společenskou praxi konventů, sborů a především životní svědeckou praxi jednotlivých českobratrských křesťanů v dané době.

Porovnejme nyní ona tři po sobě jdoucí odlišná období, v nichž se církev jednáním svých synodů vztahuje ke společnosti a státu. Podívejme se, jak v kterém období plní svou univerzální funkci svědectví o kříži a vzkříšení Ježíše Krista, svědectví o milosrdném, k člověku se přiklánějícím Bohu, který ve svém příklonu nečiní rozdíly mezi národy ani lidmi; zhodnotme, do jaké míry se zaplétá a nechá se poutat do pozemských státních a společenských zájmů, jež vycházejí ze zcela odlišného základu nežli církev Kristova, a jakým způsobem dokáže starostlivě a loajálně pečovat o společnost, aniž by s ní splynula, ztotožnila se, stala se pouhou její částí.

V prvním probádaném období se církev projevuje jako sebevědomá součást nově se ustavivšího státu, jež má ambice tento stát a společnost jej tvořící morálně a duchovně formovat. Od státu, jenž je přímo a explicitně založen na reformačních hodnotách, požaduje respekt a ekonomickou podporu;

jako protihodnotu a službu mu nabízí duchovní základ, bez něhož podle jejího názoru každý stát hyne a ztrácí smysl. V takto partnersky vymezeném poměru mezi ČCE a státem církev požívá všech svobod pro zvěstování slova Božího i pro službu společnosti v nejširším možném měřítku – od charitativní činnosti až po formování morálního vědomí. Vnější je tedy v plnění poslání své společnosti nelimitovaná, jediným limitem by mohlo být jejímu smyslu a založení neodpovídající pojetí vztahu ke společnosti, resp. národu, do něhož je vsazena. Právě k tomu však v prvním námi stanoveném období do značné míry dochází. Církev ve svých synodních proklamacích napořád zdůrazňuje zvláštní duchovní propojenost českého národa s Českobratrskou církví evangelickou a sama sebe pojímá jako církev vycházející z národní podstaty, národního ducha. Tento přístup se do jisté míry dopouští ztotožňování podstaty církve s podstatou národa, kterému má však církev ze zcela nenárodních pozic svědčit o svrchovaném, nad světem panujícím Bohu. Církev se pak v takovémto případě dostává do ohrožení, že bude stržena národním nadšením, národními zájmy a národní přirozeností – jak je uvedeno v příslušných kapitolách –, čímž přestane být toliko pod Slovem Božím a její dosvědčující a prorocky kritická úloha začne být zpochybňována a znejišťována. V uvedeném období ovšem k těmto přílišným ztotožněním nedocházelo ustavičně – církev vždy dokázala z fascinace nově se osvobodivším národem procitnout a v průběhu času stále více přebírala mravně a duchovně formující kritickou úlohu a konfrontovala svůj národ i stát s hodnotami, vyplývajícími z evangelia Ježíše Krista a Božích stvořitelských řádů, i v dobách, kdy společnost inklinovala k hodnotám křesťanství cizím a jemu protivným.

V druhém pojednávaném období se pak církev dostává do vnějších podmínek, které po většinu této doby církvi neumožní se ústy synodu ke společenským a politickým tématům vyjádřit a na společnost tak působit. Přece jen však církev svou společenskou úlohu plní a své svědecké poslání, byť v skrytu sborových prostor, vykonává. Rozhoduje se přes veškerou perzekuci nacistického režimu zůstat v oficiálním modu institucionální, státem připouštěné existence a fungování. Můžeme konstatovat, že v rámci tohoto druhého období církev v počáteční, ještě předokupační etapě dokáže opravdu kritickým a prorockým hlasem volat společnost od povrchně nacionalistického naladění a mstivě nepřátelského naladění k duchu evangelia Ježíše Krista a spolehnout se na Hospodina jako Pána nad dějinami i nad národy, jehož autorita a vláda se neumenšuje ani v době krize a národního ohrožení. Tímto se tedy církev svou svědeckou službou staví dokonce do protikladu ke celospolečenskému smýšlení a v tomto smyslu se stává skutečně jakýmsi odmítaným prorokem.

Po okupační fázi, za níž oficiální synodní hlas musí umlknout a služba společnosti spočívá toliko na bedrech sborů, zatímco konfrontace s bezbožným

režimem a ochrana církve před ním především na Synodní radě, přichází hlas církve opět ke slovu, ovšem už ve zcela změněných společenských a politických podmínkách. Zde církev už zase poměrně souzní s celkovým poválečným naladěním státní moci a většinové společnosti směrem k přebudování společenského pořádku na základě větší sociální spravedlnosti a bohužel také do značné míry se snahami odplatit německým obyvatelům Československa za nacistické zlo spáchané ve státě jménem německého národa jejich vyhnáním z domovů. Ovšem pod vlivem evangelijního ducha přece jen volá společnost, aby odolala duchu pomsty a revanšismu, a požaduje, aby se s německým lidem zacházelo v duchu křesťanských hodnot – z nichž se odvozují tzv. základní lidská práva. Rovněž k téměř celospolečenské snaze budovat nové sociální pořádky, ač přikyvujíc, zvedá varovný prst s tím, že se takovéto přebudovávání nemůže obejít bez duchovního základu a horizontu, jenž musí vyjít z očištěné křesťanské reformační tradice. Tím si opět v rámci služby společnosti dokáže udržet distanc od většinového společenského naladění a postavit nominálně humánní a ušlechtilá ideologická schémata pod normu Božího Slova a Božích řádů.

Třetí, pro církev opět vnějšně nesvobodné období je pro ČCE pokud jde o vztah ke státu a společnosti zřejmě největší zkouškou. Církev opět volí strategii zůstat oficiálně uznávaným společenským činitelem a je nucena přijímat postupně stále více diskriminační a paralyzační podmínky určované státem řízeným komunistickou stranou. Ve svých synodních prohlášeních pak po většinu zmiňovaného období trvá na loajálním vztahu nejen ke společnosti, ale právě i ke státnímu režimu, a režimní společenskou praxi dokáže nezřídka verbálně (implicitně i explicitně) podporovat, případně mlčet k praktikám, k nimž by církev zvěstující evangelium o solidaritě se slabými a bezprávnými mlčet neměla.

Prostudované synodní dokumenty nám dovolují usuzovat, že církev příliš často za účelem zachování své režimem připuštěné společenské existence podporovala zájmy komunisty ovládaného státu a její teologická věrohodnost a svědecká úloha evangeliu Ježíše Krista tím nezřídka brala za své. Bez reálného usilování o prosazení evangelijního ducha ve společnosti (a to i za cenu utrpení a roztržek s mocnými tohoto světa) není teologická mluva a verbální zvěstování církve nikdy v souladu s duchem jejího Pána. Boží řády a z nich plynoucí nezadatelná lidská práva musí církev hájit za všech okolností, a evangelium, jež církev nutí za všech okolností protestovat proti násilí, manipulaci s lidským svědomím a zabsolutňování světských skutečností, nesmí být církví nikdy přebito teologickými argumenty, prosazujícími nevměšování se do oblasti politické a státní. Církev nesmí zapomenout, že i stát stojí pod Božím nárokem a jeho autorita se nevymyká z autority Božích řádů. Můžeme konstatovat že v převážné části třetího období se církev ve snaze moci

společnost legálně oslovit nechá režimem zahnat do téměř úplně izolace, společenské bezmoci a ztotožňování zájmů mocných se zájmy svými. Tím se téměř rozplyne její kritická společenská funkce a její funkce svědecká ztratí na věrohodnosti.

Období posledních dvou synodů pak znamená zcela jednoznačné a transparentní odlišení zájmů církve od zájmů mocných ve státě, přičemž se ČCE, jasně si vytknuvši autoritu Božího Slova jako svou autoritu jedinou a ničím nerozšiřitelnou, odvažuje ujmout své svědecké a kritické společenské funkce, vymezuje svou suverenitu vůči státu a praxi vládnoucího režimu posuzuje ve světle Božích řádů a v odvaze evangelijního ducha. Tím se opět deklaruje jako součást společnosti, státu a národa, jež však plní k těmto ze světských realit neodvoditelné poslání a která rovněž jako svou autoritu a měřítko své existence a svého činění uznává pouze autoritu mimosvětskou, totiž autoritu svrchovaného, nad světem panujícího Hospodina.

Neodvažujeme se tvrdit, že ona tři námi vymezená období je možné bez problémů a bez mnohých výhrad porovnávat. Zajisté však můžeme vysledovat jisté paralelní jevy ve vztahu Českobratrské církve evangelické ke státu a společnosti, jež se za jistých podmínek opakují, někdy se pak stávají církví osudnými a vedou ji k zanedbání, případně nesprávnému teologickému založení jejího společenského poslání. Rovněž však můžeme ve všech zkoumaných obdobích vysledovat, že v jisté chvíli v církvi vždy povstane jasný nápravný hlas, který ji upomene na její Základ, od něhož jediné církev vždy musí odvozovat smysl své existence a také podstatu svého poslání ke světu a společnosti.

Seznam literatury

Prameny:

1. *Bible svatá, Kralický text z roku 1613*, Praha: Kalich, 1969.

2. Archivní materiály Synodní rady Českobratrské církve evangelické: kartónové složky v Ústředním archívu ČCE označené I/2–I/8 + svazky označené XII.–XVI. synod (návrhy, zápisy z jednání, usnesení):

I/1 (I. a II. synod)

Ustavující generální sněm ČCE, rezoluce Svoboda církve, Praha: vydáno nákladem Synodního výboru, 1918.

Ustavující generální sněm ČCE, Poselství generálního sněmu českých evangelíků českému národu, Praha: vydáno nákladem Synodního výboru, 1918.

Ustavující generální sněm, projev Adolfa Lukla, Praha: vydáno nákladem Synodního výboru, 1918.

STĚHULE L., *Poměr církve a státu*, Ústřední výbor českých církví evang., Praha – rok neuveden, zřejmě 1918

Rezoluce o úpravě poměru církve a státu, zasedání I. synodu 24. 2. 1921.

Rezoluce o státním příspěvku, zasedání VI. synodu 12. 11. 1932.

Poselství generálního sněmu českým evangelíkům.

I/2 (II. a III. synod)

Rezoluce o spravedlivém přístupu státu ke všem církvím, zasedání III. synodu 15. 6. 1925.

I/3 (IV. a V. synod)

Rezoluce o poměru státu k Vatikánu, IV. Synod ČCE.

Proslov syn. seniora J. Součka na IV. Synodu.

I/5 (VIII. synod)

Projev (memorandum) Synodní rady ze dne 13. 4. 1938.

List povzbuzení k církvi českokobratrské evangelické (23. 9. 1938).

Zpráva syn. kurátora o vývoji práce od minulého synodu (8. 12. 1939).

Poselství VIII. synodu církvi.

Poselství VIII. Synodu ČCE pro cizinu.

Proslov synodního kurátora A. Boháče k VIII. synodu.

XV/A (VIII. synod + dokumenty synodní rady 1938–45)

Provolání k českému národu, 6. 6. 1939.

Poselství církvi, 6. 6. 1939.

Projev synodního seniora, 5. 6. 1939.

I/6 (IX. synod)

Poselství IX. synodu.

Projev syn. kurátora Boháče.

Rezoluce díků Synodní radě, 5. 12. 1945.

Poselství Devátého synodu, 6. 12. 1945.

Rezoluce usnesené na IX. synodu.

I/7 (X. synod)

Poslání církve v dnešní době (poslání X. synodu údům ČCE).

Instalační projev synodního seniora V. Hájka.

Poselství Desátého synodu, 16. 2. 1950.

Projev Josefa Plíhala, náměstka ministra pro věci církevní (JUDr. Alex.

Čepičky) při zahájení zasedání X. synodu.

Zápis o druhém zasedání X. synodu ČCE.

Hromádková „předmluva“ k Poslání církve v naší době, arch. složka I/7.

I/8 (XI. synod)

Poselství XI. Synodu všem údům ČCE.

Projev děkana Hromádky na 6. zasedání XI. synodu, 1. 11. 1953.

Poselství k zahraničním protestantským církvím, předneseno a synodem
schváleno 2. 11. 1953.

XIII. synod

Proslov prof. Hromádky, předneseno 9. 12 1959.

Zápis z prvního zasedání XIII. synodu.

Zápis z druhého zasedání XIII. synodu.

Zpráva SR ČCE XIII. synodu.

XIV. synod

Rozprava k návrhu č. 10 Západočeského seniorátu, zápis z druhého jednání

XIV. Synodu.

XV. synod

Zpráva SR o XIV. Synodu.

Proslov synodního seniora V. Hájka na 2. zasedání XV. synodu.

Projev přednosty církevního odboru Ministerstva Školství a kultury Karla
Hrůzy.

Návrh nových *Zásad Českobratrské církve evangelické.*

XVI. synod

Politická odpovědnost církve v domácí situaci i v mezinárodním měřítku
(elaborát teologické komise jmenované XV. synodem).

Stanovisko k současné politické situaci.

Memorandum Synod svému národu.

Usnesení XVI. synodu.

Zápis z 2. zasedání XV. synodu.

Zpráva SR o plnění usnesení XV. synodu.

Rezoluce Výhledy pro církvev.

Elaborát Politická odpovědnost v domácí situaci i v mezinárodním měřítku.

Dopis studentů KEBF XVI. synodu.

Poselství XVI. synodu sborům.

3. ostatní prameny:

STĚHULE L., *Poměr církve a státu*, , Praha: Ústřední výbor českých církví evangelických [rok neuveden, zřejmě 1918].

Soubor právních předpisů upravující poměr k církvím v Československé socialistické republice, publikace pouze pro vnitřní potřebu MŠK, Praha: MŠK 1962.

Ustavující generální sněm ČCE, soubor přijatých dokumentů a zásadní projevy, Praha: Synodní výbor ČCE, 1919.

Zásady Českobratrské církve evangelické, z usnesení II. Synodu ČCE
vypracoval J. L. Hromádka, Praha: Synodní výbor ČCE, 1927.

Zásady Českobratrské církve evangelické, vypracoval J. L. Hromádka a
Komise pro nové vyjádření výry, Praha: Synodní rada ČCE, 1966.

Sekundární literatura:

BALCAR, Lubomír, et al. (eds.), *Církev v proměnách času. Sborník k 50. výročí spojení Českobratrské církve evangelické*, Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1969.

BROŽ, Luděk (ed.), *O společenství služby. Soubor esejů o českobratrské evangelické cestě*, Praha: Kalich, 1981.

ČEJKA, Marek – **HANUŠ** Jiří (eds.), *Křesťané a socialismus*, díl I., Brno: CDK, 2008.

FILIPI, Pavel, et al. (eds.), *Český ekumenismus. Theologické kořeny a současná tvář církví*, Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1976.

FILIPI, Pavel, *Co všechno bylo u kolébky ČCE*, In: *Evangelická identita. Sborník příspěvků z kurzu pro kazatele ČCE, pořádaného Spolkem evangelických kazatelů v Praze 21.–25. ledna 2008 (Knižnice Speku sv. 14)*, Benešov: EMAN, 2008.

HROMÁDKA, Josef Lukl, *Cesty protestantského teologa*, Praha 1927.

HROMÁDKA, Josef Lukl, *Cesty českých evangelíků*, Praha: Kalich, 1934.

HROMÁDKA, Josef Lukl, *Komunismus a křesťanství*, Evangelické dílo 1946.

MOLNÁR, Amedeo, et al., *Od reformace k zítřku*, Praha: Kalich, 1956.

OTTER, Pavel, *Církevní politika 1949*, Heršpice: Eman, 1992.

PEROUTKA, Ferdinand, *Budování státu I.*, Praha: Lidové noviny, 1991.

PÖHLMANN, Horst Georg, *Kompendium evangelické dogmatiky*, Jihlava: Mlýn, 2002.

ŘÍČAN, Rudolf, *Od úsvitu reformace k dnešku*, Praha: Ymca, 1948.

ŘÍČAN, Rudolf, *Čtyři vyznání*, Praha: KEBF, 1950.

STÖRIG, Hans Joachim, *Malé dějiny filosofie*, Kostelní vydří: KN, 2002.

TRETERA, Jiří Rajmund, *Právo. Stát a církev v České republice*, Kostelní Vydří: KN, 2002.

TROJAN, Jakub, *Vztah církve a státu v životě a díle J. L. Hromádky.*

Přednáška na celocírkevní poradě zástupců mládeže dne 2. prosince 1989,

Praha: Synodní rada ČCE, 1990.

Pomocná literatura a elektronické zdroje:

Encyklopedie Bible, Ed. Matthias Stobhann a kol. , Bratislava: Gemmini, 1992.

RGG⁴, Band 7, Ed. Hanz Dieter Betz a kol., Tübingen: Mohr Siebeck, 2004, s. 1632–1644.

TRE, Band 32, Ed. Gerhard Müller, Berlin, New York: de Gruyter, 2001, s. 4–47.

Biblický slovník I a II, Adolf Novotný, Praha: Kalich, 1956.

Bible Works 6, konkordance a biblické slovníky, elektronický zdroj na síti ETF.

Přehled synodů ČCE konaných v období 1918–1969

Ustavující generální sněm – 1918

I. synod ČCE – 1921

II. synod ČCE – 1923

III. synod ČCE – 1925

IV. synod – 1927

V. synod ČCE – 1929

VI. synod ČCE – 1932

VII. synod ČCE – 1935

VIII. synod ČCE – 1939

IX. synod ČCE – 1945 a 1947

X. synod ČCE – 1950

XI. synod ČCE – 1953

XII. synod ČCE – 1956

XIII. synod ČCE – 1959

XIV. synod ČCE – 1963

XV. synod ČCE – 1966

XVI. synod ČCE – 1969